

TIDSSKRIFTET ANTROPOLOGI NR. 64

KLIMA

INDHOLD

Peter Seeberg KLIMA	2
Redaktionen FORORD	3
Kirsten Hastrup KLIMAFORANDRINGER Perspektiv og skala i studiet af det høje nord	5
Sahra Stensgaard Jakobsen I ALBERTSLUND ER ALTING SKABT AF MENNESKER – SELV NATUREN Et antropologisk studie af klimaaktivisters sammensatte natursyn	23
Mattias Borg Rasmussen HISTORIEN OM EN KANAL Klimaforandringer og vandpolitik i det peruanske højland	43
ESSAY: Frida Hastrup og Cecilie Rubow: I omegnen af COPenagen	61
Janne Bjerre Christensen KLIMAPOLITIK Rygter, røgslør og relationer på COP15	71
Lill Rastad Bjørst KLIMA SOM SILA Lokale klimateorier fra Diskobugten	89
Cecilie Rubow KLIMAFORANDRINGERNES METAFYSIK Verden som natur, omgivelser og ophav	101
Nathalia Brichet og Frida Hastrup FIGURER UDEN GRUND Museumsansamlinger og globale klimaforandringer	119
AFSKEDSFØRELÆSNING Michael Whyte SO LONG, AND THANKS FOR ALL THE FISH	137

ANMELDELSER	
Craig Jeffrey: <i>Timepass: Youth, Class, and the Politics of Waiting in India</i>	151
Anmeldes af Kenneth Bo Nielsen	
László Kürti & Peter Skalnik (eds.): <i>Postsocialist Europe. Anthropological Perspectives from Home</i>	156
Anmeldes af Signe Borch	
Ina Kjøgx Pedersen: <i>Samles, skilles ad. Erindringer om liv og død i Sønderho</i>	156
Anmeldes af Kirsten Rønne	
REDAKTIONEN HAR MODTAGET	161
FORFATTERLISTE	163
DANSKE RESUMEER	165
ENGLISH SUMMARIES	169
GAMLE OG KOMMENDE NUMRE	173

KLIMA

Et nyt vejr slår ikke med det samme igennem med sine virkninger.

Solen skinner, men det er stadig køligt i vejret, i jorden gør dybdens temperatur sig gældende. Ja, undertiden er det måske lovligt sent, at et højdepunkt af virkning nås. En modsat tendens er da allerede sat ind med sin afdæmpende og senere ødelæggende virkning.

Alt er overgangstid på overfladen og i dybet. Mangen sjæl, som har haft grund til håb, har ikke kunnet håbe af håbløsheds binding. Mangen desperat har dog kunnet tøve på en gammel glæde. Snedriverne ligger vist endnu i maj tilføjet af støv på nordsiden af plantagerne.

Lærken synger vel ofte straks efter jul en sen morgen.

Tekst fra *Om fjorten dage* (side 10)

Gyldendals Tranebøger 2000

ISBN 87-00-45596-2

Copyright by Peter Seeberg 1981

FORORD

Det synes i vor tid ubetvivleligt, at klimaet verden over ændrer sig hurtigere og mere uberegneligt end i de sidste par tusinde år. Rapporter om is, der smelter, landskaber, der tørrer ud, og have, der stiger, er blevet daglige foreteelser i det offentlige rum. Det samme er udtalelser om klimaets tilstand fra politikere, græs-rødder, forskere og andre interesserede, der på skift taler torden, maner til besindighed, forsøger at vise handlekraft eller noget helt fjerde. Øjeblikkets globale opvarmning ses som et resultat af menneskets aktiviteter på jorden, og klima bliver i stigende grad associeret med krise, risiko og katastrofe – klimaet er ikke kun en ny tilstand, det er også et nyt problem. Hvad enten klimaændringerne sker hurtigt eller langsomt, om de betyder mere eller mindre vand, vind og sol, har de allerede vist sig at have effekt på små og store samfund rundt omkring i verden.

Forholdet mellem natur og samfund er ikke noget nyt studieobjekt i den antropologiske videnskab. Antropologien har tidligere studeret samspillet mellem menneskelig kultur og naturgivne omgivelser, og selv før antropologien blev til en defineret videnskab, interesserede tænkere sig i det 18. og 19. århundrede for at afdække menneskets karakter og kultur som direkte funktioner af de givne fysiske omgivelser. Siden har antropologien beskæftiget sig med økologi som kulturelt og politisk fænomen, og i det hele taget har disciplinen stadigt afsøgt grænserne og gensidigheden mellem natur og kultur, for siden hen helt at nedbryde et klart skel mellem dem.

Klimaforandringerne tilskynder endnu en gang antropologer til at udforske forholdet mellem mennesker og deres omgivelser, når ekstreme vejrbegebenheder, ændringer i årstider, udsving i forekomster af naturressourcer og ny tvivl om fremtidens levevilkår er blevet hverdag for mennesker kloden rundt. Hvad der i første omgang kunne se ud til at være naturlige fænomener, får social betydning i mødet med samfundet. Der er, som det måske lidt provokerende siges, intet naturligt ved naturkatastrofer, og klimapolitik i allerbredeste forstand bliver dermed et overmåde vigtigt felt.

I dette lys er der brug for antropologiske analyser af, hvordan mennesker rundt om erfarer, responderer på og udtrykker sig om klimaet, om så de taler fra Peru, Grønland, Bella Center eller et helt fjerde sted. Hvilke forklaringer bringes i spil, hvilke historiske linjer bliver optegnet, hvilke røgslør lægges ud, hvilken natur tales der overhovedet om? På hvilke måder kommer klimaet til syne som et antropologisk objekt? De følgende artikler udforsker spørgsmål som disse og viser, at felterne antropologi og klima har uendeligt meget at sige hinanden.

God læselyst.

Redaktionen

KLIMAFORANDRINGER

Perspektiv og skala i studiet af det høje nord

KIRSTEN HASTRUP

Antropologien har taget klimaet til sig. Bøger og artikler, der handler om klima, udkommer i stadig stigende tempo. Netop igennem denne mangfoldighed begynder der at tegne sig nogle nødvendige, kritiske spørgsmål til det antropologiske engagement i klimaet. Mens alle er enige om, at de nuværende klimaforandringer er truende, er der meget lidt enighed om, hvad *klima* egentlig er, og om, hvad det gør. Det ville være nemt her simpelthen at afvise dette spørgsmål ved at fastslå, at klima er en videnskabelig abstraktion af en lang række komplicerede naturlige processer, og at det derfor ikke kan tillægges en egen kraft i det sociale felt. Og så kan vi vende tilbage til de sædvanlige etnografiske øvelser, der jo under alle omstændigheder for længst har vist, at alle felter er foranderlige, og at vejret aldrig er, hvad det har været.

Man kan naturligvis også gå en anden vej og spørge sig selv, hvordan man eventuelt kan bruge den store opmærksomhed på netop klima (hvordan det så end defineres) til at forny både det etnografiske feltarbejde og de antropologiske begreber. Det er – næppe overraskende – det, jeg vælger at gøre her.

Jeg vil først se på klima som et strategisk perspektiv, der tillader os at genopfinde en egentlig komparativ antropologi. Dernæst vil jeg diskutere skala som et særligt greb om verden, der kan tematiseres både topografisk og historisk. Med topografisk henviser jeg ikke kun til landskabets konturer, men også til de spor, mennesker har sat i det, og dermed den eller de historier, der knytter sig til det. Sluttelig vil jeg vende tilbage til klimaet som en figur, der kan aktiveres på mange måder i en antropologisk analyse af vejrligets infiltration i det sociale. Det gennemgående eksempel er et nordgrønlandsk fangersamfund, hvor jeg arbejder i disse år.

Klima som strategisk perspektiv

Klima og vejr ses ofte som to forskellige ting. *Klima* henviser til et stabilt mønster,

der er etableret over længere tid, mens *vejr* henviser til hverdagens erfaringer med skiftende nedbør, blæst og sol (se fx Strauss & Orlove 2003). Klimaet er således en meteorologisk abstraktion baseret på gennemsnitsmål, mens vejret er konkret og nærværende. I praksis er det imidlertid ikke så nemt at skelne de to størrelser, fordi det jo er på baggrund af vejrets begivenheder, at klimaet systematiseres. Hertil kommer, at selve klimabegrebet har undergået dramatiske forandringer. Den største fandt sted i midten af det 20. århundrede, hvor klima fra at være geografisk defineret blev forstået som fysisk og meteorologisk (Heymann 2010). Hermed gik forankringen i det lokale eller regionale landskab tabt til fordel for en global, atmosfærisk forståelse. Det betød samtidig, at klimaet skiftede fra at være et konkret og iagttageligt forhold i form af for eksempel klimabælter, til at være et statistisk forhold. Men den videnskabshistoriske udvikling indebærer ikke nødvendigvis en evig fortrængning af tidligere modeller, endsize en udtømmning af mulighederne.

Spørgsmålet er naturligvis, *hvordan* man kan opnå en integreret antropologisk viden ud fra et abstrakt tema som klima. Kort fortalt mener jeg, at man må se det som et *strategisk* perspektiv på en særlig virkelighed, der udfolder sig langs mangfoldige akser. Et strategisk perspektiv er noget, man vælger. Valget kan blandt andet stå mellem en geografisk og en fysisk forståelse af klima, men der er mange andre muligheder for at gøre klima til en optik, hvorigennem man midlertidigt kan forstå den del af verden, man er interesseret i. Min pointe er, at man aldrig kan se verden fra alle steder på én gang, men kan heller ikke se den fra ingen steder. Lige præcis derfor kan og må man vælge et perspektiv. Det vil altid tydeliggøre noget på bekostning af noget andet, men det er vilkåret for enhver videnskabelig tilnærmelse til en verden, hvis kompleksitet ikke tillader os at forstå alting på én gang.

Hvis klima forstås som et *strategisk* perspektiv, sætter det i sig selv en ramme om det billede, man fremkalder af verden. Men det betyder ikke, at resten ikke er der. Selv om der er klima i Nordgrønland, er stedet fortsat specielt interessant for antropologer, fordi der også er mennesker, der lever med klimaet på en særlig måde. Klima er blot et blandt mange mulige perspektiver, man kan anlægge på det sociale liv, hvor det synes at påkalde sig vores interesse. Interessen opstår naturligt i områder, hvor klimaet *slår ind* i samfundet på en særlig dramatisk måde uden at determinere det, og hvor det får en særlig verden til at træde frem. I disse år gælder det desuden, at almindelige mennesker selv henviser til klima som en forklaring på nye tider. Under alle omstændigheder gælder det, at hvis klimaet ikke *gør noget* i de verdener, det bruges til at perspektivere, er der ikke meget analytisk kraft i det begreb.

Når vi, som naturligt i antropologien, vil se på klimaets infiltration af det sociale liv, slår hverken det geografiske eller det fysiske begreb om klima til. Der

må andre og kvalitative parametre til, før det giver mening at tale om klima som et strategisk perspektiv på verden i en videnskab, hvor mennesker hele tiden selv skaber deres verden. Hverken geografi eller fysik er årsag til det sociale, selv om de heller ikke er ligegyldige. Lad os derfor forsøgsvis tænke på klima som en kvalitet ved verden, som vi på aristotelisk vis yderligere kan beskrive ved dets stof, dets dynamik og dets fylde.

Stof. Klima kan kvalificeres ved en særlig stoflighed – det er det, der kommer til syne som vind og vejr. Med henvisning til Tim Ingolds begreb om vejrverdener kan man se denne stoflighed som en ofte ubemærket, men altid afgørende del af enhver verden (Ingold 2007). Vejret er så meget del af verden, at det er svært at skille ud fra resten, på samme måde som det er umuligt at adskille samfund fra topografi. Samfund er forankrede på steder, og alle mennesker trækker vejret, som det forefindes. Klimaets stoflighed knytter sig ikke kun til luft og blæst, men til en række forskellige materier, som for eksempel is, vand og sand – der alle studeres af holdet bag *Waterworlds*.¹ I Arktis er isen den væsentligste stofflige markør af de nuværende forandringer. Gletsjerne kælver og trækker sig tilbage med uhørt fart, fastisen på havet lægger sig senere og bryder op før, end det tidligere har været kendt (K. Hastrup 2009). I den lokale vejrverden kan disse forandringer ikke adskilles fra samfundets udvikling og mulige historie. Tilsvarende gælder det for de truede kyster i Den Bengalske Bugt eller i Stillehavet, at vandets materialitet ikke kan tænkes ud af den ligning, der holder fiskersamfund på plads i verden som netop fiskersamfund (F. Hastrup 2011). Hvor der er tale om tørke og ørkenspredning, gælder det tilsvarende, at den tørre jord eller det ufrugtbare sand er en del af vejrverdenens kvalitet, der medierer en særlig socialitet (Nielsen 2009). Med andre ord, klimaets stoflighed sætter sig igennem i den lokale verdens samlede potentiale.

Med Latour (2005) kunne man sige, at klimaets materialitet (i form af vejr) er en (ikke-menneskelig) aktør i verden. Den bidrager aktivt til historien. Men selv det er næsten at skille det for meget ud fra samfundets historie som sådan. Som Ingold (2010) siger det, er vejrets materie snarere et medium, hvori man udfolder sig. Vejret kan være fredsommeligt eller voldsomt og truende, ligefrem dræbende. I alle tilfælde betyder det noget for folks opfattelse af det land, de lever i. Som stof er klimaet ikke blot et bagtæppe for et socialt drama, men det er heller ikke blot en aktør blandt andre. Det medierer og infiltrerer hele det sociale liv. *Hvordan* kunne gøres til genstand for sammenlignende analyser af forskelligt omfang.

Dynamik. Klimaet er mere end et stof, det er også en særlig dynamik. Det er noget af det, der er blevet meget tydeligt i de senere år, hvor klimaforandringer har været på alles læber. Men før det bliver til global klimaforandring, har hver

enkelt lille vejrverden også en særlig lokal dynamik og indre bevægelighed, sit mikroklima, om man vil. Sine steder er der for eksempel tale om en markant årstidsrytme, som i det høje nord deler året i lys- og mørketid, og som igen er medbestemmende for vegetation, dyreliv, og samfundsbetingelser. Dens sociale implikationer er velkendt fra bronzealderfund, der viser solens bevægelse og symbolske kraft (Kaul 2004), og den er selvoplevet af alle folk i Norden og det arktiske (Hastrup 1992). Inden for denne væsentlige del af det nordligste klimabælte kunne der stilles spørgsmål til selve lysets kvalitet og materialitet og til lys og mørke som historiske aktører. Med andre ord, man kunne spørge til lysets og mørkets stoflighed og den måde, hvorpå de infiltrerer det sociale liv. Andre steder, hvor døgnnet måske altid er mere ensartet, kan der være perioder med monsun, med heftig cyklonaktivitet, med sandstorme eller med floder, der går over deres bredder. Alt dette introducerer klimaets forskellige udtryk som dynamiske faktorer i både den lille og den store historie.

Lys og mørke er aldrig socialt neutrale, de er væsentlige dimensioner af det sociale dynamik (Bille & Sørensen 2007). Jo længere mod nord livet udfolder sig, desto tydeligere indgår lys og mørke i konstitueringen af de sociale relationer. Fra den nordiske litteratur kender vi både de lyse nætters sødme og letsind og den mørke vinters trængsler og tungsind (K. Hastrup 1992). Blandt de arktiske folk har det været beskrevet siden Mauss (1906), hvordan den sociale morfologi svinger mellem en sommer- og en vintertid. Den første præget er kendetegnet ved små mobile familiebosættelser spredt ud i de enorme arktiske landskaber samt ved mulige møder og fælles jagter, den anden ved stationære bopladser med flere familier, deling af ressourcer samt en rig social og rituel praksis. I samfund tættere på ækvator gælder det, at døgnnet er mere ensartet, hvad angår lys og mørke, men der er andre årstidsmarkører i form af vind og regn, der for eksempel gør det muligt at sejle mellem øerne på bestemte tidspunkter, at tage til fjerne markeder eller at tage på arbejdsmigration til steder, hvor der er sæson for et eller andet. Klimaets dynamik infiltrerer samfundenes skiftende intensiteter, deres aktuelle sammensætning og den historiske mulighed. Alt dette påvirker også de „indre landskaber“ hos folk, der bor i en særlig vejrverden. Lys og mørke, dag og nat, sommer og vinter forbindes med særlige stemninger. Pointen er, at denne konkrete og emotionelle dynamik sætter sig igennem hele samfundets sociale dynamik og reelle potentialer. *Hvordan* kunne undersøges på tværs af mange projekter.

Fylde. Spørgsmålet om klimaets fylde er ikke et spørgsmål om, hvad det fylder i hverken kvadrat- eller kubikkilometer, men hvordan det *kvalificeres* af folk, der lever med det. Eller med andre ord, hvad fylder det i folks opfattelse af verden? Jeg forsøger altså her at adskille stoflighed eller materialitet fra den

eksplicitte sociale betydning vel vidende, at det hele er filtret sammen i praksis. Men netop i antropologien er det vigtigt hele tiden at have for øje, at der ikke kun er en lokal vejrvorden, men også en måde at tildele den betydning på. I en artikel om det engelske vejr vises det, hvordan vejret ikke alene er indvævet i det moderne liv på utallige måder, men også, hvordan måden at tale om det på reflekterer en dyb usikkerhed om den moderne verden og den europæiske udvikling (Golinski 2003). Vejret bliver værre og værre med flere voldsomme vejr-begivenheder, og det synes generelt at blive mere og mere „kontinentalt“. Sådan opfattes det, og forfatteren ser denne betegnelse i sammenhæng med briternes skepsis over for det europæiske projekt. Forfatteren viser desuden, hvordan vejret har været (omtalt som) specielt uroligt og uforudsigeligt i historiske perioder med andre store forandringer i det økonomiske og politiske landskab. Det engelske vejr har altså en form for signifikans, en fylde, der er med til at kvalificere det sociale, ud over den stoflighed og dynamik, jeg allerede har talt om. Det knytter sig i høj grad til en fornemmelse for potentialer og ressourcer på den ene side, til trængsler og forsynets straf på den anden, som for eksempel efter Den Store Storm i England 1703, der var den direkte anledning til, at man i England begyndte at lave systematiske optegnelser af vejret – i håb om at kunne finde et mønster (op.cit.19ff.).

Klimaets fylde, i den forstand jeg taler om det her, formes også af og hænger naturligt sammen med den relative „deltagelse“ i de umiddelbare omgivelser. Set fra hjertet af en storby bliver klimaets og klimaforandringernes betydning måske mest set som et problem med tilstrækkelig kloakering, mens det for en arktisk fanger snarere er et spørgsmål om, hvor længe isen holder og gør sæl jagt mulig. Man kan sige, at det, der generelt er på spil, er, hvordan „naturen“ deltager i samfundslivet lige så meget som det omvendte.

Klimaets fylde er på den måde snævert forbundet med det sted, verden opfattes og erfares fra – inklusive den videnshorisont, man lever med. Ved at stille skarpt på det sted kan man faktisk få et nyt analytisk perspektiv på klima. Mennesker opfatter den sociale og den fysiske formatering af samfundet som to sider af samme sag, der til sammen udgør den ramme, efter hvilken de orienterer sig i verden (James 2003:213). Det gælder også i et større perspektiv, at vi ikke kan tænke på vejrvordener uden at medtænke deres fylde som et både fysisk og socialt forhold. Dette forhold sætter kvalitative skel i verden, som mennesker orienterer sig efter, i tilgift til den konkrete stoflighed og den singulære dynamik. De tre ting hænger sammen, men de er ikke direkte udtryk for hinanden. Bevidstheden om klima forudsætter altid en bevidsthed om andet og mere end klimaet som meteorologisk fænomen. Fylde bliver dermed et vigtigt søgeord, hvis man skal orientere sig på tværs af klimaets mange facetter, og besvare spørgsmålet om,

hvad det er, der fylder i bevidstheden om at tilhøre en særlig vejrvorden. Hertil kommer spørgsmålet om, hvordan man ved at tale om vejret kan tale om noget andet, noget, som forbinder de talende med hinanden hinsides den umiddelbare blæst og regn.

Ved forsøgsvis at foreslå de tre parametre – stof, dynamik, fylde – som både empiriske og analytiske dimensioner af klimaet får man ikke alene en fornemmelse af klimaets uomgængelige infiltrering af samfundet, men også en ny mulighed for at studere det på tværs. Eller med andre ord, at lægge det til grund for en komparativ antropologisk analyse. Det gælder for al komparation af enheder, at den må foregå via et tredje punkt. Det giver ikke antropologisk mening at sammenligne vejret som sådan i to forskellige samfund. Det eneste resultat ville være en udpegning af forskelle. Det ene sted regner det mere end det andet, eller det er koldere, eller også er stormene vildere og tager måske form af cykloner. Selv om regnen er gjort af samme stof, hvor den end falder, så betyder den noget forskelligt der, hvor den falder. Det antropologiske spørgsmål bliver derfor snarere, hvad regnen „fylder“, end hvor meget der falder. Det er det, jeg mener med, at sammenligningen må gå via et tredje punkt, her i form af et begreb om fylde.

Som strategisk perspektiv kan man bruge det globalt definerede klimabegreb i det antropologiske felt. Selv om der ikke er tvivl om, at antropologiens konkrete interesse knytter sig til det partikulære vejr, som det medierer samfundslivet, så har klima en form for generalitet, der kan danne udgangspunkt for en komparativ analyse i antropologien på samme måde som for eksempel slægtskab, som antropologer engang brugte til sammenligning på kryds og tværs for at lære noget om, hvordan mennesker tænkte sig og organiserede deres nærmeste sociale relationer. Eller måske endnu bedre kan det give anledning til en sammenligning, der ligesom Veronica Strangs analyse af *vands* universalitet viser dette stofs generative kraft i mangfoldige verdener og ikke mindst, hvordan der på tværs af forskellige samfund findes fællestræk, som på én gang fremhæver praktiske forskelle og benægter et kulturrelativistisk standpunkt (Strang 2005). Netop når vi berører tilværelsens grundstoffer, kan sammenligningen give anledning til en generel teoretisk viden. Her kan klimaet komme ind i det antropologiske billede som en del af det medium, igennem hvilket mennesker tilegner sig deres verden.

Skalering af klimaet

Skalabegrebet er under diskussion i disse år, og i mine øjne er det afgørende at gøre sig klart, at skala ikke har så meget med størrelse at gøre som netop med perspektiv. Der er tale om et blik, der er rettet mod noget på bekostning af noget andet. Skala er således ikke et spørgsmål om målestok. Det er ikke et velorga-

niseret zoom, som Latour siger det (Latour 2005:185). Det betyder for eksempel, at det lokale og det globale ikke er yderpunkter i en absolut geografisk skala. Det er to forskellige perspektiver, man kan anlægge på den moderne verden. Ser vi for eksempel på udviklingen i en lille bygd i Grønland, er det klart, at den på en gang er notorisk lokal og dybt påvirket af globale udviklinger – økonomiske, politiske og klimatiske. Det globale omslutter ikke det lokale. Det er en integreret del af det.

Det gælder også det globale klima. Ikke kun fordi udviklingen på den ene side af kloden, for eksempel afsmeltningen af indlandsisen, har konsekvenser på den anden, for eksempel i form af havstigninger i Stillehavet, men også fordi mennesker alle steder taler om det globale klima som en given sag. Den globalisering, man har talt om i adskillige år i form af økonomisk afhængighed, migration og spredning af viden og forestillinger, omfatter nu også forestillingen om klima. Det indebærer, at man må give afkald på absolutte enheder og størrelsesforhold i verden, de være sig geografiske, kulturelle, sociale eller andet. Disse enheder er altid perforerede, og udfordringen for videnskaberne er at operationalisere et skalabegreb, der ikke er givet a priori med en henvisning til enten det lokale, det regionale eller det globale. Disse begreber kan ikke adskilles empirisk, de infiltrerer hinanden, og alt efter hvad man ønsker at vide, kan forholdet mellem figur og grund forskyde sig. Det er altså det analytiske projekt snarere end de empiriske kendsgerninger, der afgør, hvordan man ser på verden.

Skala er altså (igen) hverken mere eller mindre end et perspektiv, man anlægger på verden i en særlig vidensinteresse. Som sådan styrer det argumentet i en særlig retning inden for rammerne af en konkret analyse, der ikke nødvendigvis er begrænset af den tid og det sted, antropologen udfører sit feltarbejde. Hvis man studerer mennesker, vil man vide, at de altid orienterer sig efter forhold og viden, der hidrører fra vidt forskellige domæner, steder, tider og registre. Deres eget perspektiv på konkrete forhold kan være vejledende for den empirisk arbejdende samfundsforsker, men selv da er det værd at huske, at alle mennesker opererer med lige mange skalaer/perspektiver, hvad enten de klassificeres som indfødte eller kosmopolitter (Latour 2005:183-4). Der er ingen grund til at tro, at der kun er ét perspektiv, der gør sig gældende i en bestemt verden. Alt efter, hvad sagen drejer sig om, vil mennesker af alle slags operere med skalaer, der ligesom harmonikaen kan udstrækkes og sammenpresses.

I Nordvestgrønland, hvor jeg arbejder med klimaforandringeres implikationer for de små samfund, og hvor det tilsyneladende ligger lige for at studere samfundet som meget isoleret, velafgrænset og lokalt – med andre ord opfyldelsen af den klassiske holistiske drøm – viser det sig ved nærmere eftersyn, at en sådan grænsedragende holismetænkning er ganske meningsløs. Det er klart, at men-

nesker i det arktiske ligesom alle andre mennesker lever på et bestemt sted, men det begrænser ikke deres begreb om omverdenen. Dels har de gennem tiderne orienteret sig i et gigantisk terræn af jagtmuligheder og bopladser, dels er de politisk integrerede i en grønlandsk politisk udvikling, som bekymrer dem, fordi den kan indebære afvikling af yderdistrikterne, hvor de bor (Hastrup 2009a, 2009b). Desuden lever de med konsekvenserne af internationale fredningsbestemmelser på deres fangst dyr samt ikke mindst med de meget omtalte globale klimaforandringer, der accelerer hurtigere i det arktiske end andre steder, og som de intenst følger med i både i deres daglige liv og på internettet.

Selv om disse små arktiske samfund for en umiddelbar betragtning er isolerede, er de engageret i en *worlding*-praksis, der også omfatter deres placering i den globale orden. *Worlding* bruges her som foreslået af Anna Tsing (2010) som den proces, hvormed mennesker skaber en relevant verden, som de kan forholde sig til gennem en figurering af dens elementer. Det gælder også for videnskaben, at den kun kan operere ved (midlertidigt) at figurere et relevant analytisk objekt, selv om man ved, at verden egentlig ikke lader sig afgrænse i absolutte enheder. „Alle forskere, inklusive både samfundsforskere og naturforskere, benytter sig af *worlding* for at kunne komme til deres materiale, det vil sige for at kunne placere det i noget, der ligner relevante netværk af relationer“ (op.cit.50). I udgangspunktet er disse *worldings* blot forslag eller forsøg på at opstille tentative rammer for handling og at identificere konturerne af en bestemt situation. Det gælder også for mennesker, der som de nordgrønlandske fangere forsøger at forstå omfanget af de klimaforandringer, der gør deres verden og deres fremtid særdeles usikker.

I Nordvestgrønland er usikkerheden snævert forbundet med en ekstrem opmærksomhed på de landskabelige tegn på en ny tid. Det er altså ikke, fordi fangerne ikke ved, hvad der foregår, at de må operere inden for en usikker fremtidshorisont, men fordi de virkelig ved det og derfor også ved, at scenarierne er grumme. I den situation er det op til antropologen at udrede, hvordan aggregeringen eller ansamlingen af elementer i deres omverdensforståelse figurerer deres verden (inklusive de massive fysiske forandringer af islandskabet). Det betyder også, at antropologen må være lydhør over for de mange forskellige skalaer eller perspektiver, der kommer til syne som relevante inden for varierende horisonter (jf. Latour 2005:184). De lokalt relevante, ofte skiftende skaleringer er en integreret del af den løbende *worlding*-proces, hvormed fangerne indtager deres omgivelser og inddrager nære og/eller fjerne dele af dem som en del af situationen.

Hvor den klassiske antropologiske analyse begyndte med aggregatet – helheden – for derfra at forklare handlinger og forestillinger med henvisning til dette, kan vi nu vende billedet 180 grader rundt. En af dem, der har gjort det mest kreativt i nyere tid, er netop Latour, som med sin aktør-netværks-teori er

med til at uddybe og operationalisere den topografiske vending i antropologien, selv om han ikke siger det på den måde (Hastrup 2005, 2011). I hans verdensbillede opstår og samles det sociale felt i en konkret praksis, der medtænker den materielle, den sociale og den imaginative dimension uden på forhånd at privilegere nogle af dem. De netværker, mennesker befinder sig i, sprænger igen og igen forestillingen om faste grænser omkring samfund. Vi må derfor altid sammentænke de mange forskellige kræfter, der driver det sociale, og som også omfatter ikke-humane agenter (eller aktører) såsom ting, landskaber og ideer samt de forskellige medier, hvorigennem de virker.

I stedet for at fokusere på det nordvestgrønlandske samfund som en særlig kultur med eget navn, egen dialekt og en særlig historie, som styrer folks skridt, som det er gjort tidligere (se fx Gilberg 1984), kan vi nu se, at de mennesker, som bor der, konstant former og omformer deres forbindelser – konkrete eller forestillede – til både de nære og de fjerne dele af deres omverden (Hastrup 2009b). Når antropologen træder ind på scenen, indgår han eller hun i det gældende netværk og vil derfra være i stand til at identificere knudepunkterne i den relevante worlding-proces – relevans her bestemt dels af den (praktiske) vidensinteresse, som er beboernes, og dels af den (teoretiske) vidensinteresse, som er antropologiens. I felten vil antropologen desuden kunne mærke sig de agenter, der gør en forskel i verden, og som netop derfor er agenter. Gennem sin konkrete placering i felten tilegner antropologen sig også den emotionelle topografi (Hastrup 2010).

Et vigtigt begreb i Latours vokabular er „figuration“ (Latour 2005:53-4), som knytter sig til elementer i netværket, der i særlig grad *gør* noget. Figuration er en teknisk term for den form, en given agent antager i det relevante netværk af agenter. Disse figurer får derfor en prominent plads i beskrivelsen af verden. Tsing siger det på den måde, at „verdener er resultater af forsøg på at forstå en situations konturer, at finde dens figurer, men de beskriver ikke, hvad der faktisk sker“ (Tsing 2010:50, min oversættelse). Vores opgave som antropologer er ikke blot at identificere figurerne i konkrete sociale felter, men også at forstå, hvad det er, der faktisk sker, som får netop disse figurer til at fremstå som uomgængelige.

For at beskrive dette må antropologen følge mange forskellige tråde af tanker og handlinger og ikke lade sig selv falde tilbage til forældede (analytiske) begreber om identitet og kultur. Ved at indgå i netværket som deltager, interview-er og observatør får antropologen et udgangspunkt for gradvist at tilegne sig en fornemmelse af den worlding-proces, han eller hun har sat sig for at forstå. Og her sættes grænserne af den konkrete analytiske interesse, eller med andre ord af, hvad man i praksis ønsker at vide noget om. Den epistemologiske skalering af projektet er en konsekvens af såvel denne analytiske interesse som af den nødvendige opmærksomhed over for emnets udstrækning og forbindelser set fra en lokal synsvinkel.

Lad mig igen illustrere det med et eksempel fra Nordvestgrønland, hvor befolkningen den største del af året lever af sælfangst fra havisen. Denne fangst besværes nu, fordi isen er blevet tiltagende usikker. Man har dog altid haft et par måneder isfrit farvand (ganske vist fuldt af isbjerge), hvor man blandt andet har kunnet jage narhval, som gæster fjorden i stort tal i netop sommermånederne. Vil man vide noget om narhvalfangsten som sådan og om fangstredskaberne, overskrider det analytiske objekt ikke nødvendigvis Hvalfjorden og de kyster, hvor hvalerne trækkes i land. Men objektet kan udvides historisk gennem en sammenkædning af den konkrete fangst her og nu med den forhistoriske Thule-kulturs redskabskultur, eventuelt fremprovokeret af et nutidigt udsagn om, at sådan har vi *altid* gjort. Analysen kan også udvides, ved at man forfølger det spor, en diskussion af fangstkvoter åbner, og det kan føre i retning af såvel national som international politik samt hen imod den biologiske baggrundsviden om bestande og reproduktionsrater. Det er den samme konkrete hvalfangst, der er omdrejningspunktet, men den indgår i analytiske felter af vidt forskellig skala.

Den sociale kompleksitet, vi møder i felten, er en konsekvens af en bottom-up-proces, hvor verden hele tiden er under opståen, og hvor analytikerens position og interesse bidrager til tilskæringen af feltet. Lokalt kan andre folks handlinger og udtalelser helt andre steder komme til at spille en stor rolle i worlding-processen, som klimaforskere og klimascenarier for eksempel gør det i Grønland. Disse scenarier figurerer prominent i den lokale omverdensforståelse, og dermed kompliceres selve begrebet om lokalitet ganske betragteligt. Det indebærer nemlig både praktiske og imaginative associationer langt ud over det lokale og langt ud over det observerbare. Det er antropologens opgave at vise, at hvad der måtte være af ramme omkring det lokale liv, kun findes implicit i konkrete begivenheder og handlinger. Det er derfor også op til forskeren at argumentere for den valgte analytiske ramme og reflektere over dens epistemologiske rækkevidde. Det gælder altid, når vi laver sammenlignende analyser, at vi må være bevidste om, hvor langt det begreb, vi foretager sammenligningen igennem, rækker i forhold til vores ønske om at forstå verden bedre.

Størrelse og kompleksitet er ikke samvarierende, og forbindelsen mellem forskelligt placerede samfund er ikke primært et spørgsmål om center og periferi, forstået som det store og komplekse samfund over for det lille og simple samfund eller den store over for den lille tradition. Det er langt snarere en kvalitativ forskel mellem steder, der har sikrere forbindelser og udveje, over for steder, der har mindre sikre forbindelser til andre (Latour 2005:177). Steder, der er knudepunkt i mange forbindelser, er alene af den grund anderledes end steder, der måske kun har en mulig forbindelse til et sted uden for sig selv.

Et eksempel kunne være forholdet mellem byer og bygder i Grønland. Der er tale om en særlig topografisk relation mellem dem, der ikke lader sig forstå

blot som en relation mellem makro- og mikrosamfund. Makrosamfundet er hverken over eller under mikrosamfundet, men én af mikrosamfundets forbindelser – og omvendt. Deres placering i samme topografiske netværk gør det umuligt at placere dem i hver sin skala, bestemt ved størrelse. Det afgørende bliver snarere tætheden af relationer og forbindelseslinjer. Hvis det analytiske objekt konstitueres gennem særlige strategiske perspektiver, gælder det også, at de tværgående projekter må skaleres, så de fokuserer på signifikante (sociale) forbindelser snarere end standardiserede mål for stort og småt. Perspektiv og skala løber sammen i konkrete antropologiske forskningsprojekter, der drejer sig om klimaforandringer, som altid indeholder både det lokale og det globale.

Klimahistorier

Det er ikke første gang, de nordatlantiske samfund er ramt af klimaforandringer. Faktisk opstod de nordiske lande som sådan, da istiden sluttede og gjorde nye landområder tilgængelige for stenalderfolk, der vandrede ind fra syd (Jensen 2001). Siden har både den varmere middelalder og den lille istid (ca. 1400-1800) haft indflydelse på den kendte historie i Nord (se fx Fagan 2002, 2008). Selv har jeg arbejdet med den lange udvikling i Island, fra bosættelserne i den milde middelalder over den lille istid til nutidens opfattelser af landskabet (Hastrup 1985, 1990, 1998). Naturens og samfundets historier var og er totalt sammenvævet i Island, så det er umuligt at identificere en envejsårsagssammenhæng mellem dem. Det gælder stadig nu, hvor varmen kommer igen takket være den globale opvarmning, og man for første gang i 500 år igen kan dyrke byg i landet, ligesom de indvandrende nordboere i vikingetid og middelalder gjorde det. Islands historie er således også en klimahistorie. Klimaet er et strategisk perspektiv, man kan anlægge på den lange udvikling, og temperaturen en del af den ikke-menneskelige agens, der infiltrerer samfundslivet. Den lange historie tillader os at se, hvordan det foregår, og hvor samfundet eventuelt øver modstand mod andre agentive kræfter.

Klimahistorien bliver selv til gennem en udredning af konkrete forhold som skiftende vejrlig og ekstreme begivenheder, og forskeren må altid arbejde med de forhåndenværende oplysninger om elementer og detaljer, som slår ind på samfundene. Historien *er* alle disse detaljer. Det er valget af et længere tidsperspektiv, der samler dem i en egentlig klimahistorie, som igen gør en ny fortolkning af de enkelte begivenheder mulig.

Et eksempel kan vise, hvad jeg mener. En præst skrev følgende digte, henholdsvis før og efter den såkaldte *hvítivetur* („hvidevinter“) 1633-34, som var på højdepunktet af den lille istid i Island (Hastrup 1990:273-4):

Før:

Níu á eg börn og nitján kyr,
nær fimm hundruð sauði,
sjö og tuttugu söðladyr,
svo er hættað auði.

[Jeg har ni børn og nitten køer,
tæt på fem hundrede får,
syvogtyve sadeldyr,
sådan har skæbnen maget sig.]

Efter:

Níu á eg börn og níu kyr,
nærri fimmtíu sauði,
sex eru eptir söðladyr,
svo er háttað auði.

Jeg har ni børn og ni køer,
hen ved halvtreds får,
seks sadeldyr er tilbage,
sådan har skæbnen maget sig.]

Præsten har stadig sine ni børn, men de 19 køer er reduceret til ni, de 500 får til 50, de 27 heste til seks. „Sådan har skæbnen maget sig.“ Der er en familiehistorie i denne tekst, men der er også en klimahistorie. I familiens liv står den enkelte vinter frem og skaber et brud, men for klimaforskeren er den et eksempel på en lang, kontinuert udvikling. Karakteristik nok er Hvidevinter navngivet, det i sig selv peger i retning af en (implicit) anerkendelse af vinterens agens. Men min generelle pointe er, at i klimahistorien er både *den korte og den lange historie til stede i samme tekst*, her i det citerede digt. De kan ikke adskilles empirisk, men perspektiveres forskelligt, alt efter hvilken „historie“ man ønsker at fortælle. Klimaets makrohistorie omslutter ikke familiens mikrohistorie – den er indlejret i den. Man kunne her tilføje, at klimaets generalitet altid er i de små og store vejrbegebenheder og ikke uden for dem.

Det samme gør sig gældende i Grønland, hvor den lille istid ramte tilsvarende hårdt, hvilket blandt andet bidrog til at gøre livet surt for de nordboer, der var indvandret fra Island og havde skabt små landbrugssamfund i det syd- og sydvestlige Grønland. Nordboerne forsvandt som bekendt. Det sidste, man hørte til dem, var i begyndelsen af 1400-tallet, hvor der i de islandske annaler berettes om et bryllup. Samtidig med at kulden trængte sig på, trængte en ny lille eskimoisk befolkning sig ned nordfra efter den sidste indvandringssbølge fra Amerika omkring år 1200. Det var Thule-folket (inuit), der nu kom til og genbefolkede Grønlands kyster, efter at Grønland, på nær Thule-området, havde været uden eskimoiske bosættelser i over 1.000 år (Gulløv 2004). Disse nye mennesker har i tidligere tid ofte fået skylden for nordboernes endeligt, men det er der ikke meget belæg for. Nordboerne forsvandt formentlig som følge af en allerede aftagende befolkning og forringede vilkår for deres landbrug, blandt andet som følge af den lille istids indtog. Hertil kom givetvis, at Island, som var nærmeste nabo og udvekslingspartner, var hårdt ramt af Den Sorte Død, som hærgede i 1402-04. Der er således mange samvirkende grunde til, at nordboerne forsvandt ud af billedet,

først Vesterbygden og siden Østerbygden, som forsvandt i midten af 1400-tallet (se fx Arneborg 2004). Heri er der en lektie om, hvordan klimaet ikke driver historien alene, men bidrager til den og måske forstærker visse tendenser.

I dagens Grønland sætter temperaturstigningerne sig igennem på flere måder. I syd, omkring nordboernes gamle græsgange, kan man igen have kvæg på græs. Der dyrkes nu kartofler, ikke kun på grund af klimaet, men også fordi en anden global historie i sin tid „bragte kartofflen til Europa“, hvorfra den nu er omplantet til alskens andre regioner. I Nordvestgrønland ser det anderledes ud, fordi den eneste historie, der hidtil har været mulig, er fangstens historie. Historierne væver sig ind og ud af hinanden, og det er analytikerens opgave at fortælle, hvordan de hænger sammen. Det gælder også nu, hvor klimaet igen trænger ind på både den korte og den lange historie.

I Nordvestgrønland, hvor jeg har fulgt udviklingen på tæt hold siden 2007, er usikkerheden tiltaget. I foråret 2010, hvor jeg sidst var i felten, havde jeg rig lejlighed til at erfare, hvordan isen smelter under fødderne på folk. På mine ture på hundeslæde med fangerne mærkede jeg for alvor, hvordan isen udtyndes, smelter, revner og bryder op på uventede tidspunkter og ukendte måder, der gør isfangsten prekær. Her er fangstens lange historie og den globale opvarmning også infiltreret i hinanden, og begge er samtidigt til stede i topografien. Når iskantens utidige tyndhed forhindrer fangsten af hvalros, er det lokale og det globale til stede i samme billede. De er forbundne i det konkrete, men kan adskilles perspektivisk.

Det grønlandske eksempel, så kortfattet det her er præsenteret, viser den sammenfiltrering eller *entanglement*, som binder ethvert nok så lille og fjernt samfund sammen med den globale klimatiske, politiske, og økonomiske virkelighed – og som gør enhver worlding-proces til noget ganske andet end en udpegning af kulturgrænser. Begrebet „entanglement“ er inspireret af Darwin, som bruger det i sin *Origin of Species* (Darwin [1859] 2008:210-11) og af kvantefysikken, hvor entanglement drejer sig om, at to eller flere tilstande eller objekter, som er adskilte i rum, alligevel er forbundne på en måde, der gør det nødvendigt at tage dem i betragtning ved studiet af hver enkelt.

I forbindelse med klimaforandringerne i Nordvestgrønland er min pointe, at de globale processer og deres indflydelse på lokale erfaringer er udtryk for deres de facto uadskillelighed og – ikke mindst – deres *ikke-lokalitet*. Her bryder den klassiske holistiske drøm sammen – empirisk og teoretisk. Selv om folk naturligvis fortsætter med at leve på særlige steder, som for eksempel i Nordvestgrønland, og søger at opretholde deres lille samfund, selv om isen bryder op på forkerte tidspunkter, er det påtrængende at udvikle en ny begrebsmæssig ramme for at kunne håndtere de kulturelle og sociale implikationer af sammenfiltreringen, som i næste

omgang gør det muligt for os at skabe egentlig ny viden – og skrive en ny klimahistorie, der ikke reducerer den til et sammenstød mellem natur og kultur.

Klimaforklaringer

Hvis klima er et perspektiv, man som antropolog kan anlægge på verden, så giver det særlig mening at undersøge dette perspektiv netop nu, hvor klimabegrebet er blevet hvermandseje. Klimaforandringer overskrider enhver national grænse og er blevet en „muterende hybrid entitet“, som Hulme siger det med henvisning til Ulrich Becks begreb om kosmopolitisme (Hulme 2010:268; Beck 2006). Klodens folk er forenet i en stor fortælling om *global* klimaforandring, der løsriver klimaet fra tidligere tiders fornemmelse for det lokale vejr. Klimaet tilbyder en på en gang kausal og moralsk forklaring på nye historiske udfordringer, og opfindelsen af det globale klima kan ses som kulminationen af den lange moderniseringsproces, der har fundet sted siden oplysningstiden, og i løbet af hvilken klimaet er blevet løsrevet fra den lokale forankring og konkrete sociale betydning (Hulme 2010: 273). De islændinge, som faktisk levede med den lille istid, vidste ikke bedre, end at der var tale om en periode med dårligt vejr. Klimaet som sådan var ikke sat på begreb, og ingen kunne „se“ en global klimaforandring. Det partikulære havde stadig overtaget over folks forestillinger. Det gjorde forklaringerne anderledes dengang end nu, hvor vi kan vælge at skalere historien i klimaets tegn, også selv om vi stadigvæk egentlig kun kan opleve „vejr“ og herunder flere ekstreme vejrbegivenheder.

„Global klimaforandring“ henviser til et gennemsnit, der ikke i sig selv har megen forklaringskraft, når det gælder samfundslivet som sådan. Den planetære bevidsthed, som opstod i oplysningstiden (Pratt 1992), har ført videnskaben frem til en samlet forståelse af globale processer, men man kan stadig ikke leve planetært. Man kan derimod leve kosmopolitisk og udnytte det potentiale, der ligger i sideordningen af mange verdensopfattelser, som antropologien altid har gjort det (Werbner 2008). I den sammenhæng kan man også komme til mange forskellige måder at leve med klimaet på. Som antropologer kan vi iagttage, hvordan klimaforklaringer står i kø og træder hinanden over tæerne i de områder, hvor vejrets udsving er størst. Et eksempel kan igen hentes i Nordvestgrønland, hvor geofysikerne arbejder med iskerneboringer for at løse den lange klimahistories gåde, og hvor fangerne, som ikke alene lever med en usikker havis, men også med dramatiske gletsjerafsmeltninger, mener, at det er lige netop disse boringer, der ødelægger isen og sætter skub i dens afsmeltning.

Uanset hvem der taler om klimaet, er dets hybride natur manifest. Klimaet er, hvad man gør det til, i lyset af erfarede eller arkiverede forandringer i isen. På

den måde viser klima selv hen til en nedbrydning af den ontologi, der har adskilt natur og kultur. Dertil kommer den helt åbenlyse nedbrydning af grænsen mellem det lokale vejr og det globale klima, som er blevet indbyrdes indlejrede kategorier (Hulme 2010). I denne nye verden af entanglements kan skalaskift i klimaforklaringer, som for eksempel illustreret ovenfor i forbindelse med iskerneboringerne, i sig selv blive nye omdrejningspunkter for en sammenligning.

Generelt gælder det, at den hybride meteorologiske enhed kaldet klima har store konsekvenser i de mangfoldige worlding-processer, der finder sted både i og uden for videnskaben. Klima er med til at figurere en verden, som rummer både menneskelige og ikke-menneskelige agenter. Det er ikke muligt længere at tale om et principielt stabilt (naturligt) klima hinsides samfundet, fordi menneskelige handlinger definitivt er en del af det planetære system. Omvendte betyder det også, at vi som antropologer ikke kan se bort fra klima, fordi det allerede findes i samfundet som et forhold, mennesker lever med og reflekterer over. Vores opgave er at vise, hvordan, hvornår og hvorfor det får sin egen agens i det sociale felt.

Note

1. Waterworlds er navnet på et ERC-finansieret center for antropologisk klimaforskning ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Tak til ERC og forskergruppen.

Litteratur

- Arneborg, Jette
2004 Det europæiske landnam. Nordboerne i Grønland 985-1450 e.v.t. I: H.C. Gulløv (red.): Grønlands forhistorie. København: Gyldendal.
- Bech, Ulrick
2006 Cosmopolitan Vision. Cambridge: Polity Press.
- Bille, Mikkel & Tim Flohr Sørensen
2007 An Anthropology of Luminosity: The Agency of Light. *Journal of Material Culture* 212(3):263-84.
- Darwin, Charles
2008 [1859] *The Origin of the Species*. I: C. Darwin (J.A. Secord (ed.)): *Evolutionary Writings, Including the Autobiographies*. Oxford: Oxford University Press.
- Fagan, Brian
2002 *The Little Ice Age. How Climate Made History 1300-1850*. New York: Basic Books.
2008 *The Great Warming. Climate Change and the Rise and Fall of Civilizations*. New York: Bloomsbury Press.

- Gilberg, Rolf
1984 Polar Eskimo. I: W. Sturtevant (ed.): Handbook of the North American Indians. Vol. 5: The Arctic. Washington: The Smithsonian Institution.
- Golinski, Jan
2003 Time, Talk, and the Weather in Eighteenth-Century Britain. I: S. Strauss & B. Orlove (eds.): Weather, Climate, Culture. Oxford: Berg.
- Gulløv, Hans Christian (red.)
2004 Grønlands forhistorie. København: Gyldendal.
- Hastrup, Frida
2011 Weathering the World. Recovery in the Wake of the Tsunami in a Tamil Fishing Village. Oxford: Berghahn.
- Hastrup, Kirsten
1985 Culture and History in Medieval Iceland: An Anthropological Analysis of Structure and Change. Oxford: Clarendon Press.
1990 Nature and Policy in Iceland 1400-1800. An Anthropological Analysis of History and Mentality. Oxford: Clarendon Press.
1998 A Place Apart. An Anthropological Study of The Icelandic World. Oxford: Clarendon Press.
2005 Social Anthropology. Towards a Pragmatic Enlightenment? Social Anthropology.
2009a Arctic Hunters: Climate Variability and Social Flexibility. I: K. Hastrup (ed.): The Question of Resilience: Social Responses to Climate Change. København: Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab.
2009b The Nomadic Landscape: People in a Changing Arctic Environment, Danish Journal of Geography 109(2):181-91.
2010 Emotional Topographies. The Sense of Place in the Far North. I: J. Davies & D. Spencer (eds.): Emotions in the Field. The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience. Stanford: Stanford University Press.
(in press) Topografiske infiltrationer. Nordiske Udkast (2011)
- Hastrup, Kirsten (red.)
1992 Den nordiske verden. Bd. 1 & 2. København: Gyldendal.
- Heymann, Matthias
2010 The Evolution of Climate Ideas and Knowledge. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change 1(3):581-97.
- Hulme, Mike
2010 Cosmopolitan Climates. Hybridity, Foresight, Meaning. Theory, Culture & Society 27(2-3):267-76.
- Ingold, Tim
2007 Earth, Sky, Wind and Weather. Journal of the Royal Anthropological Institute (special issue):19-38.
2010 Footprints through the Weatherworld: Walking, Breathing, Knowing. Journal of The Royal Anthropological Institute (special issue):121-39.
- James, Wendy
2003 The Ceremonial Animal. A New Portrait of Anthropology. Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, Jørgen
2001 Danmarks oldtid. Stenalder 13.000-2.000 f.Kr. København: Gyldendal.

- Kaul, Flemming
2004   Bronzealderens religion. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Latour, Bruno
2005   Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.
Oxford: Oxford University Press.
- Mauss, Marcel,
1979 [1906] Seasonal Variations of the Eskimo. A Study in Social Morphology.
London: Routledge and Kegan Paul.
- Nielsen, Jonas Østergaard
2009   Drought and Marriage: Exploring the Interconnection Between Climate Variability
and Social Change through a Livelihood Perspective. I: K. Hastrup (ed.):
The Question of Resilience: Social Responses to Climate Change. København:
Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Pratt, Mary Louise
1992   Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation. London: Routledge.
- Strang, Veronica
2005   Common Senses. Water, Sensory Experience and the Generation of Meaning.
Journal of Material Culture 10(1):92-120.
- Strauss, Sarah & Ben Orlove
2003   Up in the Air. The Anthropology of Weather and Climate. I: S. Strauss &
B. Orlove (eds.): Weather, Climate, Culture. Oxford: Berg.
- Tsing, Anna
2010   Worlding the Matsutake Diaspora. Or, can Actor-Network Theory Experiment
with Holism? I: T. Otto & N. Bubandt (eds.): Experiments in Holism. Theory and
Practice in Contemporary Anthropology. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Werbner, Pnina (ed.)
2008   Anthropology and the New Cosmopolitanism. Oxford: Berg.

I ALBERTSLUND ER ALTING SKABT AF MENNESKER - SELV NATUREN¹

Et antropologisk studie af klimaaktivisters sammensatte natursyn

SAHRA STENSGAARD JAKOBSEN

Den korte og milde vinter i 2007 blev afløst af et tidligt forår, og efter det kom en af de vådeste somre i nyere tid i Danmark. Samme år skabte IPCC's 4. klimarapport² offentlig konsensus om, at de klimaforandringer, vi oplever, er menneskeskabte, og klimaminister Connie Hedegaard startede en klimakampagne, der skulle få danskerne til at udlede et ton CO₂ mindre om året.³ I Albertslund, en forstad vest for København, blev det lokale Agenda 21-center⁴ en del af denne kampagne og nedsatte et lokalt klimaråd for unge kaldet Polarekspressen. Gruppen, der bestod af otte unge mellem 15 og 19 år, igangsatte events, hvor de klædte sig ud som isbjørne og delte flyers ud med information om klimaforandringer og gode råd om, hvad folk selv kan gøre i hverdagen for at nedsætte deres CO₂-udslip. Agendacentrets medarbejdere hjalp med at organisere aktivisterne events og underviste dem i klimaforandringernes fysiske processer og konsekvenser. Denne artikel tager udgangspunkt i mit feltarbejde⁵ blandt disse unge klimaaktivister og argumenterer for, at aktivisterne forståelse af sig selv som en afgørende part i årsagen til – og løsningen af – klimaproblematikken udviklede sig til en kosmologi. Dette muliggjordes på grund af allerede praktiserede miljøbevidste normer og bevirkede en transformation af et komplekst og situationelt natursyn, centreret omkring erkendelsen af mennesker som aktive medskabere af „naturen“.

Klimaforandringer og natursyn

I bogen *Klimabevidsthedens barrierer* forsøger filosofen Peter Kemp og teologen Lisbeth Withthøfft Nielsen at indkredse de barrierer, der findes, og som står i vejen for, at det enkelte menneske udmønter sin bevidsthed om klimaforandringernes trussel i ændrede, klimabevidste handlinger (Kemp & Nielsen 2009: 8f.). Bogen igennem kommer de rundt om disse barrierer, der opdeles i først de

fysiske barrierer (op.cit.19), der knytter sig til klimaforandringernes kendetegn som fysisk fænomen: den globale opvarmnings usynlighed, klimaforandringernes komplekse sammenhænge og problemets umærkelighed. Og dernæst de psykiske barrierer (op.cit.55), der knytter sig til handlingslammelse og følelsen af magtesløshed og, især, forskellige naturopfattelser (op.cit.61f.). Hvad angår naturopfattelserne, refererer Kemp og Nielsen til Michiel Schwarz og Michael Thompsons (1990) fire forskellige myter om naturen (den gode/robuste natur, den lunefulde natur, den tolerante natur og den flygtige/kortvarige natur (Schwarz & Thompson 1990:4f.)), der „... repræsenterer forskellige måder at forholde sig til den ikke-menneskelige natur“ og „... danner basis for bestemte måder at forholde sig til miljøspørgsmål på“ (Kemp & Nielsen 2009:61f.). Problemet med myterne er, at de er med til at skabe den grundlæggende diversitet i de holdninger, der kommer til udtryk i klimadebatten, og gør det svært at nå til enighed om, hvad der skal gøres (op.cit.63). Kemp og Niensens identificering af klimadebattens modsatrettede natursyn er brugbar i den forstand, at de fremsætter en model for, hvilke poler der er til stede i debatten. Ulempen ved denne model er, at Kemp og Nielsen udelukkende forholder sig til opfattelser af den „ikke-menneskelige natur“ (op.cit.60) og dermed forhindrer en begrebsliggørelse af ideen om mennesker og klima som integrerede – og interagerende – størrelser i et hele.

Mit ønske med denne artikel er at tage Kemp og Niensens ideer et skridt videre ved at belyse, hvordan klimaaktivister opererer med et sammensat og situationelt natursyn. Dette gøres via en antropologisk analyse af, hvordan de forstår henholdsvis „miljø“, „natur“ og „klima“, og hvordan dette påvirker deres sociale praksisser. Mit feltarbejde i Albertslund i forsommeren 2007 introducerede mig til nogle unge mennesker, der netop omsatte viden om klimaændringer til klimabevidste handlinger. Ungdomsklimarådet Polarekspressen er et eksempel på en gruppe klimaaktivister, der gør noget bevidst for at nedsætte deres CO₂-udledning.

I denne artikel er det ligeledes mit mål at anskueliggøre, at aktivisterne handlede på klimaforandringerne, fordi de allerede praktiserede miljøvenlige normer, som via oplysning om klimaforandringer let kunne omveksles til klimabevidst adfærd og udvides til en egentlig kosmologi. Ligesom antropologen Don Handelman (2008), anvender jeg begrebet kosmologi i betydningen *ontologi*, det vil sige en model for erfaringen af verden samt de fundamentale principper for den sammenhængskraft, der organiserer den (jf. Kapferer 1988:79, 182). Ideen om menneskeskabte klimaforandringer og aktivisters klimabevidste sociale handle-mønstre, såsom at lade bilen stå for at mindske CO₂-udslippet, tager netop udgangspunkt i et syn på naturen som en fuldstændigt integreret cyklus af levende væseners (planter, dyr og mennesker) og fysiske mekanismers re-

ciprokke forhold af gensidige påvirkninger og stofudvekslinger – en kosmologi. Kosmologi lægger, i højere grad end begrebet ontologi, vægt på de trosmæssige aspekter af menneskers erfaring af verden (Handelman 2008:182) og, ikke mindst, grænserne for denne erfaring. Klimaaktivisterne fra Albertslund *tror* på, at klimaforandringerne er menneskeskabte, og de *tror* på, at deres handlinger, såsom at spare på energien, har en effekt. Jeg anser derfor kosmologi for et værdifuldt analytisk redskab, når der er tale om en antropologisk analyse af klimaforandringerne som socialt fænomen – et fænomen, der skaber meget håndgribelige, menneskelige dramaer for særligt udsatte dele af jordens befolkning. Disse dramaer er på ingen måde sammenlignelige med den virkelighed, der udfolder sig i Danmark, men selv om vi ikke er truet på livet, siver klimaforandringerne, især via medierne, ind i vores bevidsthed, rækker ved vores følelse af sikkerhed og ændrer på den måde præmisserne for vores væren-i-verden.

Polarekspressen

Ved det første møde i Polarekspressen, hvor aktivisterne skulle komme med ideer til en klimakampagne for unge i Albertslund, bragte jeg spørgsmålet på banen om, hvorfor de lige netop havde valgt at engagere sig i klimabevægelsen. Thomas svarede straks meget nøgternt: „Det er jo på grund af, hvem vores forældre er, at vi interesserer os for miljøet. Vi er hippierne fra nord.“ Aktivisterne begrundede brugen af hippiekategorien med følelsen af et ideologisk fællesskab med forældregenerationen i den resursestærke, nordlige del af byen, hvor bæredygtighed er en central værdi. Det følgende er en beskrivelse af mit besøg hos to af aktivisterne fra nord:

Det regnede allerede kraftigt, da jeg stod af toget med min cykel på Albertslund Station klokken kvart i 12. Jeg cyklede ud ad Roskildevej, der strækker sig lang og lidt forladt ud mod Taastrup. Her og der er der nogle fabriksbygninger eller et par boligblokke og nogle villaer, der ligger helt ud til vejen, hvor bilerne suser af sted med godt over 80 i timen. Her ligger en lille frisør, ‘Hos Sanne’, og der ligger fængslet og anstalten. Det er et trøstesløst sted, når det regner og er gråt i vejret. Området langs med Roskildevej virker som en parentes i Albertslund, et ingenmandsland, et sted, man ikke opholder sig for længe ad gangen, for der er ikke meget at komme efter. Jeg drejede af ved Herstedvesterstien, der førte mig nordpå ind i et stille parcelhuskvarter, hvor Mads fra Polarekspressen havde arrangeret et interview for mig med sin lillebror, Philip. Våd af regn og ivrig efter at komme inden døre satte jeg min cykel fra mig i indkørslen til et stort parcelhus med gule mursten og brunt træværk. Der var ingen bil i den smalle indkørsel, men en masse cykler i forskellige størrelser sammen med gamle blomsterpotter

og et stort, gammelt træhjul fra en hestevogn. En grøn regnvandsbeholder af plastik stod op ad husmuren, forbundet med nedløbsrøret. Der var ingen ringeklokke ved døren, så jeg tog i stedet fat i dørhammeren og bankede let på. Philip på 15 åbnede døren, vi gav hånd og snakkede lidt om vejret. Jeg kunne med det samme se, at han var Mads' lillebror. Han lignede ham meget med sit lyse, skulderlange hår i midterskilning og sit harmoniske og åbne ansigt med det store smil. Bagved stod 17-årige Mads, og han gav mig et kram, da jeg havde hængt mit overtøj på knagen og stillet mine sko i entreen. Begge drenge havde slidte jeans og en T-shirt på. Jeg spurgte, om der var et sted, hvor vi kunne sidde, og de viste mig ind i stuen. Der stod et stort spisebord med en grøn dug af nervøst velour og tre lilla bloklys på. Stuen var præget af meget forskellige, lidt slidte møbler. Dog stod der et stort, blankt, sort klaver op ad den ene endevæg. Der var plakater med abstrakt kunst i rammer på de hvide vægge. Stuen havde store panoramavinduer med udsigt til haven, der virkede stor og meget frodig. Der var ikke så mange blomster, bare meget grønt, og lidt væk fra huset kunne jeg skimte en kompostbeholder, en slags tønde af mørkegrøn plastik. Jeg hilste på deres halvsøster, der gik og småsnakkede i køkkenet med Mads. Hun havde studenterhue på – var åbenbart blevet student dagen før. Deres mor var også hjemme og gik omkring med batikmønstreret tørklæde bundet om livet som et skørt og bare tæer. Gulvtæppet var gråt og filtagtigt med tuschstreger på. Det lignede noget, de havde haft, siden drengene var små. Der var ret koldt i huset, og jeg tænkte, at de sikkert sparede på varmen. Jeg kunne høre regnen tromme voldsomt på taget og trak bevidst interviewet med Philip ud og håbede, at regnen ville aftage, når jeg skulle cykle hjem. Regnen overdøvede næsten vores stemmer, da vi begyndte at tale sammen:

S: 'Er du sådan en, der smider ting i en skraldespand, når du er ude i naturen, eller er du ligeglad og smider det bare?'

P: 'Det kommer an på, hvad det er. Hvis det er sådan nogle ting, som naturen tager ned i sig, et æbleskrog for eksempel, når jeg går ude i en skov, så smider jeg det bare. Men hvis det er noget plastik, så smider jeg det i en skraldespand.'

S: 'Hvad med sodavandsdåser?'

P: 'Dem beholder jeg og får pant for dem, men der er jo nogen, der bare smider dem. Jeg er ikke en af dem.'

S: 'Det er måske noget, du er blevet opdraget til, eller?'

P: 'Ja, det må det være. Altså, det er vel i det store og hele, fordi det er sådan en miljøting, fordi jeg ikke vil forurene. Jeg går tit og holder noget skrald i hånden, og så er jeg gået forbi flere skraldespande, fordi jeg bare ... det irriterer mig ikke specielt at gå rundt med det. Det kommer an på, om det er sådan noget fedtet noget, eller om det bare er en lille plastikting. Jeg ved, at sådan en ispind, den er jo lavet af træ, så den burde blive nedbrudt rimeligt hurtigt. Men den er så lamineret med et eller andet, så sådan nogen smider jeg heller ikke.'

Mine interview med aktivisterne i Polarekspressen tegnede et billede af en resurserstærk social gruppe: De gik i gymnasiet, spillede klaver og tennis og sang i kirkekor i fritiden, samtidig med at de engagerede sig i civilsamfundet i den gode sags tjeneste (Røde Kors, Danmarks Naturfredningsforening, Operation Dagsværk, elevråd, Albertslunds Ungdomsråd og nu også klimabevægelsen). De var opdraget med et miljøbevidst normsæt, der prægede deres handlinger i hverdagen, og de frygtede klimaforandringernes katastrofale konsekvenser og så sig moralsk forpligtede til at hindre disse og til at leve mere bæredygtigt. Dette „moralske korstog“ er typisk for den middelklasse, som de tilhører (Eder 1985: 876ff, 879): De håbede, at deres happenings kunne vække et etisk imperativ i andre mennesker og dermed skabe en bevægelse, der kunne ændre verden.

Det komplekse natursyn

Min analyse af aktivisternes natursyn gør det klart, at natursynet ændrede sig, alt efter om det var „miljø“, „natur“ eller „klima“, jeg under mine interview bad dem definere. Som det vil fremgå i de følgende afsnit, var der forskel på, hvordan aktivisterne i deres hverdagspraksis forholdt sig til „miljøet“ i deres nærområde, og hvordan de definerede – og derved tankemæssigt – konstruerede ideer om „naturen“ og „klimaet“ på det mere abstrakte, globale plan. I de følgende afsnit vil jeg anskueliggøre, hvorledes de tre samtidigt virkende begreber relaterer sig til hinanden som elementer på et kontinuum i aktivisternes natursyn, hvilke egenskaber de har i forhold til mine informanternes forståelser af klimaforandringer, samt hvilke muligheder for handling de indeholder. Hvorvidt og i hvilken grad omgivelserne er påvirket af mennesker, er et af de forhold, der i aktivisternes øjne skiller begreberne „natur“, „miljø“ og „klima“.

Skoven

Thomas, en slank fyr på 17 med stort, mørkblondt, krøllet „afrohår“, hvide tænder og et stort smil i det solbrune, aflange ansigt, fortalte mig i et interview, at han som 10-årig havde ønsket sig og fået et drivhus, som han begyndte at dyrke grøntsager i, og hvordan han mente, at hans forhold til „naturen“ var blevet bygget op ved at opholde sig meget i Vestskoven, cykle ture i Kongsholmsparken med sin mor og far og ved at tilbringe somrene på forældrenes ødegård i Sverige. „Jeg tror, at hvis man har et forhold til naturen, så respekterer man den og accepterer, at man ikke skal svine den til,“ sagde han og fortalte videre, at „naturen“ for ham betød „fred og ro“ og et sted, hvor der er mulighed for at være alene, uden at være *helt* alene

for: „Naturen er der jo.“ Thomas holdt meget af at gå ture i Vestskoven, som han boede lige ved siden af, og for eksempel gå op på „Bjerget“⁶ og se solnedgangen eller slappe af med en bog, siddende op ad et træ med et tæppe over sig. „Ens forhold til naturen kommer an på, om man er opdraget med den. Altså, nogen har Gud, og så tror jeg bare, at jeg ... ja, jeg har så naturen.“ Christian definerede „naturen“ som „... træerne og planterne. Det der gror.“:

S: ‘Er der noget natur i Albertslund?’

C: ‘Vi har Vestskoven, men jeg ved ikke, hvor meget natur man skal kalde det. Hvis du forestiller dig træer, der er plantet sådan her ... bare sådan på lige række ... så kan du kalde det natur, ikke? (griner). Det er sådan lidt nederen. Så det er ikke sådan en rigtig skov. Det er begyndt at blive bedre, og jeg vil sige, det er et meget rart åndehul nogle gange. Der er dele af den, som faktisk er ret pæne. Men natur ... Nej, der er ikke noget rigtig godt natur i Albertslund. Vestskoven er det, der kommer tættest på, ikke?’

Mike og Klaus, der gik i 10. klasse på en skole i Albertslund, diskuterede ligesom Christian fra Skt. Annæ Gymnasium, hvorvidt „de grønne områder“ i Albertslund kunne siges at være „natur“ eller ej. Også Kanalen, der løb uden for Agendacenterets vinduer, blev problematiseret. Under et gruppeinterview gav Mike udtryk for, at det var „natur“, men Klaus korrigerede ham og sagde, at kanalen blot var et mislykket forsøg på at gøre byen grønnere. Og han ærgrede sig over det hegn, der i forbindelse med en drukneulykke var blevet sat op langs med Kanalen.

Men hvad er det, der gør Vestskoven til noget, der ligner „natur“? Klaus mente, at det havde noget med størrelsen på området at gøre. Skoven er stor, og dermed er det „nærmest natur“. Mike mente, at der ikke findes mennesker i „den rigtige natur“, den er „uberørt“ og karakteriseret ved, at „der lever noget frit“ inde i skoven, for eksempel at man ikke ved, hvor mange forskellige slags planter der vokser derinde. Sine, der var nær ven med Christian, gav et billede af Vestskoven som tættere på „natur“ end de grønne områder, der findes i byen. Hun beskrev i modsætning til Christian skoven som et næsten mytisk sted:

SI: ‘[I skoven] der er der et stort område med græs og grusvej og træer og søer og sådan. Det her [grønne område i byen] er ligesom opdelt. Så er der en græsplæne, og så kommer der en asfalteret vej ... og så lige nogle træer.’

S: ‘[Der er altså mere natur] oppe i skoven?’

SI: ‘Ja, der er meget mere natur. Man kan også mærke det. Det er underligt, fordi jeg var dernede med min veninde, ved noget, der hedder Hundesøen ude i skoven, hvor vi stod, og der var sådan rigtig tåget. Det var der i sidste uge, hvor det havde regnet rigtig meget, og det var sådan rigtig tungt vejr ... måske ville det begynde at tordne eller sådan et eller andet. Og svalerne, de fløj helt nede ved jorden ikke

... og de fløj så tæt her på os. Plus der var en andefar og en andemor, og så havde de seks små ællinger, og de svømmede ikke væk, når vi gik over til dem! Og hvis man gik ned til Brillesøen, hvor der hele tiden kommer mennesker forbi, hvor der er stier, der ville de aldrig nogensinde komme så tæt på, der ville de flygte, lige så snart man kom, ikke. På den måde kan man også se, at dyrelivet er meget mere nede på jorden ... og er ikke bange, fordi der ikke er så mange mennesker, der er ikke så meget larm derude ... det lagde jeg mærke til, da jeg var dernede med min veninde.’

Begrebet „natur“ er med Thomas’ ord „positivt“ og knytter sig til „naturen selv“. For aktivisterne bliver *ideen* om naturen til en idealtipe, som de grønne områder i Albertslund bliver målt efter. Til „natur“ knytter der sig ligeledes, som jeg har vist i dette afsnit, en diskussion om, hvorvidt den er menneskeskabt. De menneskeskabte grønne områder i byen bliver anset for en slags devalueret „natur“, fordi de ikke passer ind i idealet om „naturen“ som uberørt af mennesker, mens Vestskoven er både-og – skoven ser naturlig ud, men er menneskeskabt (jf. Dove & Carpenter 2008:3; Posey 2008:100; Fairhead & Leach 2008). Aktivisterne anvender således et dikotomisk natursyn, når jeg beder dem definere begrebet „natur“, og de refererer til et natursyn, der lægger sig op ad det modernistiske, hvor menneske og natur er skarpt adskilte (Scott 1998:88f.). Aktivisterne trækker på nogle formodninger omkring og definitioner af „naturen“, som får styrke og troværdighed, især fordi de er forbundet, udbredt og stabiliseret inden for „narrativer“ (jf. Roe 1991). Narrativer er historier af tilsyneladende ubestridelig logik, og ved nærmere undersøgelse af aktivisternes narrativer bliver det tydeligt, at de trækker på etnocentriske naturopfattelser, der nærmer sig det mytiske, eksempelvis „naturen“ som et sted uden mennesker (Dove & Carpenter 2008:2f.; Fairhead & Leach 2008; Ingold 2000). Det er også denne myte, Sines fortælling om Vestskoven trækker på: „Naturen“ er et sted, som mennesker står uden for og kan beskue og fornøje sig ved som et sceneri (Cornish 1937) og intervenere i, men det er ikke et sted, vi bor, ikke det sted, vi opholder os længere tid ad gangen (Ingold 2000:20). I aktivisternes narrativer om skoven trækker de på et natursyn, der er karakteriseret ved et markant behov for grænsedragning mellem „naturen“ og det menneskeskabte. Denne naturopfattelse kan med Kemp og Niensens inspiration fra Schwartz og Thompson kaldes „myten om den gode, robuste natur“ (Kemp og Nielsen 2009:61), og blandt aktivisterne knyttes den til en praksis, hvor man nyder „naturen“ og kan træde ind og ud af den. Men i stedet for som Kemp og Nielsen at opfatte dette natursyn som en barriere for klimabevidste handlinger peger jeg på, at det netop er forholdet til „naturen“ som entitet, det vil sige reificeringen af „naturen“, der gør det muligt for aktivisterne overhovedet at konceptualisere den og dermed se den som noget adskilt fra dem selv (jf.

Sutton 2004:20; Ellen 2008:330). Deres naturbegreb indeholder potentialet for en moralsk baseret intervention i forhold til „naturen“, som en størrelse de kan og skal handle på vegne af og forsøge at beskytte, for eksempel via miljø- eller klimabevægelsen (jf. Pálsson 1996:69f.).

Kompostbeholderen

Under mine interview med aktivisterne bad jeg dem forklare, hvordan de definerer „miljø“. „Miljøet“ blev defineret som „noget lokalt“ og „det, der er rundt om os“. Definitionerne peger på, at der i deres miljøbegreb snarere end i deres naturbegreb er indflettet en idé om en relation mellem mennesker og omgivelser (jf. Pálsson 1996). Begrebet „miljø“ knytter sig, med Thomas' ord, til „naturen og byen og alt det midt imellem“ og er på den måde et begreb, der fungerer som overlappet mellem „naturen“ og det menneskeskabte. Thomas synes, det er et lidt negativt ord, fordi det henviser til „det, mennesker gør ved naturen“, som ifølge ham oftest ikke er positivt. Det er ligeledes i „miljøet“, at vi finder kompostbeholderen, som jeg trækker ind som et billede på de miljøbevidste normer, aktivisterne praktiserer.

Klimaaktivisternes forhold til „miljøet“ var dels præget af de erfaringer, som de havde med de konkrete omgivelser i Albertslund, og dels de kundskaber, som de fortalte mig, at de via skole og hjem var blevet socialiseret til (jf. Ingold 2000: 25). De nævnte især praksisser som affaldssortering, at spare på vandet, slukke for lyset osv. Opdragelsen hjemmefra bevirkede, at Sofie, der gik i gymnasiet i Albertslund og boede hjemme, fik dårlig samvittighed, hvis hun stod for længe under bruseren om morgenen: „Jeg kan næsten høre mine forældres formanende stemmer og se deres løftede pegefingre,“ grinede hun og tilføjede, at hun omvendt også var begyndt at skælde ud på sin far, hvis han smed sodavandsdåser ud i skraldespanden i stedet for at returnere dem til genanvendelse.

I Albertslund giver kommunen tilskud til haveejere, der ønsker at anskaffe sig en kompostbeholder til køkkenaffald. Den sociale praksis, der knytter sig til kompostbeholderen, fortæller om et særligt natursyn. Når aktivisterne sorterer skrald og bærer køkkenaffald ud til kompostbeholderen, eller de fordeler den næringsrige muld fra beholderen i køkkenhaven, interagerer de med deres omgivelser på en meget konkret måde. Kompostbeholderen er et konkret billede på den cykliske proces, naturens kredsløb er, og som aktivisterne relaterer sig mentalt og praktisk til, hver gang de bærer køkkenaffald ud til kompost, eller hver gang de „snyder“ og smider affaldet i skraldespanden. Flere aktivister fortalte, at de altid fik skældud af deres forældre, hvis de ikke smed deres æbleskrog i komposten, så de kunne lige så godt bare gøre det. I aktivisternes daglige omgang med

kompostbeholderen opbygger de, hjulpet godt på vej af forældrenes socialisering af dem, et natursyn, der definerer relationen mellem mennesker og omgivelser som et „miljø“, hvori mennesket indgår som en del af et kredsløb. På den måde lægger aktivisternes forståelse af „miljøet“ sig tæt op ad Ingolds begreb „miljø“, hvilket han betegner som: 1: noget relationelt, 2: en proces i konstant udvikling og 3: et begreb, der adskiller sig fuldstændig fra begrebet „natur“, fordi, som han skriver: „... verden kan kun eksistere som natur for et væsen, som ikke hører hjemme i den“ (Ingold 2000:20, min oversættelse). Aktivisternes fortællinger om deres oplevelser i de nære omgivelser, såsom skoven og kompostbeholderen, afdækker, at de har nogle følelser, kundskaber og sanselige opfattelser, der afspejler deres liv i et bestemt miljø – det er en særlig form for intuition, og det er det, Ingold kalder „en følsom økologi“ (sentient ecology) (op.cit.25).

Klimabevidsthed

I dette afsnit beskriver jeg på baggrund af interview med aktivisterne, hvordan deres bevidsthed om klimaforandringer opstod. En proces, der for de flestes vedkommende startede med Al Gores film *En ubekvem sandhed*⁷ og yderligere blev konsolideret via deres engagement i Polarekspressen. Filmen havde sat mange tanker i gang og nødvendiggjorde, at aktivisterne tog aktivt stilling til spørgsmålet om, hvorvidt klimaforandringerne er menneskeskabte eller ej. De bekendte sig til det første. Særligt tre scener i filmen gjorde et stort indtryk på dem: en scene med en isbjørn, der forgæves forsøger at kravle op på en isflage i det smeltende Arktis, Al Gore på en lift, der stiger højere og højere op for at kunne vise et udsving på en kurve over, hvor meget atmosfærens CO₂-niveau er steget i de senere år, og billeder af forskellige landområder før og efter de forventede havstigninger. Aktivisterne oplevede med denne viden en tiltagende usikkerhed i forhold til, hvad fremtiden vil bringe. De fortalte mig, hvordan de reflekterede over, hvilke handlinger de i deres hverdag kunne ændre for at reducere lige netop deres påvirkning af klimaet. Filmen tilbød dem en forklaringsmodel – den naturvidenskabelige – som de accepterede, og som bevirkede, at de opfatter klimaforandringerne som en reel fare i fremtiden, der kan forværres eller modarbejdes af deres nutidige handlinger. Aktivisternes ændring af deres sociale praksisser i hverdagslivet, mente de, kunne være med til at forhindre samfundets, eller bredere forstået, verdens undergang. De nævnte ansvaret for „naturen“, de næste generationer og sympatien med udsatte befolkninger i verden som de primære motiver for at engagere sig og føle ansvar. Al Gores film havde dermed for de fleste aktivister været det første skridt mod en øget klimabevidsthed ved at tilvejebringe videnskabelige argumenter på den ene side og et moralsk incita-

ment til at handle ansvarligt på den anden side. Betød aktivisterne engagement i Polarekspressen, at de ændrede vaner i hverdagen? De fleste svarede, at de var begyndt at tænke mere over at slukke lyset efter sig og tage mobilopladeren ud af stikkontakten. Men de understregede alle, at det var ting, de allerede gjorde i forvejen. De var hjemmefra blevet opdraget til at tænke på „miljøet“ i deres hverdagshandlinger. Den nye viden om klimaforandringerne fungerede dermed som en *bevidstgørelse* om deres handlingers påvirkning af ikke bare „miljøet“, men nu også „klimaet“. Dette udmøntede sig i en tydeligt skærpet disciplinering af deres sociale praksis og en voksende ansvarsfølelse. Sine fortalte, hvordan hun havde ligget søvnløs i sin seng med dårlig samvittighed over en tændt computer nede i stuen, som hun simpelthen blev nødt til at gå ned og slukke. Hendes mor havde også bemærket, at Sine hele tiden gik og slukkede alle elektriske apparater efter sig. Og Sofie betroede mig, at hun havde fået det lidt skidt med sit nyligt erhvervede kørekort, fordi hun jo lige så godt kunne tage cyklen til skole.

Det omnipotente klima

Det globale klima og de forandringer, der sker, er ikke umiddelbart sanselige (Hulme 2009:3) i Albertslund og kan dermed ikke uden videre indskrives i en sanselig økologi, der kobles til det reelle sted, hvor aktivisterne bor. Hvordan bliver klimaforandringerne da nærværende for dem? Christian definerer „klima“ som „noget globalt, ligesom en cyklus, der er over det hele“, og som viser sig lokalt som „vejret“. Mennesker forstyrrer denne cyklus, og „klimaet“ virker tilbage på mennesker, det vil sige, det er en relation, der virker begge veje. Ifølge Thomas er „klima“, ligesom „miljø“, et ord, der refererer til den negative interaktion mellem mennesker og omgivelser, noget, der knytter sig til forureningsproblematikker. Blot er forskellen, at „miljø“ findes lokalt, mens „klimaet“ er globalt og dermed større og sværere at forholde sig til. I modsætning til aktivisterne oplever med de nære omgivelser, i form af for eksempel Vestskoven, der er præget af meget sanselighed, mener de ikke, at klimaforandringerne (endnu) kan mærkes i Albertslund. Selvfølgelig registrerer de, som alle mennesker og dyr, „vejret“ – og dermed det lokale klima omkring dem – i form af mere eller mindre sollys, varme eller fugt (Strauss & Orlove 2004:3), men at selve det overordnede klima(system) er under forandring, synes de ikke at mærke noget til. „Klimaet“ som overordnet begreb kan således forstås som en konstrueret idé, der tager erfaringerne med klimaet (selve oplevelsen af regndråberne eller sollyset) og indskrives dem i noget mere abstrakt (Hulme 2009:3), en slags kognitiv rekonstruktion (Ingold 2000: 213), et *billede* af en cyklus, der kan fungere som en model for, hvorledes hele verden hænger sammen – en økologisk kosmologi (Handelman 2008:182). Men

hvis de ikke kan mærke eller se klimaforandringerne, og hvis „klimaet“ er „over det hele“, hvordan aktualiserer de så deres klimabevidsthed i konkrete handlinger på det konkrete sted Albertslund? Dette vil jeg nu vise et eksempel på.

Grillaften

Aktiverne blev meget chokerede, da Agendacenterets medarbejder Louise på et møde i Polarekspressen fortalte, at der anvendes 43.000 liter vand til produktionen af 1 kg oksekød. Lagt oven i deres nyligt erhvervede viden om, at klimaforandringerne medfører en katastrofal mangel på drikkevand, blev de enige om, at den forestående grillaften i Polarekspressen skulle være kødfri. Dette er et eksempel på, hvordan aktivisterne anvendte den viden, de fik om sammenhængen mellem deres forbrugsvaner, deres spisevaner og klimaforandringer. De udmøntede den viden i ændrede sociale praksisser og lavede en grillaften uden pølser og uden grill – eftersom en grill udleder CO₂! Det sociale arrangement er et eksempel på, hvordan viden om forholdet mellem klimaforandringer og for eksempel vandforbrug medfører, at aktivisterne skal forholde sig til en langt mere abstrakt cyklus, end kompostbeholderen er udtryk for. Grillaften markerer, at en mere vidtgående klimabevidsthed indtræffer i de unge, og at en egentlig kosmologi (jf. Handelman 2008) begynder at tegne sig. Kosmologien vidner om en anskuelse af forholdet mellem mennesker og omgivelser som noget, der hviler på reciprocitet (Pálsson 1996:72). De er pludselig aktører med en meget høj grad af agens: De kan påvirke „klimaet“ via det, de spiser. Det bliver tydeligt for dem, hvor svært det er at handle moralsk rigtigt i forhold til klimaproblematikken, og det står klart, at det er umuligt, at ens handlinger ikke gør en eller anden form for skade. Alt, hvad de gør, påvirker „klimaet“ – og omvendt; „Klimaet“ påvirker dem (ibid.). Jeg vælger at betegne denne erkendelse som et udtryk for et økologisk kosmos (op.cit.188). I modsætning til det religiøse (kristne) kosmos, der integreres og sammenholdes udefra ved hjælp af en transcendent guddommelig kraft, defineres et økologisk kosmos af en gennemgående indre sammenhængskraft, der består af *intrarelaterede*, af hinanden fuldt ud afhængige og integrerede, levende organismer og fysiske mekanismer (op.cit.181).

Til klimaaktivisternes økologiske kosmos kobles normerne og de kropsliggjorte praksisser, hvad angår sortering af affald, kompostering og forskrifter for mådeholden brug af naturens resurser, men der er forskel i skala på de overvejelser, som Philip gør sig omkring at smide et æbleskrog i naturen, og de overvejelser, Sofie gør sig omkring, hvorvidt hun har brug for at køre i bil. Det handler om aktivisternes oplevelse af problemernes nærhed eller fjernhed. Og det er da også i det lokale „miljø“, at løsningerne på for eksempel forureningsproblemer træder

tydeligst frem for de unge, mens de stiller sig mere spørgende over for, hvordan de skal handle i forhold til „klimaet“ på det abstrakte og globale plan. Det er, som Sine sagde, „nemmere at forholde sig til miljøet end klimaet“. Hun forklarede det med, at hvis hun så, der lå noget skrald på gaden, så vidste hun også, at løsningen var at samle det op og smide det i skraldespanden. Så hvor kompostbeholderen er et sted, hvor det direkte kan sanses, hvordan æbleskroget bliver omsat til muld, der kan lægges ud i køkkenhaven og give næring til krydderurterne, er klimaets cyklus derimod en række af kausaliteter, der ikke kan sanses *in situ*.

I de følgende afsnit vil jeg sandsynliggøre de mekanismer, der, via aktivisternes tilegnede viden om klimaændringer, medfører en todelt transformation af de natursyn, der knytter sig til begreberne „miljø“ og „natur“.

Den økologiske kosmologi opstår

Ideen om en cyklus er vigtig for en dybere forståelse af, hvordan aktivisterne er i stand til at forholde sig til klimaændringerne: Klædt på med viden fra naturvidenskaben tænker de på deres handlinger i forhold til et større kredsløb. Dette betyder, at mennesker og omgivelser bindes tættere sammen, og at aktivisternes handlinger har en effekt på omgivelserne. Kompostbeholderen repræsenterer de nære omgivelser i deres daglige sociale praksis, som de kalder for „miljø“, mens „klimaet“ er u håndgribeligt. Min pointe er, at den økologiske kosmologi formår at knytte det u håndterlige, globale klima til den nære, sociale kontekst og dermed påvirke mønstrene i den sociale og kognitive praksis, som grillarrangementet var et eksempel på. Den økologiske kosmologi udgøres af sociale handlingsmønstre, der informeres og ordnes efter (natur)videnskabelige modeller, som Bruno Latour kalder „referencekæder“ (Latour 2009:7). Disse giver adgang til en forståelse af det, der er langt væk og ikke umiddelbart kan sanses (ibid.). Det samme gør sig gældende for aktivisternes begrebsliggørelse af klimaforandringerne. Det emiske begreb „miljøs“ tilknyttede referencekæder opskales til også at indbefatte deres begreb om klimaet. Gennem aktivisternes engagement i Polarekspressen får de tilført videnskabelig viden om sammenhængen mellem brugen af en sparepære og nedsat CO₂-udslip, og de forholder sig dermed til sammenhængen mellem sociale praksisser på mikroniveau og klimaændringer på makroniveau. De ind sætter sig selv som afgørende part i en række samspillende mekanismer, der tilsammen udgør klimatruslen. På den måde kobles mennesker og omgivelser på helt konkret vis sammen i en økologi (Bateson 1973), der udgør et kosmos (Handelman 2008). Forskellen er, at skalaen, hvad angår klimaforandringerne, er en helt anden og meget større end de referencekæder, der kobler sig til begrebet „miljø“. Referencekæderne udgøres af et komplekst net af kausaliteter, der ikke

umiddelbart er gennemskueligt for klimaaktivisterne. Men det er det, som de sætter deres lid til, når de foretager valg i dagligdagen, der kan relateres til CO₂-udslip og klimaforandringer. Den økologiske kosmologi er ikke den eneste konsekvens af ideen om de menneskeskabte klimaforandringer. Klimaaktivisternes forståelse af deres rolle som en del af det overordnede klimasystem muliggør kosmologien, men bevirker samtidig en ophævelse af natur-kultur-dikotomiens relevans (jf. Latour 2009:11).

Natur-kultur-dikotomiens relevans ophæves

Hannah Arendt skelner mellem det menneskeskabte og naturen, „verden“ og „jorden“ (Arendt 1958:7), hvor „verden“ består af kunstige, menneskeskabte ting, det vil sige samfundet og dets materielle bestanddele, og „jorden“ repræsenterer den cyklus, mennesker indgår i som biologisk væsen (Øverenget 2001:55f.). I Hannah Arendts tænkning om naturen er det centralt, at hun anser mennesket for værende komplet afhængigt af den kunstige „verden“, som kan beskytte os imod den omkringliggende barbariske og utilregnelige natur (op.cit.58). I Albertslund er det, som tidligere beskrevet, svært at se, hvor det menneskeskabte stopper, og „naturen“ starter, ligesom det er svært at definere, hvad der er „natur“, og hvad der ikke er. Desuden er det, som klimaforandringerne tydeliggør, ikke længere givet, at vores „verden“ kan beskytte os mod den „utilregnelige natur“. Arendts natursyn er et eksempel på, hvordan natur-kultur-dikotomiens tænkning forholder sig til natur og samfund som to adskilte, autonome sfærer. Den dikotomiske tilgang har mødt megen kritik og er kommet i fokus som en af modernitetens vigtige sociale konstrukter, der fortjener et nærmere socialvidenskabeligt eftersyn (Pålsson 1996: 63ff.). Som Marilyn Strathern (1992) peger på, sammenblender vi konstant natur og kultur, samtidig med at vi kæmper for at opretholde en konsekvent skelnen mellem dem (op.cit.197). I og med, at klimaforandringerne er „over det hele“, sker der det, som Anthony Giddens påpeger, at naturen (fx indlandsisen) „i betydningen et fænomen, der eksisterer uafhængigt af det sociale liv, [på sin vis] har nået sit endeligt i dag, som en konsekvens af, at den er domineret af mennesker“ (Giddens 1991:13, min oversættelse). Klimaforandringer, for eksempel i form af den smeltende grønlandske indlandsis, er et billede på, hvordan idealet om den storslåede, uberørte „natur“ kolliderer med virkeligheden. Når klimaaktivisterne beslutter sig for at tro på, at klimaforandringerne er menneskeskabte, åbner de derved op for en erodering af skellet mellem natur og kultur. Denne transformation medfører en erkendelse af „naturen“ som potentielt farlig.

Den farlige „natur“

Giddens peger på, at den senmoderne verden (den tid, vi lever i nu) i sig selv er apokalyptisk, idet „den introducerer risici, som tidligere generationer ikke var nødt til at se i øjnene“ (ibid.), og klimaforandringerne er en sådan risiko. Som Maria, elevrådsformand på det lokale gymnasium, siger:

Det er sådan lidt en katastrofe, der er ved at ske. Alle burde gøre noget, og jeg bliver skræmt, når mine veninder siger, det ikke nytter noget ... Ideen om, at dette her kan være slut, påvirker mig meget, ikk'. At der er nogen, der ikke kommer til at opleve naturen, for eksempel.

Ophævelsen af natur-kultur-dikotomien medfører som nævnt, at „naturen“ bliver potentielt farlig, hvis mennesket forstyrrer det økologiske kredsløb. Hvis Sofie snyder og smider en bananskrald i kompostbunken, selvom den er for lang tid om at blive til muld, er skaden ikke større, end at hun kan sortere den fra, når resten af mulden skal hældes ud i haven. Hvis hun derimod glemmer at slukke for lyset og dermed udleder mere CO₂ end højst nødvendigt, er hun med til at bidrage endnu mere til klimaforandringerne, og „naturen“ kan, i princippet, pludseligt reagere på hendes handlinger i form af naturkatastrofer som tørke, oversvømmelser eller orkaner. Denne transformation perspektiverer således aktivisters syn på „klimaet“ ved at tilskrive naturkræfterne destruktive egenskaber. Således anvender aktivisterne to syn på „naturens“ kræfter, som henholdsvis trygge, forudsigelige og positive, der knytter sig til kompostbeholderen og skoven som økologisk system; og farlige, utilregnelige og negative, der knytter sig til klimaforandringerne.

Klimaforandringernes transcendens

Klimaforandringerne er en kraftig markering af naturkræfternes indflydelse på det enkelte menneskes vilkår og dets præmisser for at skabe og opretholde det gode liv. „Naturens“ kræfter kan med havvandsstigninger, orkaner, vulkanudbrud, tørke, oversvømmelser og sygdomme i værste fald underminere vores samfund. Mike fandt det usandsynligt, at Danmark vil blive ramt i samme grad som den fattigere del af verden, dels fordi han forbandt den danske „natur“ med noget tæmmet og kontrolleret, som har en minimal indflydelse på vores daglige liv, og dels fordi han forestillede sig, at vi, på grund af vores velstand og viden, kan klare de fremtidige udfordringer ved hjælp af teknologiske tiltag. På samme tid var han dog bange for, at dette alligevel ikke lader sig gøre. Måske fordi han, og de andre aktivister, fornemmer, at mennesker er underlagt „naturen“ i højere grad, end aktivisters ellers meget positive syn på „naturen“ tillader. Den apokalyptiske karakter, som

klimaforandringerne antager, leder mig til at anskue klimaforandringerne som en „stor transcendens“ (Luckmann 2003), der berører grænsen mellem det, der kendetegner det menneskelige, og det, der truer med at opløse det (op.cit.277). Store transcendenser „viser selve grænsen for hverdagslivet“ (Rubow 2007:96), og det er dette, der skræmmer de unge aktivister. De forsøger at tænke sig til, hvordan det må opleves af de mange tusinde mennesker, der allerede nu er påvirket af klimaforandringerne, og at sætte sig i deres sted. Klimaforandringerne rører således ved eksistentielle forhold, der tidligere var religioners domæne.

Klimaændringernes sociale implikationer

I mødet med klimaforandringerne som socialt fænomen aktualiseres og udvides aktivisternes normer omkring miljøvenlig adfærd til en økologisk kosmologi, der indbefatter begrebet „klima“. Dermed gøres klimaforandringerne nærværende i aktivisternes sociale praksis. Klimaforandringerne ophæver – med deres omnipotente og potentielt farlige karakter – dikotomien mellem „natur“ og „kultur“. Begrebet „klima“ udgør således en ny komponent i aktivisternes sammensatte natursyn, der bygger oven på miljøbegrebets normer. Aktivisternes forståelse af ideen om de menneskeskabte klimaforandringer kan udfoldes analytisk i et komplet kontinuum mellem den selvberørende „natur“ (Latour 2009:9f.) og det menneskeskabte „miljø“ (jf. Posey 2008:98), hvor klimabegrebet favner hele spændet. Dette kognitive brud i forståelsen af „naturen“, som klimaforandringerne fører med sig, bevirker en opløsning af den ontologiske sikkerhed (Giddens 1991:35ff.), som „naturen“ som begreb har fungeret som. Min analyse viser, at „naturen“ ikke længere kan fungere som en fast ideel konstant, som aktivisterne kan orientere sig efter i jagten på det gode liv, men mere som en utilregnelig præmis, de er underlagt, og som et „miljø“, der ændrer sig i takt med graden af menneskelige påvirkninger. Klimaforandringerne sociale implikationer får derved skær af noget eksistentialistisk og metafysisk, der potentielt set vedrører alle aspekter af aktivisternes liv (jf. Berglund 1998:58). Det er angsten for „naturens“ kræfter på den ene side og angsten for „naturens“ forsvinden på den anden side, der sammen med viden om menneskets rolle i miseren driver bevidstgørelsen af deres sociale handlingsmønstre og opskaleringen af miljøbevidstheden til en økologisk kosmologi.

Kosmologi og klimaforandringer

I denne artikel har jeg undersøgt, hvorledes unge klimaaktivister på den københavnske vestegn praktiserer nogle normer, der indeholder et regelsæt for *miljøbe-*

vidst adfærd, og som via tilegnet viden om klimatruslen kan overføres til *klimabevidst* social praksis og udvides til en økologisk kosmologi. Kosmologien er et komplekst socialt mønster, der er sammensat af en cyklisk tænkning omkring det rent praktiske forbrug og genbrug af resurser og energi. Det er ligeledes en bestemt måde at anskue forholdet mellem mennesker og omgivelser på, der er videnskabeligt funderet såvel som moralsk forankret i den hverdagspraksis, som de af deres forældre og skolen er socialiseret til. Jeg har analyseret klimaaktivisternes komplekse natursyn og argumenteret for, at dette tillader forskellige positioneringer i forholdet til klimaforandringer som socialt fænomen: som aktører, der henholdsvis handler moralsk på „klimaets“ vegne, selv er en del af det store klimasystem og er i klimaforandringernes vold. Det komplekse natursyn muliggør, at klimaforandringerne som socialt fænomen indskrives på forskellige planer i aktivisternes liv og bliver nærværende i konkrete dagligdags situationer såsom at slukke lyset efter sig. Begrebet „miljø“ udgør ét element i aktivisternes komplekse natursyn og har den egenskab, at det under indflydelse af aktivisternes tilegnede viden om klimaforandringernes omnipotente karakter kan ophæve relevansen af det element i natursynet, der knytter sig til en skarp skelnen mellem „natur“ og „kultur“. For klimaaktivisterne i Albertslund udgør et situationelt og komplekst natursyn ingen „barriere“ for at handle klimabevidst, som Kemp og Nielsen ellers fremsætter. Det er selve aktivisternes erkendelse af, at mennesker lever i og er aktive *medskabere* af „naturen“, der skaber en kosmologi, der indeholder et handlingsorienteret potentiale og dermed muligheden for klimabevidst social praksis.

Noter

Denne artikel er dedikeret til Albertslund Agendacenter, Poul Markussen og medlemmerne af Polarekspresen med tak for at invitere mig indenfor med så stor en tillid til mig og mit projekt.

1. Denne titel er hentet fra bogen *Albertslund i tusind år* (Sørensen 2000:221).
2. IPCC „The Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change“ (2007).
3. Klima- og Energiministeriets store kampagne „1 ton mindre“ blev igangsat i foråret 2007 og sluttede efter COP15-klimatopmødet i København i december 2009.
4. Agenda 21 er et FN-program fra 1992, der indeholder målsætninger for, hvordan princippet om bæredygtighed kan implementeres på internationalt, nationalt og lokalt plan. Navnet henviser til en dagsorden for det 21. århundrede (<http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/>). I Danmark er det vedtaget, at kommunerne har ansvaret for, at der bliver udført et arbejde for bæredygtig udvikling på lokalt plan. Dette program kaldes Lokal Agenda 21. I Albertslund bliver Agenda 21-arbejdet udført af Albertslund Agendacenter, som er en form for græsrodsorganisation med seks ansatte og delvist finansieret af Albertslund Kommune (<http://www.agendacenter.dk>).

5. Mit feltarbejde blev udført som et aktionsforskningsprojekt, hvor jeg arbejdede aktivt sammen med Agendacentrets medarbejdere om opstarten af Polarekspressen som en form for borgerinddragelsesprojekt.
6. Bjerget, også kaldet Herstedhøje, er en høj bakke i det nordlige Albertslund, der er skabt af overflødig jord i forbindelse med anlæggelsen af Albertslund (Sørensen 2000:221).
7. Originaltitel *An Inconvenient Truth*, Paramount Film 2006.

Litteratur

- Arendt, Hannah
1958   The Human Condition. Chicago: University of Chicago Press.
- Bateson, Gregory
1973   Steps to an Ecology of Mind. Suffolk: Paladin.
- Berglund, Eeva K.
1998   Knowing Nature, Knowing Science. An Ethnography of Environmental Activism. Cambridge: The White Horse Press.
- Cornish, Vaughan
1937   The Preservation of Our Scenery. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dove, Michael R. & Carol Carpenter
2008   Introduction: Major Historical Currents in Environmental Anthropology.
I: M.R. Dove & C. Carpenter (eds.): Environmental Anthropology. A Historical Reader. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Eder, Klaus
1985   The "New Social Movements". Moral Crusades, Political Pressure Groups, or Social Movements? Social Research 52(4):869-90.
- Ellen, Roy
2008 [1999] Forest Knowledge, Forest Transformation: Political Contingency, Historical Ecology and the Renegotiation of Nature in Central Seram. I: M.R. Dove & C. Carpenter (eds.): Environmental Anthropology. A Historical Reader. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Fairhead, James & Melissa Leach
2008 [1995] False Forest History, Complicit Social Analysis: Rethinking Some West African Environmental Narratives. I: M.R. Dove & C. Carpenter (eds.): Environmental Anthropology. A Historical Reader. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Giddens, Anthony
1991   Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.
- Gore, Al
2006   An Inconvenient Truth. Paramount Film
- Handelman, Don
2008   Afterword. Returning to Cosmology. Thoughts on the Positioning of Belief. Social Analysis 52(1):181-95.

- Hulme, Mike
2009 Why We Disagree about Climate Change. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ingold, Tim
2000 The Perception of the Environment. Essays in Livelihood, Dwelling and Skill. London: Routledge.
- IPCC (2007) Det mellemstatslige panel om klimaændringer. 4. rapport: Klimaændringer 2007: Synteserapport – sammendrag for beslutningstagere. Dansk oversættelse, DMI 2007: <http://www.ipcc.ch/pdf/reports-nonUN-translations/danish/2007-synthesis-report.pdf>.
- Kapferer, Bruce
1988 Legends of People, Myths of State. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Kemp, Peter & Lisbeth Witthøfft Nielsen
2009 Klimabevidsthedens barrierer. København: Tiderne Skifter.
- Latour, Bruno
2009 Will Non-humans be Saved? An Argument in Ecotheology. Journal of the Royal Anthropological Institute 15(3):459-75. <http://www.bruno-latour.fr/articles/article/113-MYERS-ECOTHEO.pdf>.
- Luckmann, Thomas
2003 Transformations of Religion and Morality in Modern Europe. Social Compass 50(3):275-85.
- Pálsson, Gíslí
1996 Human-environmental Relations. Orientalism, Paternalism and Communalism. I: P. Descola & Pálsson G. (eds.): Nature and Society. Anthropological Perspectives. London: Routledge.
- Posey, Darrell Addison
2008 [1985] Indigenous Management of the Tropical Forest Ecosystems: The Case of the Kayapó Indians of the Brazilian Amazon. I: M.R. Dove & C. Carpenter (eds.): Environmental Anthropology. A Historical Reader. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Roe, Emery M.
1991 Development Narratives, or Making the Best of Blueprint Development. World Development 19(4).
- Rubow, Cecilie
2007 Religion og integration. Tre danske modeller og forestillinger om det hellige Danmark. I: K.F. Olwig & K. Pærregaard (red.): Integration. Antropologiske perspektiver. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Schwarz, Michiel & Michael Thompson
1990 Divided We Stand. Redefining Politics, Technology and Social Choice. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Scott, James C.
1998 Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve Human Condition have Failed. New York: Vail-Ballou Press.

- Strathern, Marilyn
1992   After Nature: English Kinship in the Late Twentieth Century.
            Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, Sarah & Benjamin S. Orlove
2004   Introduction. Up in the Air: The Anthropology of Weather and Climate.
            I: S. Strauss & B.S. Orlove (eds.): Weather, Climate, Culture. New York:
            Berg Publishers.
- Sutton, Philip W.
2004   Nature, Environment and Society. New York: Palgrave Macmillan.
- Sørensen, Henning
2000   Albertslund i tusind år. Lokalthistorisk Samlings Venner. Esbjerg:
            Rosendahls Bogtrykkeri.
- Øverenget, Einar
2001   Hannah Arendt. København: Gads Forlag.

HISTORIEN OM EN KANAL

Klimaforandringer og vandpolitik i det peruanske højland

MATTIAS BORG RASMUSSEN

I sin anden roman, *Los Perros Hambrientos* (De sultende hunde), beskriver den peruanske forfatter og indigenist Ciro Alegría, hvordan tørken sætter ind i Andes. Mennesker og dyr sulter som følge af en vandmangel, som ikke lader mennesker dyrke deres afgrøder og efterlader dyrene uden hverken vand eller græs. Desperationen breder sig blandt bønder, godsejere og byboere, i takt med at jorden bliver stadig tørrere, og himlen beholder sin dybblå farve. Bogen, der er skrevet i 1938, minder os i disse klimatider om, at vandmangel altid har været en lurende trussel i det peruanske højland. Men mens der altså ikke er tale om en radikalt ny situation, trænger alvoren af de seneste årtiers forandringer i gletsjere og regn sig alligevel på i dagligdagen. Rapporter fra glaciologer, geografer og andre beskriver det, som også beboerne i de andinske dale har kunnet bevidne gennem de seneste årtier, nemlig, at gletsjerne har trukket sig tilbage og efterladt de nøgne, mørke klipper (se Rasmussen 2009).

I et område, hvor året er delt markant ind i en regntid og en tørtid, er gletsjerne centrale i forhold til at sikre en konstant forsyning af vand. I Andes kommer vandet primært til i løbet af de måneder, regntiden varer. Det bliver opbevaret i søer, floder og i gletsjerne på toppen af de højeste tinder. Både nedbør og gletsjere er følsomme over for klimaforandringer. Mens regnen som nævnt altid har været lunefuld, præsenterer gletsjernes tilbagetrækning et tydeligt bevis på, at tingene ikke helt er, som de var. I Perus Cordillera Blanca, som er verdens største tropiske gletsjeransamling, har gletsjerne inden for de seneste tre årtier mistet op mod en tredjedel af deres masse. Med gletsjerne forsvinder også de naturlige vandtårne, der sikrer vandforsyningen ikke blot i højlandets små bondesamfund, men også på den tætbefolkede kyst, hvor blandt andet landets millionhovedstad Lima ligger i en af de mange floddale, der bryder ørkenens sandfarvede monoton (Carey 2010).

I denne artikel, der bygger på et feltarbejde i Ancash (2011) i det nordlige højland, vil jeg analysere vandproblematikken i det rurale peruanske højland. Det handler således om, hvilken rolle vandet spiller i den sociale organisering, og hvordan klimaforandringerne påvirker dette. Jeg vil derfor se på, hvilke magtrelationer der historisk set skaber grundlaget for udformningen af kunstvandingskanalerne. Det andine landskab er præget af en særlig topografi og hydrografi, og samtidig kan man identificere magtrelationer med en særlig konfiguration skabt gennem en historie om dominans og marginalisering på lokalt, regionalt og nationalt niveau. Jeg vil demonstrere, hvordan samspillet mellem topografi, hydrografi og magtrelationer er med til at skabe kanalerne, og dermed, hvordan vandmangel er resultatet af et kompleks samspil mellem økologiske og sociale forhold. Endelig vil jeg foreslå, hvordan alternative vidensformer byggende på dialog mellem lokalbefolkning og eksperter kan bane vejen for nye måder at bruge vandet på i en tid, hvor vandforsyningen er under stadig større pres.

Inspireret af den peruanske sociolog María Teresa Oré (2005) vil jeg i denne artikel beskæftige mig med kanalen, dens historiske forløb og indskrivning i det topografiske og sociale landskab. Til dette formål vil jeg i artiklen tage læseren med på en vandretur ud over *punaen* i det peruanske højland, den samme vandretur, som jeg blandt andet gennemførte med min informant Don Seferino. Punaen er en lokal betegnelse for den øverste økologiske zone i det peruanske højland, som typisk ligger mellem 4.000 og 5.000 meters højde. Det er et område, som er præget af lave græsarter og hovedsageligt bliver brugt til dyrehold. Ved at følge vandet i kanalen og ved strategiske nedslag undervejs i dens forløb vil jeg vise, hvad det er, der er på spil i *spillet om vandet*.

Kontaktflader i højlandet

For at forstå den betydning, klimaforandringerne har i Andes, er det nødvendigt at finde begreber, som kan anskueliggøre det sociale liv, der udspiller sig omkring vandet. Norman Long (2001) foreslår at bruge begrebet *interface* til at beskrive de kontaktflader, der opstår mellem forskellige niveauer af social organisering. Det vil sige, at vi her leder efter sociale diskontinuiteter som følge af forskelle i værdier, interesser, viden og magt. Det handler altså om de strategiske punkter, eller *arenaer*, hvor vi kan identificere sammenfiltringer af, hvad Long betegner som *domæner*. Et domæne rummer et givent sæt regler, normer og værdier, som bliver sat i spil i en given arena. I *Encounters at the Interface* (Long 2001:73-92) beskriver Long en række af disse møder, der opstår i et komplekst system af kunstvandingskanaler i Mexico. Ved at beskrive møderne mellem for eksempel vandvogterne og brugerne på den ene side og vandvogterne og ingeniørerne på

den anden kan Long således analysere, hvordan kunstvandingen bliver organiseret i Autlán, Mexico, og hvilken rolle viden og magt spiller i denne proces. Hvad der kommer til at stå særligt tydeligt i Longs analyse, er vigtigheden af mellemændene. Tilgangen er grundlæggende agensfunderet, og vi har således at gøre med aktører, som handler ud fra et givent værdisystem og med et bestemt mål for øje. Mellemændene i Autlán fungerer som bindeleddet mellem brugerne og ingeniørerne, og det er i kraft af deres tilstedeværelse og partikulære interesser, at der opstår disse særlige interfaces i Autlán-El Grillo-kunstvandingskomplekset.

Interessen i denne sammenhæng, hvor vi prøver at forstå den betydning, som klimaforandringerne har for højlandets beboere i Andes, er således at undersøge de særlige konstellationer af interesser, værdier og normer, der dannes langs vandkanalerne, og det samspil, der er mellem disse konstellationer og selve vandet. Dette er de interfaces, vi forsøger at lokalisere. I modsætning til Longs case fra Mexico findes der i denne case fra det peruanske højland ingen mellemmand. I stedet er det en situation, hvor den samme person ofte er tilknyttet forskellige institutioner. En mellemmandsposition her er således i højere grad afhængig af konteksten end af personen som sådan. Interfacen får derfor en anden komposition, og det er nødvendigt i højere grad at betragte, hvordan, hvor og under hvilke omstændigheder disse interfaces opstår. Ved at få en dybere forståelse for, hvad der sker i de interfaces, som Long omtaler, kan vi således bedre forstå det komplekse samspil, der er mellem klimaforandringer, vandforsyning og menneskelig agens. Ved hjælp af Long vil jeg således argumentere for, at klimaforandringerne sætter en ny form for viden i spil, der kan være med til at ændre konfigurationen af de sociale overflader.

Et vandpolitisk felt

Vandmangel og interessekonflikter vedrørende vandressourcer er en velkendt problematik, ikke blot i Andes. I et forskningsprojekt fra DIIS, der undersøger vandkonflikter og -samarbejder i fem lande i Afrika, Asien og Latinamerika (Funder et al. 2010; Ravnborg & Funder 2009), konkluderes det blandt andet, at en øget uforudsigelighed i vandforsyningerne fører til en stigning af antallet af både konflikter og samarbejder om vand. Ligeledes fremhæver forskergruppen, at disse forskelligartede hændelser omkring forvaltningen af vandressourcer primært sker i tørtiden. I det peruanske højland er der en århundredlang tradition for at etablere særlige distributionssystemer for vand, og det vakte international opmærksomhed, da Elinor Ostrom i 2009 fik tildelt en økonomisk nobelpris for sit arbejde med *the commons* i det peruanske højland (se bl.a. Ostrom 1999; Ostrom et al. 1999; Dietz et al. 2003.). På trods af hendes værdifulde indsats for

at vise, at Hardin (1968) ikke nødvendigvis havde ret i sin forudsigelse af de nært forestående tragedier vedrørende fællesforvaltede naturressourcer, viser en opgørelse fra den peruanske ombudsmandsinstitution, Defensoría del Pueblo, at 80 ud af en total på 250 registrerede sociale konflikter i Peru handler om vand (Defensoría del Pueblo 2010). Som det også bemærkes af forskergruppen fra DIIS (se fx Ravnborg & Funder 2009:25), er det gennem vandet, at klimaforandringerne særligt mærkes. Den særegne peruanske topografi placerer landet blandt de mest sårbare, når det kommer til klimaforandringer, og det anses for sandsynligt, at der vil komme flere storstilede projekter for at forbedre vandinfrastrukturen for herigennem at allokere vand til de tørre, men befolknings- og industritunge områder (Oré 2009). Med andre ord er vandforvaltningen i Peru kommet højt på den nationalpolitiske agenda i de seneste par år.

I Peru er der i disse år, og særligt efter den nye vandlov fra marts 2009 (Ley de Recursos Hídricos nr. 29.338), et fokus på, hvordan de enkelte flodlejer (*subcuenca*) kan forvaltes i samspil mellem de forskellige aktører som en måde at imødegå de truende forandringer i klimaet og dermed vandforsyningen på. Tanken bag er, at vandet i et givent flodleje er delt mellem en række aktører, og at det er nødvendigt at sikre en større integration mellem de forskellige interessegrupper fra flodens udspring højt oppe i bjergene til der, hvor floden munder ud (AgroRural 2009). Mens intentionerne i disse tiltag er gode, viser denne artikels mikroeksempel fra kanalen Querococha 3 Bases, at der er en række udfordringer, selv når vi snakker om et så beskedent vandløb som kanalens i alt cirka 23 kilometer. Der opstår en lang række interessekonflikter langs kanalen, og det er derfor vigtigt at forstå de særegenheder, der er i de enkelte zoner, og de forskellige produktionsformer, der gør sig gældende.

Erfaringerne fra DIIS (Funder et al. 2010; Ravnborg & Funder 200) samt de peruanske bidrag til kortlægningen og forståelsen af hændelser omkring vand (fx Urteaga 2009; Oré et al. 2009) har alle i høj grad deres fokus lagt på konflikter og samarbejder som sådan. Urteaga (2009:13) fremhæver, at der er en tæt forbindelse mellem konflikter om vand og vandets *governability*. Det vil sige, at konflikterne i deres optik i lige så høj grad er et symptom på problemerne i forholdet mellem staten og dens borgere, som det handler om vandmangel som sådan. Inspireret af dette syn ønsker jeg her at nedskalere det empiriske felt og ud fra en konkret case undersøge, hvad det er, der skaber vandmangel. Erfaringerne fra førnævnte projekter fremhæver, at der på den ene side er tale om, at vandkonflikter opstår under bestemte omstændigheder (årets cyklus, uforudsigeligheder), og at de på den anden side springer ud af en bestemt politisk kontekst. Spørgsmålet, der melder sig, er så, hvad det rent faktisk er, der konstituerer vandmangel, og hvilken rolle klimaforandringerne spiller i det.

Querococha 3 Bases: Portræt af en kanal

Fra det punkt, hvor bifloden Atoq Huacanca munder ud i Río Santa, er der god udsigt op til toppene i Cordillera Blanca, „Den hvide bjergkæde“. Dette stykke af bjergkæden var tidligere kendt som „Recuays spejl“ på grund af det kraftige reflekterende lys, der oplyste himmelen over provinshovedstaden Recuay om aftenen, når solens sidste stråler ramte de hvide tinder. Siden er mange af toppene blevet mørke, og spejlet over Recuay er forsvundet. Den tydeligste top fra Recuay hedder Tunsho, og den er nu kun i ny og næ dækket af hvid puddersne. Omme bag ved Tunsho ligger Yanamarey, en af hovedvandforsyningerne til Recuay. Den er samtidig en af de mest velstuderede gletsjere i området (se Bury et al. 2010), blandt andet fordi den har oplevet en kraftig tilbagetrækning over de seneste år. I modsætning til Cordillera Negra, „Den sorte bjergkæde“, på den anden side af dalen har beboerne i Cordillera Blanca takket være de mange gletsjere været vant til at have rigeligt med vand i form af floder, søer og kilder. Det ser dog ud til, at der er ved at være en ende på de rigelige mængder vand, i takt med at gletsjerne trækker sig tilbage. I nabobyen Catac har der i flere år været forlydender om, at der mangler vand uden for regntiden. Det er nyheder, som er nået hele vejen til den ellers stærkt Lima-centriske presse i hovedstaden (fx Peru21 2008).

Fra Recuay, der ligger i 3.400 meters højde, går det stejlt op 200 meter, indtil man når en højslette, der strækker sig så langt, øjet kan se mod nord og syd, og som kun bliver brudt af en af de mange floder, som løber ned fra bjergtoppene fra øst mod vest. Der er her også en linje, som bryder landskabet og løber på tværs af floderne. Det er kanalen Querococha 3 Bases (Q3B), som fra søen Querococha bringer vand ned til bønderne, deres marker og deres dyr, over en strækning på i alt omkring 23 kilometer. På grund af højderne er denne zone primært helliget dyrehold. I vintermånederne fra juni-august, hvor der ikke falder regn, er nattemperaturerne lave, og afgrøder som kartofler, korn og bælgfrugter kan ikke tåle disse pludselige temperaturfald. Vandet bruges derfor til at vande græsningsarealer til dyrene. Desuden findes der en del lucernemarker, som også kræver kunstvanding. Lucerne er en grøn, proteinholdig plante, som bruges som dyrefoder til både de store husdyr som køer og heste og til de små marsvin, som har en central plads i både den daglige diæt og det åndelige liv i landsbyerne.

Kanalens navn Querococha 3 Bases henviser til, at den bringer vand til tre sektorer eller baser. Fra sit udløb strækker kanalen sig gennem et område, der tilhører en *comunidad campesina*¹ ved navn Catac, inden det når til den del af punaen, der bliver kaldt Yanahuanca. Herfra deler kanalen sig i to. En arm løber til landsbyen Poccrac, mens den anden fortsætter over punaen til landsbyen Ocopampa.

I sin nuværende form har kanalen en historie på omkring 35 år, fra de første spadestik blev taget. Dengang var det peruanske højland ved at vænne sig til

de nye forhold, der var blevet etableret efter general Velascos militærkup. Juan Velasco Alvarado stod i 1968 i spidsen for et kup, der væltede den demokratisk valgte præsident Belaúnde. Han slog fra starten revolutionen an med løfter om social retfærdighed i det skarpt klasse- og raceopdelte peruanske samfund og åbnede for eksempel sit virke med de kraftfulde ord: „Bonde: Herren skal ikke længere leve af din fattigdom“ (Alvarado 2005:284). De efterfølgende radikale jordreformer, der blev lanceret i 1969 og forsøgt implementeret i første halvdel af 1970'erne, var måske de mest vidtgående i hele Latinamerika. Det betød, at de store haciendaer i højlandet og på kysten blev opløst, og jorden blev overgivet til „dem, der arbejder på den“. I Yanahuanca betød landreformen dog også, at der var familier, der blev bedt om at forlade den jord, de ellers havde beboet i generationer, mens de havde arbejdet for skiftende haciendaejere. De skulle gøre plads til de nye produktionsenheder. Dele af Yanahuanca kom til at høre til den enorme SAIS Atusparia-Utcuyacu, som dækkede store dele af Cordillera Blanca fra Olleros til Conococha (Dirección de Comunidades Campesinas 1971). Sociedad Agrícola de Interés Social (SAIS) (landbrugsfællesskab med social interesse) var betegnelsen for de store kollektive produktionsenheder i det peruanske højland, som efter jordreformen i 1969 blev etableret oven på de gamle haciendaer og enorme jordlodder, der havde præget jordfordelingen før 1969. Reformen tog fat i et centralt problem i det peruanske samfund, men er både undervejs og sidenhen blevet voldsomt kritiseret for sine fejlslagne alternativer til de traditionelle produktionsformer i højlandet (se Mayer 2009). Kooperativiseringen af produktionen i højlandet og på kysten slog imidlertid fejl, og der startede i stedet en proces af genkollektivisering af jorden, under hvilken mange af de nuværende comunidades campesinas kom til. Disse skiftende regimente i højlandet havde naturligvis indflydelse på både brugen og forvaltningen af vandet.

Under haciendaen havde produktionen her i området været af relativt lav intensitet. De quechuatalende familier havde levet spredt i deres små gårde på punaen. En gang imellem skulle de arbejde gratis for haciendaejeren, og hvert år i maj skulle de betale deres kvote, hvilket var 10 procent af de dyr, de havde. Men med SAIS'ens oprettelse skulle produktionen intensiveres. En af forudsætningerne for at intensivere produktionen på punaen var at sikre, at der kom nok vand til både dyr og græs. Derfor udvidede og forbedrede de den kanal, der bragte vand fra søen Querococha.

I starten af 1980'erne begyndte folk i landsbyen Poccrac at snakke om, at de havde brug for vand. Efter et enormt jordskælv i 1970, der ødelagde store dele af dalen (se Carey 2010), var hele landsbyen blevet flyttet op fra floddalen til et plateau, og vandbehovet var derfor blevet øget. En del af beboerne i Poccrac tilhørte SAIS'en, og der blev påbegyndt en forhandling om at udvide den kanal,

som SAIS'en havde påbegyndt næsten 10 år tidligere. Udgravningen var et stort arbejde, og for at øge arbejdsstyrken startede lederne i Pocrac forhandlinger med Ocopampa og Yanahuanca om også at lade kanalen komme dem til gode. Indledningsvis var også Huancapampa, som havde mistet sin kanal under jordskælvet, med i forhandlingerne, men det viste sig hurtigt, at der ikke var vilje til, at de skulle være med. Således blev de tre baser til Q3B født.

SAIS Atusparia led en langsom død igennem slutningen af 80'erne og midten af 90'erne, hvilket betød, at jorden blev fordelt ud til forskellige nye og gamle comunidades campesinas. Folkene i Yanahuanca tilsluttede sig en comunidad campesina, der kom til at bære navnet Los Andes de Recuay. Samtidig blev det under pres fra nationalparken, som blev oprettet i midten af 70'erne for at beskytte gletsjere, plante- og dyreliv, besluttet at flytte kanalens indtag længere ned ad floden. Det betyder, at kanalen i dag starter inden for en privat jordlod for umiddelbart derefter at løbe ind på Catacs territorium, hvor den løber de næste 6 kilometer og passerer flere gårde og græsningsområder, der alle hører under Catac. Efter at have passeret grænsen til Los Andes de Recuay deler kanalen sig ved hjælp af en sluseanordning. En gren løber ned til Pocrac, mens den anden fortsætter mod Ocopampa gennem Yanahuancas område. I Ocopampa bliver kanalen koblet til den gamle kanal, som henter vand fra en af de mange kilder, som findes her, og vandet samles herefter sammen i et nyligt konstrueret reservoir. Herfra bliver vandet distribueret ud til de forskellige brugere.

Facetter af vandmangel

I det år, feltarbejdet omkring Q3B varede, var der kun sjældent vand langs hele kanalens forløb. Derfor har både Ocopampa og Pocrac været afhængige af deres hjælpekanaler. De er begge af ældre dato og tager vand fra nogle af de mange kilder, som især findes omkring skråningerne ved punaens grænse. Folkene, der bor på punaen i Yanahuanca, og hvis kilder har haft tendens til at tørre ud i løbet af det seneste årti, har haft problemer i de lange perioder, hvor der ikke har været vand. Som også forskergruppen på DIIS fremhæver i sit studie, er det netop i tørtiden, at der er størst sandsynlighed for, at der opstår konflikter og – om end i mindre grad – samarbejder omkring vandet. I de tørre måneder fra maj til oktober falder der kun meget sjældent regn, og det er derfor netop i disse måneder særligt vigtigt, at kanalen bringer vand til mennesker, marker og dyr. Forklaringen på, hvorfor der ikke har været vand i kanalen, kræver en tur tilbage langs kanalen. Vi bevæger os derfor op ad bakke fra reservoiret i landsbyen Ocopampa. Det første stykke er ganske stejlt, indtil vi når en lille sø i 3.800 meters højde. Herfra er stigningen kun på omkring 1 procent resten af kanalens forløb, og med et trænet

øje kan man faktisk følge kanalens forløb hen over punaen i Yanahuanca og sidenhen Catac.

Første stoppested på vejen tilbage er efter en lille time fra søen. Her ligger sluseporten, som fordeler vandet mellem Poccrac og de to andre baser. Kanalen har ret til et indtag på i alt 180 liter pr. sekund, hvilket vil sige 60 liter pr. sekund til hver base. Selve porten er af nyere dato og blev konstrueret i samarbejde med rådhuset i distriktet,² Ticapampa, som Poccrac hører til. Tidligere skulle vandet dirigeres ved hjælp af sten, græs, og mudder, men det betød for det første en del besvær, for det andet, at det blev temmelig upræcist, og for det tredje, at en del vand gik til spilde. Der er udpeget en person, som er ansvarlig for at hæve og sænke sluseporten, og det er således ham, som formelt fordeler vandet mellem baserne. Kanalen styres ved hjælp af en komité og har på mange måder en politisk organisering, der minder om det, man møder i en *comunidad campesina*. Det vil sige, at der er en *junta directiva*, en bestyrelse, som består af en præsident, vicepræsident, sekretær, kasserer og en talsmand fra hver base. Deres magt er begrænset til at gennemføre det, der bliver besluttet i forsamlingen. Hver tredje måned mødes alle brugerne af kanalen og diskuterer store og små problemer, og det er ud fra dette, at bestyrelsen arbejder. Deres mandat findes i forsamlingen, og hvis nogen prøver at gøre noget uden om det, som forsamlingen har besluttet, bliver det ofte mødt med skarpe reaktioner. Mødeaktiviteten er størst i de måneder, hvor der er et reelt behov for vand, mens engagementet i kanalens virke daler noget i regntiden for derefter på ny at tiltage, når vandmængderne fra himlen begynder at ebbe ud. I denne periode begynder man at koordinere rensning og forbedringer af kanalen. Dette arbejde foregår som *faena*, hvilket vil sige, at hver bruger af kanalen under trussel om bødestraf eller i yderste konsekvens eksklusion er forpligtet til at stille med arbejdskraft. Det er en model, som både er kendt fra de gamle haciendaer og fra de nu afdøde SAIS'er, ligesom det er det princip, der gjorde sig gældende, da kanalen blev bygget. Ud over de praktiske foranstaltninger, der skal til for at få kanalen til at fungere ordentligt, diskuterer forsamlingen også nye muligheder for permanente forbedringer og aktuelle vanskeligheder i forhold til at sikre et konstant indløb af vand. Et par af de problemer, der bliver diskuteret ved møderne, finder vi ikke så langt fra sluseporten, der fordeler vandet, og gåturen fortsætter derfor langs Q3B.

Et par hundrede meter fra sluseporten krydser kanalen grænsen mellem de to *comunidades campesinas* Catac og Los Andes de Recuay. At grænsen mellem de to *comunidades campesinas* krydses, betyder, at de folk, der bor her i nærheden af kanalen, ikke har ret til at bruge af vandet, selv om det for nogles vedkommende løber lige forbi deres dør. I Andes findes der ofte en tæt forbindelse mellem arbejdskraft og brugsret. Det betyder, at kanalen, der som nævnt blev konstrueret

gennem faena, har en kerne af brugere, som alle har været med til at konstruere kanalen eller er nært beslægtet med nogle, der var med. For andre er det en be- kostelig affære at opnå brugsret til vandet, og blandt andet derfor har beboerne langs denne del af kanalen ikke ret til at bruge af vandet.

Første sted er ved Qaqacancha, hvor der ligger en række huse. Beboerne holder til her det meste af året, men i sommermånederne, hvor der ikke falder regn, tager de ofte deres dyr med op til de højereliggende områder for at græsse. På trods af dette er der stadig nogle familiemedlemmer, som bliver tilbage ved Qaqacancha, og de bruger af vandet. Perus nye vandlov giver dem ret til at bruge vandet til både deres eget og dyrenes forbrug, men de har ikke lov til at bruge vandet til at vande afgrøder eller græsningsarealer. Dette bliver dog ikke overholdt, og langs kanalen ved Qaqacancha og det nærliggende Chacaypampa er der en række udtag, hvor vandet styres ud af kanalen ved hjælp af sten, mudder og græs. Det betyder, at en stor del af det vand, som var rettet mod brugerne i Yanahuanca, Pocrac og Ocopampa, bliver brugt til at vande græsarealer længere oppe ad kanalen.

Ved Huancapiún, ikke langt fra kanalens start, er situationen en anden. Her sørger kanalen ikke blot for, at der er vand til mennesker og dyr, men udgør også samtidig en trussel for de folk, der bor der. På grund af en stejlere skråning er kanalen gravet dybere ud. Dette har skabt et problem for den lille gruppe mennesker, der bor her. De er som så mange andre i området primært fårehyrder og har gentagne gange haft problemer med, at deres får er faldet i kanalen og er druknet, fordi dyrene ikke har kunnet komme op igen. Hvor vandet i Qaqacancha og Chacaypampa således er et gode, som beboerne kræver at få adgang til, udgør det en trussel for beboernes levebrød i Huancapiún. De har derfor gentagne gange valgt at gå op til kanalens indtag og justere på sluseporten, således at vandstanden falder. Det betyder, at deres får ikke drukner, men altså også, at der ikke bliver ført vand ind i kanalen.

På nær de tre broer af cement, som gør det muligt for kanalen at krydse de små floder, er det meste af strækningen blot en udgravet rende i jorden. Det er med andre ord en rustik kanal. Den rustikke udformning betyder, at der er en del „filtreringer“ på vandets kurs over punaen, som også bidrager til et anseeligt tab af vand. Det er først lidt før Huancapiún, at kanalen er støbt med cement, og den bliver ved med at være det indtil kanalens munding. At lægge cement på de i alt omkring 23 kilometer vil være en be- kostelig affære, og fordi kanalen servicerer relativt få brugere, er der ikke den store interesse fra myndighedernes side i at forbedre inddæmningen af vandet.

Ved kanalens munding er der endnu to aktører i spil. For det første findes der en del folk, der supplerer deres indkomster ved at fiske ørreder. Disse *trucheros*,

ørredfiskere, har fundet ud af, at en nem måde at fange store ørreder på er at lukke for tilstrømningen til kanalen. Det betyder, at kanalen tørrer ud, og at ørrederne derfor er lige til at samle op af vandet. Dette er en usynlig aktør, der på samme måde som en kvægtyv om natten er særdeles vanskelig at gøre noget ved. Den anden aktør er egentlig et konglomerat af forskellige stakeholders og er derfor af en anden kaliber og agerer i en anden skala. Vandet i kanalen kommer fra floden Querococha, som igen henter sit vand fra søen Querococha i godt 4.000 meters højde. Foruden Q3B er floden Querococha også startsted for tre andre kanaler, der fører vand til bønderne i Catac, landsbyen Buenos Aires og minen Toma la Mano. Det betyder, at der er behov for en koordinering på et større niveau for at afgøre, hvem der har ret til hvad i tilfælde af konflikter. Til det findes Comisión de Regantes San Yldefonso, hvis funktion jeg vender tilbage til senere.

Det er ved Querococha, at klimaforandringerne for alvor kan måles og vejes. Søen Querococha, som blandt andet leverer vand til kanalen Q3B, bliver forsynet med vand fra regnen og de overliggende gletsjere ved Yanamarey. Hvis prognoserne holder, vil disse gletsjere lide samme skæbne som nabogletsjeren på Pukaraju, og vandforsyningen til Querococha vil blive formindsket drastisk inden for få år. Som det er nu, kan man, når man står i det sydvestlige hjørne af Querococha, se både Pukaraju, som nu blot lejlighedsvis er dækket af sne og ellers tårner sig op over søen med sin karakteristiske røde top, og Yanamarey, der ligger som en hvid tunge af sne og is et par timers gang videre op fra Querococha. Yanamarey har været den gletsjer, som har sørget for en konstant vandforsyning til denne del af bjergene, og som Bury et al. (2010) fremhæver, betyder gletsjerens tilbagetrækning, at husholdene nedenfor befinder sig i en mere sårbar situation.

I Querococha er det således et samspil mellem forskellige aktører og deres særlige interesser, der sammen med topografien og den tekniske udformning af kanalen er med til at skabe den aktuelle vandmangel. Forandringerne i klimaet er endnu noget, der mest af alt er synligt, fordi gletsjerne forsvinder. Som nævnt i indledningen er tørkeperioder ikke usædvanlige, og det er som altid svært at skelne mellem udsving fra år til år og de større tendenser til svigtende regnmængder, hyppigere haglbyger og mere ekstreme temperaturer, som betyder varmere dage og koldere nætter, som beboerne i Ancash rapporterer om.

Sammenfiltringer af vand og magtrelationer

Rapporterne om en begyndende vandkrise er også nået frem til punaen, og der er her et interessant samspil mellem beboernes egne erfaringer og informationer udefra. Det betyder blandt andet, at der sker en større politisering af vandet. Efterhånden som presset på vandforsyningerne øges, vil det derfor i stadig højere

grad være de partielle forbindelser, der opstår mellem de enkelte brugere og den større organisering af vandet, som får betydning for, i hvor høj grad mindre vand fører til en oplevelse af vandmangel. Det er derfor nødvendigt at kigge nærmere på de sammenfiltringer af vand og magtrelationer, som udspiller sig i de interfaces, jeg har identificeret under vandreturen langs kanalen.

I tilfældene Qaqacancha/Chacaypampa og Huancapiún ser vi to former for interfaces, hvor det er forskellige aspekter ved vandet, der sættes i spil. I den ene fremsatte beboerne i Qaqacancha med spørgsmålet „er du måske ejer af vandet?“ (*¿acaso tu eres dueño del agua?*) et moralsk krav til vicepræsidenten for kanalen Q3B om, at de også har ret til vandet. Adgang til vand er grundlag for overlevelse, og at „vand er liv“ (*agua es vida/yakuqa kawakimi*) er en almen kendt sandhed i et område, hvor netop adgangen til vand ikke er en selvfølge. Vicepræsidenten kunne til det dette legitime krav svare, „med loven i hånden“ (*con la ley en la mano*), at godt nok havde modparten ret til selv at drikke vandet og lade køerne gøre det samme, men at lede vandet ud til markerne var ikke alene stærkt kompromitterende for brugerne længere nede ad kanalen, men også direkte ulovligt. Parterne i denne højlandsinterface bevæger sig dermed i forskellige domæner, der refererer til hver deres juridiske systemer og trækker på alternative moralske registre og videnssystemer. Vicepræsidenten, som refererede dette møde til undertegnede, har nøje gransket loven og kender de enkelte artikler. Rent fysisk stod han med loven i hånden, hvilket understregede tyngden af hans ord. Han var samtidig godt klar over, at hans kvindelige modpart i Qaqacancha havde et moralsk set legitimt krav på brugsret til vandet. Adgang til vand er en forudsætning for at opretholde livet på højsletten, og der blev tit givet udtryk for, at vandet bør være gratis og frit tilgængelig, for eksempel i forbindelse med kritik af den nye vandlov. Men denne moralitet baseret på livserfaring på højsletten i Andes blev her overtruffet af en moralitet baseret på en viden om lovens ord.

I konflikten ved Huancapiún ser vi ligeledes, hvordan to forskellige domæner støder sammen. Situationen er dog vendt på hovedet, idet beboerne ved Huancapiún helst ser, at der intet vand er i kanalen, eller at den i det mindste bliver dækket over. Brugere af Q3B har forsøgt at imødegå dette ved at bygge en bro over kanalen og arbejdede således her i det samme moralske domæne som folkene ved Huancapiún. Men selv om domænerne således trækker på den samme moralitet og viden, er interesserne forskelligartede. Brobygningen løste ikke problemet, og fårene blev ved med at falde i. I modsætning til sagen ved Qaqacancha er den forurettede part her ikke så meget brugerne af Q3B, som det er ejerne af de druknede får.

I begge sager er der en magtmæssig asymmetri, hvad enten det er med eller uden loven i hånden. Den første del af kanalen løber igennem Catac, som er

en stærkt organiseret comunidad campesina. De har en lang historie bag sig og tøver ikke med at fremhæve, at de blev legitimeret allerede i 1714, da general Tomás de Urdinola tildelte de to ayllus³ Picos og Allauca jorden. Som comunidad campesina blev de anerkendt allerede i 1941, og selv om de har levet under skiftende haciendaer både før og efter, er der i Catac en stærk identitet og sammenhold. I modsætning hertil findes området, som Q3B bringer vand til. Der har man traditionelt været individuelle jordejere, der samtidig har arbejdet for – eller under – de skiftende haciendaejere og har altså ikke samme tradition for organisering som naboerne i Catac. Catac har på sin side en historie, hvor de i nyere tid både har vundet over staten i en sag om at få del i indgangsindtægterne til områdets store turistattraktion, den nu stærkt reducerede gletsjer Pastoruri, og over ngo'en CEDEP, hvis jord de nu er indehavere af. Så ud over et numerisk overtal – Catacs omkring 700 medlemmer mod Q3B's små 50 brugere – er der en historie, der giver folkene i Qaqacancha og Huancapiún et overtag i forhold til at løse konflikterne med kanalen.

Konflikterne vidner om, at kanalen blev bygget i en anden tid. Den blev åbnet af haciendaejeren Robles, med hvem man som højlandsbonde ikke diskuterede. Da SAIS Atusparia-Utcuyacu i sin tid besluttede at udvide den første del af kanalen, løb den udelukkende igennem deres territorium. Siden da er dette territorium gået over til at tilhøre Catac. De folk, der nu bor langs kanalen i Qaqacancha, Chacaypampa og Huancapiún, er alle kommet til efter kanalen. Den nye konfiguration af territoriet betyder imidlertid for brugerne af kanalen, at der er opstået nye problemer. Ved et møde i Q3B blev det diskuteret, hvilken vej brugerne skulle gå for at løse situationen med det manglende vand. Den direkte konfrontation med folkene i Qaqacancha og Huancapiún blev overvejet, men givet det ulige magtforhold mellem Catac og Q3B var tilslutningen tøvende. En anden mulighed var at involvere Comisión de Regantes San Yldefonso (Kommissionen for kunstvandere San Yldefonso).

Administrativ organisering af vandet

Kommissionen er del af den pyramidestruktur, som kunstvandingen i Peru er blevet forsøgt organiseret i siden år 2001. Den strækker sig fra den enkelte bruger, som er organiseret i en vandingskomité for de enkelte kanaler, i dette tilfælde er det Q3B. Disse kanaler er organiseret i kommissioner, der så er organiseret i bestyrelser, der er organiseret på nationalt niveau i JNUDP⁴ (Den nationale styrelse for kunstvandere i Peru). Dette gælder for de kanaler, som har modtaget deres licens fra PROFODUA⁵ (Program for formalisering af retten til brug af vand), et kontor under ALA⁶ (Lokal vandadministration). I den peruanske lovgivning er jord og

vand skarpt adskilt. Det er den statslige institution ANA⁷ (National vandautoritet), der gennem de lokale ALA-kontorer er den enhed, som administrerer vandet. Jorden derimod bliver formaliseret gennem den statslige institution COFOPRI⁸ (Organisationen til formalisering af uformel ejendom), og de enkelte jordlodder er ejet af for eksempel en comunidad campesina eller individuelle bønder. Det betyder, at mens en comunidad campesina som Los Andes de Recuay ejer jorden, har de kun brugsretten til det vand, der løber gennem deres territorium. Andre kanaler har slet ikke fået tildelt licens til at bruge vandet og er derfor ikke med i dette system. En kanals licens er at sammenligne med en fødselsattest og identifikationspapirer, idet det er via licensen, en kanal får rettigheder til at modtage støtte fra statslige enheder.

Formålet med systemet er at sikre, at alle brugere har adgang til den mængde vand, de har brug for. I tilfælde af konflikter er det først komiteens opgave at forsøge at løse dem. Hvis ikke komiteen evner at løse dem, eller hvis der som i dette tilfælde er opstået en konflikt mellem komiteén og eksterne parter, bevæger sagen sig op gennem systemet. Næste led er således kommissionen, i dette tilfælde Comisión de Regantes San Yldefonso, som organiserer kanalerne i Cordillera Blanca fra Olleros i nord til Conococha i syd. For brugerne af Q3B er problemet dog her, at præsidenten for denne kommission i lighed med den ene part i konflikten er fra Catac. Under et interview fortalte han, at hans løsning på problemet ville være at gøre folkene i Huancapiún og Qaqacancha til brugere af Q3B. Dette blev også diskuteret ved mødet i Q3B, men er uformelt blevet afvist af folkene fra Huancapiún, Chacaypampa og Qaqacancha på grund af en indskrivningspris på 400 soles for folk, der ikke har været med til at bygge kanalen. Dette beløb, svarende til knap 800 danske kroner, er da også en enorm pris at betale for folk, som primært ernærer sig ved hjælp af subsistenslandbrug. Hvis ikke Comisión de Regantes San Yldefonso er i stand til at løse konflikten (de er i skrivende stund ikke formelt blevet bedt om at træde til), går sagen videre til den regionale styrelse, Junta de Usuarios de Riego Callejón de Huaylas. Præsidenten her har sit kontor i landbrugsministeriets bygninger, på trods af at styrelsen formelt set er uafhængig af staten. Han er selv fra Yungay, som også er det område i Callejón de Huaylas, som har det største antal registrerede kunstvandere. Efterhånden som en konflikt bevæger sig op igennem systemet, bevæger den sig også længere væk fra sin egentlige lokalisering og tættere på de statslige institutioner. Som også lokaliseringen af kontoret indikerer, rummer systemet et iboende paradoks. For mens det på den ene side er et uafhængigt organ, der organiserer brugere af kunstvandring på nationalt niveau, er komiteen og kommissionen samtidig kommet til verden gennem et lovdekret og har altså til huse hos den regeringsinstitution, som bønder suverænt har og har haft mest med at gøre: Landbrugsministeriet. Dette

system indikerer, at den peruanske stat har en stadig større interesse i at kontrollere vandet, hvilket kritikerne af den nye vandlov også har fremført.

På trods af at der i forfatningen findes et afsnit om skik og brug – *usos y costumbres* – er det juridiske system de facto placeret over de skikke, der ellers har styret vandet. For skik og brug er vagt definerede, og det er ikke sjældent at se, at der også her kan foregå en vis form for omfortolkning blandt brugerne, som i sig selv kan være med til at underminere selvsamme idé om skik og brug. Det være sig både, når folkene i Qaqacancha påberåber sig retten til jorden med henvisning til, at deres familier traditionelt har boet der, på trods af at det er alment kendt, at de først er kommet dertil, efter at Catac kom i besiddelse af området, og når brugerne i Q3B omskriver deres ordensbestemmelser, så skik og brug i højere grad bliver tilpasset den aktuelle brug. Vi ser her, hvordan hver enkelt arena er mødested for forskellige domæner. Der er en grundlæggende lighed mellem de forskellige arenaer langs kanalen, og der er spændinger mellem *usos y costumbres* på den ene side og den statsregulerede vandpolitik på den anden. De bygger på forskellige moraliteter og retsopfattelser og dermed også forskellige videnssystemer. Spørgsmålet er her, hvad der vejer tungest. Er det kravet om retten til vand, eller er det loven i hånden?

For brugerne i Q3B var mødet om problemerne ved Qaqacancha og Huancapiún en diskussion om, hvilke mekanismer der skulle iværksættes for at sikre, at vandet nåede hele vejen til brugerne. Det er således et forsøg på at ændre magtbalancen ved at skifte domæner og dermed ændre interfacens komposition og indhold. Ved at inddrage særlige former for viden, mens andre bortcensureres, forsøger de aktivt at designe et særligt interface, der stiller dem gunstigt i forhold til at få løst konflikten til deres egen fordel. I modsætning til Longs (2001) etnografiske eksempel fra Autlán er her i dette tilfælde ingen klart definerede mellemmand. Politik i det rurale Andes er ofte karakteriseret af en særlig form for kompleksitet, der indebærer, at den samme person ofte er tilknyttet forskellige institutioner. Det betyder, at der er mange mellemmand, og grænserne mellem forskellige domæner er ofte uklare og kontekstafhængige i højere grad, end de er personafhængige.

I takt med at effekterne af klimaforandringerne bliver mere synlige ikke blot på toppen af bjergene, øges også presset på vandforsyningerne. Klimaforandringerne sætter en ny form for viden i spil, der kan være med til at ændre konfigurationen af de sociale overflader. Løsningerne er i høj grad af teknisk karakter og indebærer blandt andet konstruktionen af enorme reservoirer og en teknologiseret form for kunstvanding, som med tiden skal afløse den hidtidige praksis med at oversvømme markerne. Dette er endnu en form for specialiseret viden, der forudsætter, at brugerne af kanalerne både er i stand til at tale med ingeniører og

i endnu højere grad er i stand til at forhandle med dem, der skal finansiere det. Det kræver altså, at højlandsbønderne er i stand til at trække på den teknokratiske viden om klimaforandringer og de effekter, de har, og omsætte den viden til et sprog, der virker over for medarbejderne på både rådhuset og hos diverse ngo'er. Den nye viden kan være med til at påvirke magtforholdene brugerne imellem, og på denne måde præsenterer klimaforandringerne sig også som en mulighed for bønderne.

Konklusion: Vand og mennesker i en tid med klimaforandringer

Når vi således prøver at forstå, hvilken indflydelse og påvirkning klimaforandringerne udøver på en given gruppe af mennesker, i dette tilfælde de rurale befolkningsgrupper i Andes, er det kun et skridt på vejen til at få kortlagt ændringerne i de hydrologiske mønstre fra afsmeltning af gletsjere, over udtørring af de underjordiske vandressourcer til nedbørens intensitet og frekvens. Som det også ofte er tilfældet i Andes, findes der teknologiske og ingeniørbaserede løsninger på en del af problemerne i forhold til vandforsyninger. Men som jeg har vist her, er der samtidig behov for at forstå den sociale base for forvaltningen af vandet. Studier af naturressourceforvaltning viser, hvordan denne ikke blot handler om knaphed af en given ressource, i dette tilfælde vandet, men hvordan denne knaphed er indlejret i sociale forhold og magtrelationer. Mens studierne af kunstvandring på landsbyniveau giver et grunddigt billede af, hvad der sker inden for landsbyerne, mangler vi endnu en antropologisk forståelse af, hvad der sker på en større skala og i de sociale dynamikker, der her er på spil. I denne artikel har jeg derfor forsøgt at komme med en analyse af de institutionelle rammer, der findes omkring en given kanal. Jeg har taget eksemplet fra Recuay for at vise, at kanalerne både er kommet til verden i forskellige historiske perioder og gennemløber et særligt topografisk og socialt terræn. Det er således samspillet mellem mennesker, omgivelser og klima, der er konstituerende for vandknaphed.

Turen langs kanalen i det andinske højland er således også en tur gennem de forskellige institutioner, der er bundet op på den sociale organisering af vand. I Andes repræsenterer klimaforandringerne ikke nogen radikal ny situation, men en tilspidsning af allerede eksisterende forhold. Usikkerheden er således et grundvilkår for tilværelsen i Andes. Den globale opmærksomhed på klima betyder imidlertid også, at der kommer større opmærksomhed på netop den usikkerhed, der er forbundet med vandet, og klimaforandringerne sætter som fremhævet en ny form for viden i spil. Det er en form for viden, der netop springer ud af – og ind i – de interfaces, som er blevet identificeret langs kanalen. Det, der er påkrævet her for at kunne imødegå de kommende års fortsatte afsmeltning af gletsjerne, er

altså en revidering af disse interfaces og en fortsat dialog og erfaringsudveksling mellem lokalbefolkning og eksperter.

Noter

1. *Comunidades campesinas* er en politisk og social konstruktion, hvor bønderne organiserer sig omkring ejerskabet til jorden. Det vil sige, at der er ofte fælles marker og i nogle tilfælde fælles dyrehold foruden de individuelle jordlodder, som dog også formelt set er ejet af fællesskabet. Mange *comunidades campesinas* opstod i kølvandet på den delvist forfejlede jordreform, som det er tilfældet med Los Andes de Recuay, som Yanahuanca hører til. Andre, for eksempel Catac, har en længere historie (se Andrianzén 2007).
2. Politisk og administrativt er Peru delt op i distrikter, provinser og regioner. Distriktet Ticapampa er eksempelvis en del af provinsen Recuay, som er en del af regionen Ancash.
3. En *ayllu* er en betegnelse, der stammer tilbage fra før inkaerne og dækker over en bestemt form for politisk og social organisering. Grundlæggende var det familiegupper, uden at det dog ekskluderede folk udefra fra at blive medlemmer. Det var små selvstændige grupper, der stod for produktionen af landbrugsprodukter på individuelle og kollektive jordlodder og var ledet af en *curaca*, en lokal leder.
4. Junta Nacional de Usuarios de Riego del Peru.
5. Programa de Formalización de Derechos de Uso de Agua.
6. Administración Local del Agua.
7. Autoridad Nacional del Agua.
8. Organismo de Formalización de la Propiedad Informal.

Litteratur

- Andrianzén, Guillermo Figallo
2007 Origen, Exclusión y Reafirmación de las Comunidades Campesinas del Perú.
Lima: Editorial San Marcos.
- AgroRural
2009 Estrategia de Gestión de la Microcuenca San Luís. Sistematización de experiencias. San Luís, Ancash: Dirección Zonal Ancash, Agencia Zonal Carlos F. Fitzcarrald.
- Alegria, Ciro
1938 Los Perros Hambrientes. Lima: Zig Zag.
- Alvarado, Juan Velasco
2005 The Master Will no Longer Feed on Your Poverty. I: O. Starn, C.I. Degregori & R. Kirk (eds.): The Peru Reader. History, Culture, Politics. Durham & London: Duke University Press.
- Bury, Jeff et al.
2010 Glacier Recession and Human Vulnerability in the Yanamarey Watershed of the Cordillera Blanca, Peru. Climatic Change 105(1-2):1-28.

- Carey, Mark
2005 Living and Dying With Glaciers: People's Historical Vulnerability to Avalanches and Outburst Floods in Peru. *Global and Planetary Change* 47(2-4):122-34.
- 2010 In the Shadow of the Melting Glaciers. *Climate, Change and Andean Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Defensoría del Pueblo del Perú
2010 Reporte de Conflictos Sociales no. 80. Lima: Peru.
- Dietz, Thomas, Elinor Ostrom & Paul C. Stern
2003 The Struggle to Govern the Commons. *Science* 302:1907-12.
- Dirección de Comunidades Campesinas
1971 Proyecto "Utcuyacu". Datos para la Adjudicación. Lima: Ministerio de Agricultura.
- Funder, Mikkel
2010 Understanding Local Water Conflict and Cooperation: The Case of Namwala District, Zambia. *Physics and Chemistry of the Earth* 35:758-64.
- Hardin, Garrett
1968 The Tragedy of the Commons. *Science* 162(3859):1243-8.
- Ley de Recursos Hídricos
2009 nr. 29.338.
- Long, Norman
2001 *Development Sociology. Actor Perspectives*. London & New York: Routledge.
- Mayer, Enrique
2009 *Cuentos Feos de la Reforma Agraria Peruana*. Lima: IEP.
- Oré, María Teresa
2009 Panorama Institucional de la Gestión del Agua en la Región Andina. I: M.T. Oré (eds.): *El Agua, ante Nuevos Desafíos. Actores e Iniciativas en Ecuator, Perú y Bolivia*. Lima: IEP & Oxfam.
- 2005 *Agua: Bien Común y Usos Privados*. Lima: IEP.
- Ostrom, Elinor
1999 Coping with the Tragedies of the Commons. *Annual Review of Political Science* 2:493-535.
- Ostrom, Elinor, Joanna Burger, Christopher B. Field, Richard Norgaard & David Policansky
1999 Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges. *Science* 284:278-82.
- Peru21
2008 La deglaciación del nevado Yanamarey causa problemas de falta de agua. 20. juli.
- Rasmussen, Mattias Borg
2009 Andean Meltdown: Comments on 'the Declaration of Recuay'. I: K. Hastrup (eds.): *The Question of Resilience. Social Responses to Climate Change*. København: Videnskabernes Selskab.
- Ravnborg, Helle Munk & Mikkel Funder
2009 I klimaets navn. *Udviklingspolitiske udfordringer og muligheder*. Den Ny Verden. *Tidsskrift for Internationale Studier*:25-34.
- Urteaga, Patricia
2009 Prólogo, *Conflictos por el Agua en la Region Andina: Avances de Investigación y Herramientas de Manejo*. Lima: IPROGA, Concertación.

ESSAY

FRIDA HASTRUP OG CECILIE RUBOW

I OMEGNEN AF COPENHAGEN

Verden ankom til København, til klimatopmødet COP15, 2009. Her var måske flere nationaliteter til stede end nogensinde før. Der var glober på Rådhuspladsen, i Metroen, i aviserne, på husene. En isbjørn stod og smeltede på Gammeltorv, og der var telte med nødråb fra tundraen. Alt begyndte indhyllet i en novembergrå december som en måske i sig selv trist påmindelse om en årstids forsvinden.

Vi gjorde forsøget at følge skabelsen af klima, videnskab, forståelse og konflikt i omegnen af Bella Centrets COP. Vi søgte væk fra Bellas centrum, som heller aldrig opstod. Verden var ikke klar til en klimaenighed. Verden var stadig verden.

Åbning: Videnskaben afklaret

Mens COP'en officielt åbner, er videnskabsfolk samlet i Københavns Universitets festsal. Grundstemningen er mørk hos repræsentanterne med viden om sort kulstof, CO₂, havstigning og andre faktorer indblandet i den globale opvarmning. Vi, nogle hundrede tilhørere, får præsenteret en mængde grafer, som hver og én går samme vej. Der er *mere* forurening, *mere* ødelæggelse, *flere* reelle og potentielle katastrofer i vente. Udsigterne med det nuværende forbrug er dystre, og en horisont med nye *tipping points* rykker stadig tættere på.

„Det er ikke sikkert, det ender godt,“ siger Katherine Richardson, som leder os i gennem dagen, fraregnet de par timer, hun mønstrer i Bella Centret. Den tyske klimaekspert Hans Joachim Schellnhuber følger tørt til: „Mennesket står i vejen for menneskearten.“

På denne dystopiske baggrund er det modintuitivt og sært opløftende at se, at det er så vitale mennesker, der overgiver de triste tal og de grå udsigter. Hjemmevante med headsets bærer atmosfære- og nanoforskerne sig ubetvivlelige

frem. Elegant, kort og præcist viser de velorganiserede powerpoints og giver verbale pointer med kropslig kraft. Sådan er tallene, vi ved det, vi er enige, og vi har arbejdet med det i årevis.

Det er en sikker, sort viden. Graferne går én vej. De er ganske vist ikke lige akkurat *100 procent sikre*, men sikkerheden er større end den, som vi handler på i andre sammenhænge, får vi at vide. Katherine Richardson har den største sammenligning fremme: Vi står midt i en videnskabelig revolution. Der var Darwin og Galileo. Og os.

Det er sket før i historien. Ny viden frembragt i laboratorier og tænksomme menneskers systematiske afprøven af ideer ophører pludselig med at være sær kringlet naturvidenskab eller nørdede forsøg i lukkede rum. Med ét lykkes det videnskabens helte at gøre det tvivlsomme (næsten) sikkert. I samme bevægelse som det lukkede rum bryder sammen, bliver den (næsten) sikre viden offentlig og dermed politisk. Næsten sikker viden kan der derfor ske alt muligt med.

Vi ved, at der er Darwin-kritikere, og at Galileo havde det hårdt. I dag har vi klimaskeptikere, klimativvlere eller blot mennesker, som ikke helt begriber, hvilken stor fortælling videnskaben nu åbenbarer. Her i universitets festsal forekommer kritikerne at være et (næsten) ikke-eksisterende mindretal. „Vi er den første generation, der ved, hvad der sker,“ siger Richardson og giver dernæst denne viden vinger på: „Og vi er den første generation, der kan gøre noget ved det.“ Det er ånden. Vi *kan* gøre noget. Og vi kan gøre det nu. Vi kan allerede nu gøre det.

På et universitet med notorisk dårlige traditioner for billige, sukrede småkager og sur hvidvin er den veltillavede økologiske mad og den fornuftige frugt-saft i pauserne måske et varsel om et nyt grønt universitet. Det vil vi godt tvivle på. Men efter det 20. århundredes universitets ubegribeligt detaljerede discipliner er klimaet et af de mest lovende udgangspunkter for et tværvidenskabeligt engagement nogensinde. Klimaændringer er en metafor og en virkelighed (med en indbyrdes relation, som ikke er helt afgjort), som oven i købet er indbygget politisk i stor skala. Videnskaberne har længe haft traditioner for at engagere sig politisk, men det er nyt, at det er vejrudsigten, der løber med hele den politiske opmærksomhed. Appellen i festsalen er, at vi med et ikke svigtende fokus på vores handlemuligheder tilpasser vores samfund til klimaændringerne og derved afbøder de dystre udsigter. Kritikere kan godt stille deres spørgsmål, men vi er så sikre, at vi (næsten) glemmer usikkerheden.

Sommetider er verden bare sort-hvid

Vi ved, at videnskaben ikke er den eneste spiller på klimabanen. Vi ved også, at den ikke er i ental. Vi er derfor taget på besøg hos skeptikerne eller realisterne,

som de også kalder sig selv. Alle vil jo gerne have virkeligheden på sin side. Det foregår i Forfatterforeningens lokaler i Strandgade, hvor en lille lap papir ved dørtелефonen kundgør, at det er her, Copenhagen Climate Challenge foregår.

Talere fra ind- og udland mødes under hovedbudskaberne: Videnskaben har *ikke* opnået enighed om klimaforandringer. Variationerne de sidste hundrede år overstiger *ikke* den naturlige variation. CO₂ har *ikke* skadelige effekter. De klimamodeller, som anvendes til at forudsige ændringer, giver *ikke* mening. Der vil kun være tale om meget små havstigninger, op til 18 cm, over det næste århundrede, helt i overensstemmelse med den naturlige variation. IPCC har fremlagt sine analyser gennem omfattende rapporter. Her henviser man i stedet til NIPCC-rapporten (Nongovernmental International Panel on Climate Change), som har samme format og er lige så omfangsrig. Men som altså fremlægger de stik modsatte resultater. Her går alle graferne i jævne horisontale bevægelser.

De små bølgegeange og naturlige variationer i graferne afspejler imidlertid ikke stemningen i lokalet. Der er råben af kommentarer og en uro på stolerækkerne, der langt overvejende er besat af jakkekædte, ældre herrer. Allerhøjst går det for sig, da en journalist fra *The Guardian* rejser sig op og meddeler, at han netop har været i Bangladesh og med videnskabsfolk dér har fået set og bekræftet, at der er tale om synlige og alvorlige havspejlsstigninger. Den svenske professor emeritus Nils-Axel Mörner, som netop har havspejlsstigninger som sit område, ryger op af sin stol og afviser energisk påstandene som uhyrlige. Med andre femotte rungende stemmer i lydligt sammenstød bryder samtalen sammen. „Order, order,“ råber Lord Monckton på sit ærkebritiske og får fat i en dommerfløjte.

Der er ikke blot tale om en strid i de videnskabelige rækker, hvor graf stilles over for graf. For gruppen af talere handler det også om grupper af videnskabsfolk over for hinanden. NIPCC-rapporten indeholder en protestskrivelse, som anfører, at drivhusgasser ikke udgør en trussel, bakket op af ikke færre end 31.000 underskrifter fra amerikanske universitetsuddannede, heraf mere end 9.000 personer med en ph.d.-grad inden for forskellige discipliner. I Forfatterforeningens lokaler kommer der flere og flere forskelle til, som tegner et portræt af „de andre“, frelserne nede ad gaden, de grønne derude på COP'en, som med en blanding af pseudovidenskabelighed, idealisme, opportuniste og vestligt selvhad og humorforladt bekymring er ved at spolere vestlig økonomi og befolkningernes frihed.

Undervejs er der flere appeller til, at klimarealister holder sig strikt til de videnskabelige facts og ikke slår ind på en politisk kurs. Alligevel er der talrige henvisninger til traditionelt højreorienterede interesser, indflettet i stærke krav om personlig frihed og økonomisk vækst. Danmark omtales som „en socialistisk stat“ med et skattesystem, der er gået grassat, og hændervridende pædagoger anklages for helt uden saglig grund at jage en skræk i vores børn.

Ethvert samfund indeholder flere sandheder, flere versioner af verden. Nogle gange er verdensversionerne sort-hvide eller lilla-gule, og vil kontrasterne ikke søge mod det grå felts farvekompleksitet, så *er* der socialt set tale om dobbelte sandheder, flere verdensversioner. Selve overbevisningen behøver vi i hvert fald ikke tvivle på i denne gruppe. Her er de sikre. Vi kan i hvert fald ikke se, hvad de gør af deres „næsten“, hvis der er et.

„Dette er ikke en klimaforsker“

Ingen videnskabelige discipliner synes at kunne ignorere klimaet. Regionale specialister tager et uvant tematisk fokus, der gennemhuller de sædvanlige geografiske grænser om den videnskabelige interesse. Folk fra de tørre fag beskæftiger sig med vandet, som bobler frem i faretruende mængder eller på forkerte steder rundt om i verdensbillederne, i litteraturen, i sproget og i kunsten. Politologer, der i øvrigt beskæftiger sig med andre fænomener, flyder med strømmen og forsøger at få greb om klimaet som en motor for forandringer.

Som tilhørere til mange klimaseminarer, her og nu på Nordisk Institut for Asienstudier, ser vi ofte en alternativ og interessant form for „klimaskepsis“, der ligger milevidt fra historien om, at de aktuelle klimaforandringer er en storm i et glas vand. Denne anden langt mere lavmælte klimaskepsis ytrer sig som en modvilje mod at lade sig klassificere som netop *klimaforsker*. I en mildt undskyldende tone kan man høre især humanistiske og samfundsvidenskabelige forskere indlede klimaseminarer med at sige, at de i virkeligheden slet ikke er klimaforskere. De er blot almindelige forskere, der lejlighedsvis er af huse for at se på deres interessefelt i et klimaperspektiv, og som i øvrigt kan melde, at mens klima nok er en faktor i deres materiale, er det ikke altid den vigtigste.

Mens det selvfølgelig ikke kan udelukkes, at denne subtile klimaskepsis er ment som et værn mod beskyldninger om forskningsmæssig opportunisme, er der grund til at reflektere over, hvad det er for en virkelighed, de, der så må opfattes som virkelige klimaforskere, tænkes at befinde sig i. Er det en virkelighed, hvor klimaet entydigt kan udkrystalliseres som årsag og virkning, gåde og forklaring, undersøgelsesfelt og konklusion? At klimaet som faktor i menneskelivet blander sig uløseligt med andre faktorer er for en antropologisk betragtning ikke i sig selv et argument imod at erklære sig som klimaforsker. Tværtimod, faktisk. Det er et argument for, at det netop kun er i virkeligheden, at man antropologisk kan studere klima – hvilket præcis indebærer, at klimatiske faktorer ikke isoleres som absolutte og enestående motiver bag menneskelig handling og social forandring.

I hjertet af København, under vægten af jordkloden

100.000 mennesker er samlet i Københavns gader. Set fra et sted i den tætte mængde forekommer dette samlede overslag fjernt. Tallet centrerer en begivenhed, som oplevet fra dens midte ikke har noget enkelt og identificerbart centrum. Demonstrationen, arrangeret af 12. december-initiativet, rummer i stedet en uendelig række figurer, der muligvis nok har en vis lighed med den store, samlede tegning, men som alligevel er fraktal, i den forstand at hvert udsnit af figuren er lige så kompleks som helheden.

I den bidende kulde på Christiansborg Slotsplads bliver vi fra scenen opfordret til at kramme den nærmeste af vores meddemonstranter for at holde varmen. En ung engelsk pige vender sig imod mig, den ene udsendte antropolog, men hendes arme er allerede i brug, hvilket gør det vanskeligt for os at følge opfordringen i højtaleren. Over hovedet holder pigen en stor bold udformet som en jordklode. Et øjeblik ser det ud til, at hun vil tabe jorden på gulvet. Det må ikke ske, så jeg rækker ud efter kloden, som vi ved fælles hjælp får stabiliseret.

We love green, but we love profit more lyder det taktfaste råb fra en gruppe på cirka 20 unge mennesker. De er klædt helt i hvidt og udstyret med diverse rekvisitter, der skal signalere rigdom og overklasse: champagneglas, hårnet, cigaretrør, pelskraver og lange, hvide handsker. Lige foran dem går en gruppe mennesker med cubanske flag, og bag dem et par fra foreningen Jyder mod overflødige motorveje. Mere højroste end de hvidklædte er gruppen af rødklædte *klimagældsagenter*, organiseret af Mellemfolkeligt Samvirke under sloganet *Rich countries pay your climate debt*. Bag dem trisser en lille gruppe mere stilfærdige demonstranter klædt ud som pingviner.

En delegation fra Oxfam International tripper i en improviseret „line dance“ fra side til side, formentlig i et forsøg på at holde varmen. De er udstyret med redningsbælter af hårdt pap og med en påskrift om, at klimaforandringer dræber, og at det er nu, vi skal redde de mest udsatte menneskers liv. I demonstrationens menneskehav er redningsbælterne lette at få øje på. *Tck, tck, tck* lyder et anden af indskrifterne på bæltet. Uret tikker, hjertet banker, hele verden fra forstanden, gør dog noget, løb for livet.

Faklerne kan ses og musikken høres på lang afstand af Bella Center. Demonstrationsoptoget har nået sit mål – geografisk i hvert fald. En lang række talere maner til politisk handling fra scenen. Mary Robinson bliver flankeret af en ung kvinde af indisk herkomst, som trækker en tråd tilbage til Gandhis protestbevægelse, og af en indfødt amerikaner, iført en hættetrøje for et sportshold ved navn Warriors.

I mellemtiden har jeg slået mig sammen med en ven, som arbejder for Nationalmuseet, og som er i gang med en indsamling af genstande fra dagens hændelser – en indsamling til eftertiden, som det hedder i museets fundats. En

belgisk pige donerer sit kunstværk til formålet – en stor forgrenet kæp pyntet med diverse ting: et mast engangskrus, en flamingoplade, en plasticpose og et rødt og hvidt plasticbånd.

Demonstrationen er slut. Læsset med jordklode, skilte, kunstværk, redningsbælte og andre ting til museet sætter vi os på cyklerne for at køre mod Prinsens Palæ. Først skal vi passere betjente til hest, frysende meddemonstranter, flere betjente og på Islands Brygge til sidst en ikke helt appelsinfri fodgænger, der efter lidt betænkningstid råber „kør forsigtigt“ efter os. Af hensyn til eftertiden er det præcis, hvad vi har gjort: kørt forsigtigt, lastet med en (måske) CO₂-neutral indsamling.

Menneskenes kasketter, Guds kærlighed

Uden for Københavns Domkirke står en isbjørn og smelter om kap med den anden isbjørn på Gammeltorv. Dens iskrop stammer fra Svalbard, og den har indtaget den fornemme tomme plads som bronzestatuen af David havde haft i 150 år, før soklen for nylig blev påkørt af en bilist og statuen siden stjålet. Først David, så isbjørn. En svensk julemand har taget opstilling i en mindre udendørs kødrand ved den økumeniske gudstjeneste med deltagelse af protestantiske, katolske, ortodokse og mange andre kristne kirkesamfund. Kirken er propfuld af biskopper og andre kirkelige overhoveder, derunder den danske dronning. 500 særligt indbudte, 1000 andre. Gudstjenesten kan også ses udenfor på en storskærm på Vor Frue Plads.

Vi har det koldt om ørerne herude. Gudstjenestedeltageres hovedbeklædninger signalerer andet end kulde. Den engelske ærkebiskop Rowan Williams har den største på: Den stråler af guld og glimmer, som var solen og kongen selv kommet på besøg med sit budskab om, at vi ikke skal frygte verden og hinanden, men have tillid til Guds gode, smukke og komplekse skaberværk. Desmond Tutus violette kalot, en russisk ortodoks sort, høj hue, nogle nonners tørklæder og dronning Margrethes fyldige damehat er mindre iøjnefaldende, men stadigvæk sigende. At være dronning indebærer særlig hovedbeklædning, ligesom det gør for julemanden, ærkebiskoppen og de påfaldende få politifolk. Dronningens chauffør har en ordentlig kasket på. Selvfølgelig. Noget på hovedet er en af de oplagte muligheder. Kjoler, også til præster, frisurer, tøj er andre helt almindelige kandidater i den kulturelle forskelsdannelse.

Mindst et kvarter sidder hovedparten af deltagerne og venter på de særlige deltagere. Det er også en forskel. Selv statsministeren venter og venter. Hans hustru har en påfaldende kort nederdel på. Hvad kan det mon betyde? Så går en procession med blandt andet kormedlemmer, som bringer den globale opvarm-

nings blegede koraller, gletsjersten og udtørrede majscolber, op mod korbuen. I Faderens, Sønnens og Helligåndens navn skrider liturgien frem med sang, bøn, prædiken og velsignelse. Til sidst ringer klokkerne de varslede 350 gange, 350 for 350 ppm (parts pr. million = antal molekyler pr. million), som af blandt andet James Hansen, NASA, er blevet etableret som såkaldt tålegrænse for drivhusgasser såsom CO₂. Tankegangen er, at den skal respekteres, hvis ikke klimaet skal løbe løbsk. I ugerne op til COP'en har denne symbolske markering været omstridt og kritiseret af både kirkefolk og politikere for at reducere religion til politik og grøn aktivisme. Forskellene mellem talerstole, sociale domæner og kasketter er imidlertid ikke faste i den globale klimakulturalitet. Her er der mulighed for en 350-ppm-gudstjeneste med ærkebiskoppens udtrykte tro på, at vi ikke er dømt til „at fortsætte i en nedadgående spiral af grådig, vanedannende kærlighedsløs adfærd“. Københavns Drengekor synger „I østen stiger solen op“, mens solen udenfor er ved at gå ned over en mørk by. Det er koldt nu, ærkekoldt, og isbjørnen sveder ikke mere. Natur, klima, religion og politik går ikke hver til sit, så længe der er COP'en til.

Køens liturgi, afdæmpende kulde

Det forlyder i pressen, at der er kø ved Bella Center, og at den snegler sig af sted med ventetid i flere timer og gratis kaffe fra Per Stig Møller. Det må inspiceres. Morgenen er vandkold med lave skyer, dybt sjap og fyldte toge. Metrostationen ved Bella er lukket som led i *crowd control*. Så føler man sig placeret. Crowd. Derfor danner der sig en kolonne af frysende mennesker fra Sundby mod Bella. Vi går forbi en VIP-indgang med et stor areal til opvarmede biler og en overdækket ankomst. Der falder lidt sne på dem alle sammen: en sheiklignende araber, en kold afrikaner i tynde sko, en vegetarisk asiat i et dyre kostume, politi, der til lejligheden er klædt ud som legetøjstransformere med veste, hjelme, stave, peberspray og meget andet.

Det handler selvfølgelig om at have adgangstegn, og det har vi ikke. Det er intet mindre end to forskellige slags *badge*, vi ikke har. Så vi kan end ikke komme til at stå i kø, som vi havde håbet på. Det havde ellers været et godt sted at tale med deltagerne. De ville have tid. Og vi kunne måske have mødt forhandlere og ngo'er fra så fjerne stater som Cook-øerne eller Kiribati. Høre om undergang eller fortrøstning eller kolde fødder.

Der er store, tunge jernstativer, der adskiller indgangene for ngo'er, politikere og for FN-vip'er. På universitetet, hvor vi arbejder, er vi også vip'er (videnskabeligt personale), men her er vi heller ikke *important*. Vi er decideret i omegnen af COP'en.

Vi tager hjem og ser fjernsyn i stedet for: Tv2 News følger sammen med resten af den danske og udenlandske presse den mindre, men intense demonstration arrangeret af Climate Justice Action, som går fra Tårnby Metro-station til indgangen af Bella. Presse, politik og demonstranter har også liturgiske hatte på: En fotograf har taget en sort skisportsagtig hjelm på, han skal nok tæte på den forventede kamp. Ellers er det mørke strikhuer, der dominerer, for det kommer til at tage timer i det nu gammelkendte nordeuropæiske køleskab. Alt har længe været planlagt via møder, udtalelser, hjemmesider, interviews, arrestationer og overvågning. Det hele er planlagt. Måske er de beskedne resultater, vi spår, det også. Snart kommer Hillary og Obama flyvende. De vil redde verden, siger de. Interessant. Hvad skal det betyde?

Det er lukketid

Foreningen Friends of the earth international holder udsalg. Hvad skal det betyde? Skal man mon lægge andet og mere i det, end at man på COP'ens sidste dag kan købe to kalendere (trykt på 100 procent genbrugspapir og med plantebaseret blæk) for én kalenders pris? Er det nu eller aldrig for Jordens venner? Justin, der sælger kalenderne på Klimaforum 09 i Vandkulturhuset i DGI-byen, er fra Irland. Eller det vil sige, han studerer i Irland, men er egentlig fra staterne. Det virker, som om han på dagen, hvor Barack Obama ankommer til København for at kaste glans over Bella Center, hellere vil identificere sig med den grønne ø.

De udstillede fotos fra Maldiverne, der afbilder den truede østats strande med kridhvidt sand, kokospalmer og azurblåt hav, kunne ved første øjekast ligne tillokkende reklamer for svømmebassinet, der også har til huse i DGI-byen. Men det er ikke billeder, der skal lokke frivillige i vandland. Det er fotos, der viser befolkninger på dybt vand – ufrivilligt. Vandkultur kan betyde flere ting. Fra det rekreative til det destruktive. For Maldiverne og andre lavtliggende øsamfund i verdenshavene er det (måske) ved at være sidste udkald. Vandet nærmer sig, og det er lige nu, nogen skal skride ind for at afværge en lurende katastrofe.

Unlock the concentration camps of Sri Lanka står der på et skilt på væggen. For De Tamilske Tigre i Sri Lanka er tiden også både moden og knap. Efter 25 års borgerkrig på øen forekommer også et klimaforum i København tydeligvis som en brugbar platform til at mane til politisk handling for at løse konflikten. Der er jo faktisk ved nærmere eftertanke også et problem med skovfældning på øen.

Fire måneder tog det Chris, initiativtageren til Zero Carbon Caravan, at cykle til København fra Wales. Nu hviler han sig i en stol under billederne fra Sri Lanka. Skuffet over det sandsynlige resultat af forhandlingerne i Bella Center, skuffet over, at han ikke måtte cykle over Storebæltsbroen og derfor alligevel har udledt

en smule CO₂ på sin færd mod København, og så endda så tæt på målet. Det tager helt tydeligt tid at forlige sig med, at projektet lige akkurat ikke kunne gennemføres. Chris lægger dog nye planer. Næste år gør vi det, siger han. Vi arrangerer en „zero carbon“-koncert med Rolling Stones, Paul McCartney, og hvem der ellers vil spille med. Vi må forfra, i sadlen igen, i forlænget spilletid.

KLIMAPOLITIK

Rygter, røgslør og relationer på COP15

JANNE BJERRE CHRISTENSEN

„Når vi spørger ind til, hvad der foregår, får vi hele tiden at vide, at det her bare er ‘spillet’. Det er helt forventeligt. Det skal de jo sige. Men problemet er: Spillet *er jo* virkeligheden her. Det er ikke to forskellige ting. Hvad er jeres nøgterne vurdering af, hvad der foregår?“ Margrethe Vestager ser sig frustreret om i lokalet, hvor en gruppe danske ngo-lobbyister fra 92-gruppen har briefet MPU – Folketingets miljø- og planlægningsudvalg – om status på klimaforhandlingerne. Det er dag 5 på COP15. Uden for mødelokalet huserer 15.000 mennesker i Bella Center. Om end der stadig er en uge til topmødets afslutning, er der krisestemning blandt dem, som følger forløbet tæt.

Få dage forinden, den 8. december, er en dansk forhandlingstekst blevet lækket til *The Guardian*. Teksten har skabt voldsom kritik fra ulande og ngo'er, der mener, at Danmark fører „uigennemskuelige“, „parallelle“ forhandlinger og tilgodeser USA. End ikke politikerne fra Christiansborg kan få besked om, hvad der foregår. Luften er tyk af konspirationsmetaforer og forsøg på at afdække „spillet“: Hvad er „røgslør“, „rygter“, de „reelle meldinger“, og hvad foregår der på og ikke mindst „bag scenen“? Hvad er egentlig den danske forhandlingsstrategi?

At følge forhandlingerne på klimatopmødet i december 2009 rejste en lang række spørgsmål om, hvordan man kan bedrive antropologi i et politisk rum, tæt sammenvævet af utallige politiske interesser. Et rum, hvor den politiske proces er et galopperende udmattelses- og udskillelsesløb, hvor netværker og viden om forhandlingernes tekniske substans er altafgørende, hvor end ikke forhandlerne kan gennemskue alt, hvad der foregår. Og hvor grænserne mellem lokalt, nationalt og globalt, mellem statslige og ikke-statslige aktører, mellem politikere, embedsmænd, ngo'er og medier overskrides konstant. Om end „multivokalitet“ og „multilokalitet“ er gængse begreber, virkede klimatopmødets „multi-ness“ næsten absurd i sin kompleksitet. Jeg vil her diskutere, hvordan man analytisk kan angribe *den politiske proces* og *det politiske* i et felt som COP15.

Op til COP15 søgte jeg at „finde“ den politiske proces ved at følge den kakofoni af klimarøster, som indtog København, og ved at deltage i klima- og energiminister Connie Hedegaards utallige offentlige møder, velvidende at jeg var uendelig langt fra orkanens politiske øje. Om end jeg i de kommende måneder nærmede mig en form for politisk centrum, viste det sig, at denne søgen, stræben, suget efter at ramme orkanens øje, at være, hvor det sker, og vide, hvad der *egentlig* sker, var et helt fundamentalt forhold for de politiske aktører. Det *er* den politiske proces. At skaffe sig adgang til information om processen var en central del af processen, både for de ngo-lobbyister i 92-gruppen, jeg endte med at følge tæt, og for forhandlere og politikere.

Det er den politiske proces som en søgen efter viden gennem netværker og relationer, de konstante forsøg på at afdække rygter og røgslør, jeg her vil beskrive, og de konsekvenser, den proces har for en antropologisk tilgang til det politiske.

For det første vil jeg med afsæt i balladen omkring „den danske tekst“ understrege det metodisk brugbare i at analysere dokumenters „sociale liv“ og at følge de „nøglebegreber“, som de politiske konflikter samler sig omkring (Riles 2000; Shore & Wright 1997). For det andet vil jeg analysere 92-gruppens relation til den danske delegation og diskutere, dels hvilken form for udveksling ngo'er og embedsmænd indgår i, dels hvilke ideer om det politiske ngo'ernes forhandlinger med delegationen og UNFCCC afspejler.¹

92-gruppen som base

Før, under og efter COP15 deltog jeg i ngo-netværket 92-gruppen og deres møder med den danske delegation. I oktober mødte jeg John Nordbo, klimapolitisk bannerfører for WWF. Han havde for længst afvist at give et interview på grund af tidspres, men han sagde, at hvis jeg kom til Barcelona ugen efter, hvor de sidste UNFCCC-forhandlinger før COP15 fandt sted, ville han introducere mig til folk og forløbet, herunder 92-gruppen.

92-gruppen er en sammenslutning af danske udviklings- og miljøorganisationer og tæller de vigtigste klimalobbyister fra blandt andet Greenpeace, CARE, IWGIA, Nepenthes, Folkekirkens Nødhjælp, Det Økologiske Råd, Ibis og Mellempolitisk Samvirke. 92-gruppens klimapolicygruppe består af folk, der har års erfaring i klimaforhandlinger, og de har et særdeles veludviklet netværk både lokalt og globalt i kraft af deres respektive organisationers globale virke. Når jeg her refererer til ngo'er, er det derfor policylobbyisterne, jeg henviser til – de, som er placeret i det politiske maskinrum, og som opererede både på og „bag scenen“ i Bella Center – i modsætning til ngo'ernes aktivistdel, som afholdt

demonstrationer uden for Bella Center, og hvis forhold til „systemet“ – den danske stat, forhandlerne, UNFCCC – er langt mere konfrontatorisk.

I klimaforhandlingerne udgør 92-gruppen den primære kontakt mellem ngo'erne og de danske ministerier. At deltage i deres interne strategimøder, deres møder med repræsentanter fra primært Klima- og Energiministeriet og deres løbende briefinger af pressen og politikere gav mig en unik mulighed for at iagttage, hvordan ngo'erne søger at få adgang til og indflydelse på den politiske beslutningsproces, og hvordan forholdet mellem ngo'er og ministerier forløber i en konstant udveksling af viden, netværker, relationer og dokumenter.

Det politiske som felt

Det var svært at afgrænse klimaforhandlingerne som felt i tid og rum. De tolv dage, COP15 stod på i Bella Center, var blot en kulmination på de UNFCCC-forhandlinger, som er foregået over hele verden i årevis. For at forstå forhandlingerne på COP15 – både i de „åbne“ rum, som ngo'er har adgang til, og de „lukkede“ forhandlinger og alt det, der foregår „bag scenen“ – var det ikke nok at være til stede på COP15. Det krævede års indsigt. De, som kunne gennemskue „substansen“, havde været med i adskillige år, hvilket mindst talt sætter et feltarbejde på få måneder i relief. Det var derfor altafgørende, at jeg fik adgang til 92-gruppens møder, hvor forhandlingerne – som foregår parallelt i mange forskellige fora – blev diskuteret.

Det var så godt som umuligt at lave interviews med embedsmænd fra ministerierne – dels fordi de havde afsindig travlt, dels fordi de var bange for at udtale sig. Jeg lavede dog et par interviews med embedsmænd efter COP15 (som krævede fuld anonymitet). Men det var sigende for 92-gruppen, at de havde den privilegerede uformelle adgang til forhandlerne, som gav indsigt i, hvad der foregik bag linjerne. Journalisten Per Meilstrup, som senere skrev den fremragende bog *Kampen om klimaet* (2010), havde tilsvarende fulgt forhandlingerne i flere år og opbygget den fortrolighed, der gjorde ham i stand til at få interviews med de centrale spillere.

Snarere end at „konkurrere“ med dem, der havde den form for adgang, blev mit fokus rettet mod, hvordan de, der vidste, fik og spredte deres viden – med andre ord: hvordan forhandlingerne om viden om forhandlingerne foregik. Desuden var jeg optaget af, hvordan grænserne mellem de statslige og ikke-statslige aktører perforeres af den konstante udveksling af viden – samtidig med at den normative idé om to adskilte sfærer (stat vs. civilsamfund) til en vis grad opretholdes.

Ud over at jeg fulgte ngo-lobbyisternes vej gennem forhandlingerne, vil jeg understrege nødvendigheden af at lade felten formes af de *nøglebegreber* og

dokumenter, som de politiske diskussioner drejer sig om. Både nøgleord (keywords) og dokumenter bevæger sig i tid og rum. Nøgleord akkumulerer og „mobiliserer“ betydning historisk, som Shore og Wright siger, og disse „semantiske skift“ er en form for „fingeraftryk“, der afslører „dybtgående transformationer i rationaliteter af governance“ (1997:19, min oversættelse). At følge de kontroverser og knopskydninger, der opstår omkring nøgleords betydninger, er et metodisk greb til at kortlægge, hvem der har „magten til at definere“ de betydninger, hvordan og hvornår politisk forandring finder sted (op.cit.10). Det er én måde, hvorpå man kan afgrænse en ellers uafgrænset felt og afdække konkurrerende lag af betydning.

Dokumenter er et centralt medium, hvorigennem politik praktiseres. Ligesom policies indeholder „samfundsmodeller“ og er et „charter for action“ (op.cit.7), afspejler og rummer dokumenter også en model for og konstruktioner af det politiske. Ved at analysere den lækkede „danske tekst“ og dokumentets „sociale liv“ vil jeg senere belyse nogle af de konflikter, som omgav det danske formandskab på COP15 (Riles 2000, 2006). Men jeg vil også argumentere for, at de udbredte anklager om „mistillid“, „uigennemsigtighed“ og „skjulte forhandlinger“, der blev specielt tydelige i forbindelse med „den danske tekst“, afspejler specifikke idealforestillinger om det politiske – nemlig at det bør være gennemsigtigt, demokratisk og inkluderende.

„Den politisk bindende aftale“

Jeg fokuserede på nøglebegrebet en „politisk bindende aftale“, som Statsministeriet lancerede i oktober 2009 som mål for COP15. Begrebet blev stærkt omdiskuteret. Ud over at lave interviews fulgte jeg begrebets semantiske sneboldeffekt – fra Lars Løkke Rasmussen præsenterede det på Christiansborg til en afsluttende forespørgselsdebat i Folketinget i januar 2010 – gennem samråd, pressemøder og -meddelelser, forespørgselsdebatter, spørgsmål til ministre, § 20-spørgsmål og mediedækningen.

Begrebet en „politisk bindende aftale“ afspejlede en central konflikt omkring det danske COP-formandskab, hvor Statsministeriet (STM) og Klima- og Energi ministeriet (Kemin) var dybt uenige om den rolle, Danmark skulle spille (jf. Kragh 2010). STM mente ikke, at det var realistisk at få en ny juridisk aftale på COP15 (selv om det var COP15's mandat), og opfandt derfor begrebet en „politisk bindende aftale“, der skulle sikre, at man i København fik nedfældet det, man trods alt kunne blive enige om, og som ville give Danmark en rolle lig den, vi havde under EU-topmødet i København i 2002. dvs. en mere udfarende position, hvor Danmark aktivt skulle skabe en „landingsbane“ for de stridende parter.

Kemin med Connie Hedegaard i spidsen havde skaffet COP15 til København, kendte UNFCCC's procedurer og vidste, at det var nødvendigt for Danmark at være en neutral facilitator, der konsulterede bredt med i- og ulande. Både Kemin og ngo'erne var derfor uenige i STM's strategi. De klandrede Statsministeriet for at gå USA's ærinde, som ikke ønskede at binde sig juridisk, at sænke ambitionsniveauet og støde ulandene fra sig. Både den „politisk bindende aftale“ og STM's forsøg på at køre sin egen dagsorden igennem, der ikke fulgte UNFCCC's spilleregler, anså ngo'erne for at være en „satset dagsorden“. Det var netop den konflikt, som „den danske tekst“ synliggjorde. Men før jeg vender tilbage til den og til 92-gruppen, vil jeg umådelig kort opridse COP15's centrale spørgsmål.

COP15 for dummies

Målet for COP15 var at skabe en ny, global klimaaftale, der begrænser den globale opvarmning til 2 grader celsius (jf. IPCC 2007). En ny klimaaftale skulle efterfølge Kyoto-protokollen fra 1997, hvor en række ilande forpligtede sig til CO₂-reduktioner. Kyoto-protokollens første forpligtelsesperiode udløber i 2012.

Problemet er dels, at USA – verdens per capita største udleder af CO₂ – aldrig ratificerede Kyoto og derfor ikke er pålagt nogen forpligtelser, hvilket både EU og ulandene finder dybt uretfærdigt. Dels er verdens store ulandsøkonomier som Indien, Kina og Brasilien ikke forpligtet til reduktioner under Kyoto, som blev indgået på baggrund af landenes „historiske ansvar“, det vil sige, at de ilande, der har forurenat atmosfæren, også skal reducere mest CO₂. Eftersom de store ulande fremover bliver store CO₂-udledere – Kina er allerede totalt set verdens største udleder – kræver blandt andet USA og EU, hvis konkurrenceevne er på spil, at de også bliver pålagt reduktioner fremover. Men hvem skal flytte sig først – de ilande, som beviseligt har et historisk ansvar, eller de nye økonomier? Derudover diskuteres, hvor mange penge ulandene skal tilbydes i kompensation for deres udgifter til tilpasning og forebyggelse af klimaforandringer.

Siden 2007, hvor den såkaldte „Bali-køreplan“ („Bali Road Map“ eller „Bali Action Plan“) blev vedtaget, har forhandlingerne kørt på to spor. Det ene spor omhandler en „anden forpligtelsesperiode“ for Kyoto-protokollen, hvor nye reduktionsmål for ilandene diskuteres (sporet hedder formelt AWG-KP, „Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol“, i daglig tale „KP-sporet“). En „2 graders-målsætning“ vil kræve, at ilandene reducerer deres CO₂-udslip med 25-40 procent i 2020 i forhold til 1990.

Det andet spor (AWG-LCA, „Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention“, i daglig tale „LCA-sporet“) forhandler en løsning, der inkluderer alle lande, og behandler emner som reduktions-

mål, finansiering, tilpasning, forebyggelse, kapacitetsopbygning, teknologi, skovrydning etc. Planen var, at både KP- og LCA-sporet skulle forhandles færdigt på COP15. Det skete ikke.

Substansens kompleksitet

Som det fremgår, er UNFCCC-forhandlingerne komplekse sager. „UNFCCC-forhandlingerne er de mest komplekse i verden, fordi det er hele verden, man forsøger at ændre,“ som en ngo-lobbyist sagde. Forhandlingerne holdes i et meget teknisk sprog, der på den ene side opbygger social stratifikation og grænser – mellem de indviede, der besidder viden, og outsiders, der ikke gør – og som på den anden side nedbryder de institutionelle grænser mellem de forskellige slags aktører (medier, ngo'er, forhandlere).

På den daglige en-times-briefing mellem delegationen og ngo'erne var mængden af information mind-blowing. På den første briefing i Barcelona gennemgik embedsmanden Grønlands-dialogen, status på finansiering og forebyggelse, forholdet mellem finansiering og governance, forholdet mellem „differentiated“ og „common mitigation targets“, valget mellem „schedules“ og „registre“ i forhold til udviklingslandenes nationale kommunikationer, rollen, som „offsets“ skulle spille, forholdet mellem ministre og forhandlere og forhandlernes behov for politisk „guidance“, behovet for at klargøre „upfront finance“, spørgsmålet om den „politisk bindende aftale“ og mulige resultater i København.

De følgende dage inkluderede repertoire diskussioner om de overliggende elementer på forebyggelse: forskellen mellem 1B1 og 1B2 i Bali Action Plan, hvorvidt NAMA'erne skulle være støttede eller ustøttede, forpligtende eller frivillige, hvorvidt der skulle være en „matching mekanisme“ mellem finansiering og reduktioner, hvorvidt forhandlingerne ville være åbne eller lukkede, status på de cirkulerende „non-papers“, mulige skatter på „bunkers“, forskellige „baselines“, „compliance“mekanismer, bekymringer om KP'en og desuden spørgsmål vedrørende MRV, LULUCF, „range“ og „governance for funding“. Jeg nedfældede desperat den uvante lingo, mens jeg overvejede, hvilken planet jeg var landet på.

På UNFCCC's hjemmeside ligger en 13 siders oversigt med akronymer.² Før man kan sine 13 siders forkortelser og som minimum kender indholdet, retorikken og knasterne i Bali Action Plan, Kyoto-protokollen og konventionen, er det i bedste fald omsonst at følge forhandlingerne. Som en af de garvede ngo'er sagde: „Det tog mig fire dage bare at blive i stand til at læse en dagsorden.“

At besidde den esoteriske viden om „substansen“ skaber et raffineret statushierarki blandt lobbyisterne, og det giver ngo'erne en platform at operere på. Der

var i 92-gruppen jokes om, hvem der kunne sine forkortelser, og gruppen kunne nemt marginalisere de uindviede – eller uønskede – ved at tale i tilpas tekniske termer. Samtidig indgår de tekniske termer i et subtilt spil mellem ngo'erne og embedsmændene, hvor ngo'erne markerer, at de ikke blot kan fejes af, men kan stille krav om en diskussion af substansen. Omvendt følte selv visse repræsentanter fra ministerierne sig intimideret af ngo'ernes indsigt, og det var ikke kun ideologiske forskelle, men også forskelle i vidensniveau, der prægede de positioneringer.

At skaffe sig adgang

Da vi nåede til COP15, blev forhandlingernes kompleksitet yderligere kompliceret af det enorme opbud af mennesker, og spørgsmålet om at få adgang – til information og til stedet – blev endnu mere presserende. Dels var det et veritabelt forhindringsløb at få en akkreditering til Bella Center, dels havde UNFCCC klart undervurderet deltagerantallet, og selv når man fik sit adgangsbadge, tog det timer at komme ind. Bella Centers mangelfulde kapacitet betød også, at UNFCCC forsøgte at begrænse antallet af deltagere i COP'ens anden uge. Derefter startede kampen om at få adgang til de såkaldte „secondary badges“: Hver organisation fik et begrænset antal badges, som de så skulle fordele blandt dem, som allerede var blevet akkrediteret.

De sidste to dage blev stort set samtlige ngo'er forment adgang – igen med begrundelsen om begrænset kapacitet. Lobby-ngo'erne har siden Kyoto-aftalen haft en særlig position i UNFCCC, hvor de har adgang til en række forhandlinger, som er lukkede for pressen (Depledge 2005). Den adgang er dog også hele tiden til forhandling og følger sine egne regler. (En regel, som blev overtrådt et par gange, er, at ngo'ernes lobbyisme og aktivisme holdes adskilt. Hvor ngo-området og forhallen med den store hvide globus og mediebroen, der skar gennem rummet, var hjemsted for mange finurlige ngo-optrin, var det strengt forbudt for ngo'erne at demonstrere inde i forhandlingslokalerne). Lobby-ngo'ernes ellers privilegerede position blev klart undergravet, da de blev udelukket på COP'ens sidste dage. Nok handlede det om stedets kapacitet, men i takt med at COP15 lignede en katastrofe, opfattede 92-gruppen det også som et forsøg på at kontrollere informationsstrømmen.

Jo mere komplekse og lukkede forhandlingerne blev, des mere påtrængende var behovet for information, og rygtebørsen florerede livligt. „Hvad er status? Er der overhovedet *noget*, der ved, hvad der foregår?“, som koordinatoren for 92-gruppen gentagne gange sagde, når gruppen mødtes i „førerbunker“ for at danne sig et overblik, lægge strategi og gennemskue, hvem der havde plantet

hvilke historier i medierne. Ingen informationer blev taget for pålydende, og specielt tv-mediernes versioner virkede tit forvrængede, i grelle tilfælde helt ugenkendelige, set fra ngo'ernes position. „Forhandlingerne fortsætter i en venlig atmosfære“ rapporterede TV Avisens Steffen Kretz på et tidspunkt, hvor 92-gruppen anså et sammenbrud for at være nært forestående. Folk rystede på hovedet: „Hvor har han været?!“

På kanten af staten?

At afklare „status“ på forhandlingerne var et helt centralt emne mellem 92-gruppen og den danske delegation, en relation, der var præget af gensidig afhængighed, udveksling og kritik. Ngo'erne søgte at „udsætte“ ministerierne „for argumenter“ og at mobilisere en moralsk horisont for handling (jf. Willetts 1996; Joachim & Locher 2009). Embedsmænd og ngo'er indgik i en magtkamp, hvor 92-gruppen forsøgte at gennemhulle ministeriernes spin, men samtidig delte de ønsket om at „forstå processen“ og kvalificere forsøgene på at „læse i kaffegrums“, som én kaldte det.

Generelt set anses ngo'er for at være ikke-statslige aktører, som skal påvirke staten og være en „uafhængig“ vagthund. Den analytiske skelnen mellem stat og ikke-stat har selvsagt sit historiske ophav i udviklingen af demokrati i Vesten, som blandt andet skete gennem en mobilisering af et „uafhængigt“ civilsamfund. Men det er vigtigt at understrege, at den påvirkning også hele tiden går den anden vej, og at en skarp skelnen mellem stat og civilsamfund er analytisk ufrugtbar. Den pointe er blevet fremhævet i antropologiske studier af staten i udviklingslande (Hefner 1998; Hansen & Stepputat 2001; Das & Poole 2004; Sharma & Gupta 2006; Christensen 2011), men den er lige så vigtig i en dansk klimapolitisk sammenhæng. UNFCCC er et transnationalt foretagende, som godt nok repræsenteres af stater („parties“), men de perforeres af både lokale og globale interesseorganisationer. Grænserne mellem stat og civilsamfund var „blurred“, som Akhil Gupta kalder det, og determineret af personlige relationer (Gupta 1995).

Det kom helt an på den pågældende embedsmand i ministeriet, hvilken form for nærhed og udveksling der fandt sted i de daglige briefinger, og dermed, hvordan de legitime grænser mellem stat og civilsamfund blev defineret.

Som John Nordbo fra WWF sagde: „Vi er vant til, at det svinger meget fra person til person, om man får noget ud af det. Sommetider har man efter sådan en briefing [...] haft lyst til at gå ud og hamre hovedet ind i en mur og tænkt 'Hold kæft, hvor er I nogle idioter, altså. Lad nu være med at sidde og spilde vores og jeres tid på den her måde.' Og andre gange har man syntes, at man fik masser med hjem, som gav mening og var dybt, dybt fornuftigt at høre på, og somme-

tider nogle deciderede redskaber i form af informationer om status på processer eller landes synspunkter, som er brugbare, så det har været meget varierende.“

I nogle tilfælde søgte ministerierne konkret råd hos ngo'erne. Det mest eklatante eksempel var, at Kemin kontaktede WWF for at få hjælp til den videre proces, da forhandlingerne torsdag nat den 17. december var brudt helt sammen. 92-gruppen arbejder derfor også „bag scenen“ (Depledge 2005:219). De står ikke på „kanten af staten“, som Das og Poole kalder det (2004), men opererer i de centrale maskinrum og er med til at reproducere staten (Navaro-Yashin 2002:165).

92-gruppen var derfor også afhængig af at have gode relationer til ministerierne, og selv om de var dybt frustrerede over STM's strategi, tog de en række hensyn i deres kritik for ikke at undergrave formandskabet totalt. De lavede en såkaldt „fire wall“ mellem Kemin og STM, hvor de dirigerede deres kritik af den „politisk bindende aftale“ og den lækkede tekst i retning af Statsministeriet, som havde ansvaret, men forsøgte at friholde Connie Hedegaard – som, de vidste, var helt uenig i den kurs – så hun trods alt kunne fungere som COP-formand. 92-gruppens „fire wall“ afspejlede på den ene side den balancegang mellem nærhed og distance, der skulle sikre deres indflydelse og legitimitet, og på den anden side gruppens placering i den åbenlyse konflikt mellem de to ministerier.

Som Søren Dyck-Madsen fra Det Økologiske Råd senere forklarede: „Klimaministeriet og ngo'erne havde en opfattelse af, at et eller andet sted henne var vi samarbejdspartnere, fordi vi havde samme dagsorden. Vi havde forskellige roller at spille, men slutmålet var ikke så forskelligt. [...] [Men] ngo'erne blev også spillet lidt af banen, da Statsministeriet overtog. [...] Den dagsorden, Statsministeriet kørte, var jo en, som ngo'erne ikke kunne acceptere. Lige pludselig havde man ikke samme mål, man havde ikke samme virkemidler, man havde ikke samme proces mere, som vi i meget højere grad havde med Klimaministeriet. [...] Det gav et voldsomt skift. Statsministeriet kunne man jo stort set ikke få møder med, men Klimaministeriet, dem kender vi jo og har været sammen med i ti år, også dengang, de var Miljøstyrelsen og Energistyrelsen osv., der var det jo stadigvæk de samme folk. Og det betyder meget, *altså netværk og tillid mellem mennesker betyder utroligt meget i den her proces*. Så det at være med over længere tid, og have et troværdigt image – at hvis man kommer med et eller andet, så er der nok noget om det, eller også har man hørt det et sted, som man kan stole på – det betyder enormt meget. Og der er Statsministeriet der ikke, og for Statsministeriet er ngo'erne der heller ikke.“

Som Dyck-Madsens beskrivelse understreger, bliver de personlige relationer og den gensidige tillid – eller mangel på samme – helt afgørende, når de institutionelle og formelle grænser mellem statslige og ikke-statslige aktører overskrides.

Dokumenters sociale liv: „Den danske tekst“

COP15 udgjorde i sagens natur et politiseret felt af radikalt forskellige verdensbilleder og versioner af virkeligheden. Feltet var præget af det, Andrew Shryock kalder „partisan multivocality“: antagonistiske ideologier, gensidige beskyldninger og „blame games“ (Shryock 1997:9). Det blev ikke mindst tydeligt i forbindelse med „den danske tekst“ og dens „sociale liv“. Teksten blev del af en konspirationslignende diskurs om „uigennemsigtighed“ og „skjulte alliancer“, som først og fremmest afspejlede en konkret erfaret mistillid til det danske formandskab, men også i mere generel forstand reflekterer normative forestillinger om, hvordan den politiske proces *burde være* – nemlig transparent og demokratisk.

92-gruppen diskuterede, om formandskabet ville fremlægge en dansk tekst, der kunne danne grundlag for et kompromis til sidst i forhandlingerne. „Danmark vil ikke lægge en tekst på bordet,“ sagde flere embedsmænd til ngo’erne før COP15. „De vil forhandle på baggrund af forhandlingsteksterne.“ Ngo’erne tvivlede på, at det var tilfældet, og det blev en stående joke mellem ngo’erne og embedsmændene at få fingre i den danske tekst. „Hvorfor giver I os ikke bare en kopi af den danske tekst“, ville 92-gruppen spørge, halvt i spøg, en del i alvor.

Ngo’ernes tvivl var blandt andet begrundet i, at de vidste, at versioner af en dansk tekst cirkulerede under forhandlingerne i Barcelona, og at ministerierne havde skændtes om både indholdet i teksten og de lande, som skulle konsulteres. Statsministeriet havde måneder før COP15 krævet at få et udkast til en mulig kompromisaftale, mens Klima- og Energiministeriet understregede, at det var umuligt at producere sådan en tekst uden at tage højde for, hvor langt forhandlingerne i UNFCCC’s regi var nået til den tid (Meilstrup 2010:145-7). Set fra ngo’ernes og Kemins position var en kompromistekst, som ikke var baseret på de to forhandlingsspor, et risikabelt dokument, fordi Danmark i så fald ville blive kritiseret for at negligere FN’s regler om åbenhed og konsensus.

Spillet omkring teksten flyttede fokus til hemmeligheden om den og forsøgene på at afsløre den hemmelighed. Det er en vigtig måde, det politiske ageres på. Udadtil blev embedsmændene ved med at forsikre ngo’erne om, at *der ikke var nogen* dansk tekst. Siden skiftede den officielle forklaring til, at der eksisterede *mange forskellige* tekster. På en pressekonference på COP15’s første dag understregede Connie Hedegaard: „Der er ikke én tekst. Der cirkulerer mange forskellige tekster, men det udkast, som måske kan blive accepteret her i slutfasen, det vil først blive cirkuleret på et senere tidspunkt, og *ingen kan have set det, for det er der ikke*. For det bliver nødt til at reflektere det, der sker, det, som kan blive resultaterne fra AWG-LCA og KP“ (min oversættelse og kursivering). De mange afvisninger blev nærmest absurde, da „den danske tekst“ næste dag, den 8. december, blev offentliggjort i *The Guardian*. Så brød helvede løs.

Ngo'ernes respons

At få adgang til dokumenter var del af 92-gruppens forhandling med ministeriet, men det var også led i et internt magtspil blandt ngo'erne. Selv om de samarbejdede, var der en subtil konkurrence om, hvem der fik adgang til de vigtigste dokumenter først. Begge dele eksemplificeres af en samtale på 92-gruppens interne møde, få timer før *The Guardian* offentliggjorde teksten:

Isabel (Ibis): 'Vi har fået at vide, at den er der.'

Troels (92-gruppen): 'Den bør sive inden længe.'

Poul Erik (CARE): 'Jeg har set adaptationsdelen.'

John (WWF): 'I bliver nødt til at lægge mærke til datoen på alting. Der er et skift fra Statsministeriet, som kun opererer med én tekst, til Kemin, som arbejder på flere dele og lægger ting ud til diskussion. *De* vil sige, at der er fem tekster.'

Troels (92-gruppen): 'Det er svært at få adgang til viden om teksten. Vi er næsten for tæt på delegationen til at få den. Det er svært for embedsværket at udlevere teksten. Det var lettere, hvis det var den hollandske delegation.'

Jon (Greenpeace), efter en kunstpause og med et smørret smil: 'Vi har den samlede tekst, dateret den 27.11.'

Troels (92-gruppen), med et smil: '27. november?! I er forældede!'

Jon (Greenpeace), triumferende: 'Det er bedre end det, I har!'

Uvillig til at dele dokumentet med resten af gruppen gav Jon Burgwald (Greenpeace) et hurtigt opkog: „Det er værre, end vi frygtede. Alt undtagen finance er skidt. Der er et svagt sprog på de 2 grader. Adaptation står meget svagt. Der er ingen tidslinje for en juridisk aftale. Der står bare COPxx. Additionalitet er ude at svømme. Og short term finance vil blive brugt som salgsargument.“

Ifølge mine senere interviews havde både Greenpeace, WWF og Oxfam set teksten og om morgenen den 8. december diskuteret, hvorvidt de skulle lække det eller ej. Om end det var „indlysende“, at det ville blive lækket, havde WWF været tilbageholdende, sagde John Nordbo. Det var en afvejning af på den ene side, hvorvidt en læk af den karakter ville underminere formandskabet fuldstændigt, og på den anden side nødvendigheden i at udstille det, de anså for at være Statsministeriets uacceptable dagsorden.

Som sagt arbejdede ngo'erne i høj grad også bag scenen. Men deres indflydelse fordrede både en nærhed og distance til magten: De var „for tæt på delegationen“ til at få den derfra, som Troels Dam Christensen (92-gruppen) sagde, det skulle ske via deres internationale netværk. I visse sammenhænge opretholder ngo'erne derfor en forestilling om og agerer, *som om* en adskillelse mellem stat og civilsamfund eksisterer, selv om de konstant søger indflydelse ved at overskride den grænse (jf. Navaro-Yashin 2002:179).

Kritikkens substans

The Guardian publicerede teksten og beskrev ulandenes rasende respons. Kritikken gik dels på tekstens hemmelighedskræmmeri: Det danske formandskab kørte parallelle forhandlinger og drev FN-forhandlingerne ud på et sidespor. Dels på indholdet: Dokumentet ville – i modsætning til princippet om de rige landes historiske ansvar – pålægge ulandene CO₂-reduktioner. Hvad værre var, om end teksten hævdede, at den „byggede på Kyoto-protokollen“, ville den *de facto* gøre Kyoto-protokollen overflødig (Vidal 2009).

Såvel form som indhold skabte ramaskrig blandt ulande og ngo'er, specielt på grund af den manglende reference til Kyoto-protokollen. „Der står ikke noget om KP'en. Hvis det her bliver godkendt, betyder det, at KP'ens regelsæt ikke går videre. De skriver, at den 'bygger på Kyoto-protokollen', men det betyder jo, at de afskaffer Kyoto-protokollen. Vi ved det jo!“ sagde John Nordbo på 92-gruppens møde og fastholdt at „Connie vil ikke forsvare det her“.

Lumumba Stanislaus Di-Aping, talsmanden for G77-landene (der tæller 130 ulande), indkaldte til en improviseret pressekonference, hvor han højroestet kritiserede den danske statsministers „hemmelige dagsorden“. En gruppe afrikane-re gennemførte en spontan demonstration i forhallen, hvor de hoppede, sang og skreg: „Afrika vil ikke dø i stilhed!“

Eksisterer teksten?

Selv da teksten stod skrevet sort på hvidt i *The Guardian*, fastholdt embedsmænd og pressechefen i Kemin, at en hemmelig dansk tekst *ikke eksisterede*. „Dette er under ingen omstændigheder Danmarks 'hemmelige udkast' til en ny klimaaftale. En sådan findes nemlig ikke“ hedder det i pressemeddelelsen fra Kemin, som *Berlingske Tidende* videregav (Kolby & Kragh 2009). Ifølge 92-gruppen lignede det „en officiel ikke-officiel forklaring“, som Kemin utvivlsomt havde plantet.

Desuden insisterede Kemin på, at der var *en anden tekst*, som faktisk forholdt sig til Kyoto-protokollen. „Det var kun ét blandt mange arbejdspapirer,“ sagde pressechefen. 92-gruppen følte sig dog ikke overbevist. „Der er altså for dårlig logik i den,“ sagde Troels Dam Christensen (92-gruppen). „I går sagde Kemin, at de ikke kender noget til det. Og i dag er det så den forklaring.“ Og, som ngo'erne fremhævede, *hvis* et KP-papir fandtes, kunne de jo bare lægge det frem.

Annelise Riles, der har lavet feltarbejde på FN's kvindekongress i Beijing og blandt andet fokuserede på dokumenters rolle, siger: „I formelle sammenhænge [...] eksisterede et dokument ikke, hvis det ikke havde passeret gennem det korrekte netværks stier“ (2000:67, min oversættelse). Og specielt i henhold til FN's procedurer og respekten for de to forhandlingsspor havde dokumentet på ingen

måde passeret de rette formelle kanaler. Tværtimod vidnede teksten om, som kritikere hævdede, at Danmark havde skabt et „parallelt“ forhandlingsspor, hvor de kun havde konsulteret en kreds af få (primært i)lande.

Hvad jeg ikke vidste under COP15 var, at dokumentet i mere end en forstand ikke var gået gennem de rette kanaler. Ifølge Per Meilstrup var „den danske tekst“ en for Connie Hedegaard ukendt tekst. STM havde udarbejdet et dokument, der i Kemin optik var alt for ubalanceret og ilandsvenligt. En version, som Connie Hedegaard slet ikke var blevet forelagt, havde Statsministeriet udleveret til den amerikanske og kinesiske delegation før et møde i København den 1.-2. december (Meilstrup 2010:189f.). John Nordbo (WWF) havde med andre ord ganske ret i, at Kemin og STM arbejdede på forskellige tekster, og at „Connie ikke vil forsvare det her“, for ud over at underkende ulandenenes synspunkter marginalisere teksten også hende. Den placerede COP15's formand i en aparte rolle som outsider i magtens koncentriske cirkler.

Selv om oppositionen i Folketinget formelt bad Statsministeriet fremlægge det „andet“ arbejdsrapport på KP-sporet, dukkede teksten aldrig op. Men måske var det ikke så overraskende. Under PreCOP'en den 16.-17. november havde Lars Løkke Rasmussen nøjedes med at kalde en fortsættelse af Kyoto-protokollen for en „mulighed“ (Rasmussen 2009).

Da jeg senere interviewede en højtstående embedsmand i Statsministeriet, sagde han om Kyoto-protokollen: „For mig giver en klimaaftale, der dækker nu 25 procent af verdens udledninger faldende til 20 over de næste ti år, ingen mening. Overhovedet. I forhold til 2 graders-målsætningen, som ligesom er den målsætning, vi alle arbejder med – det giver jo ingen mening. Det har ingen relevans.“ Meilstrup fremhæver dog, at Kemin faktisk *havde* udarbejdet et KP-papir, men på det tidspunkt havde Kemin mistet kontrollen.

„Spillet omkring lækken“

Den danske tekst var derfor ikke bare endnu en brik i magtkampen mellem STM og Kemin, den kørte reelt Kemin ud på et sidespor. Som John Nordbo (WWF) sagde efterfølgende:

Klima- og Energiministeriet ønskede jo ikke den der strategi på Kyoto-protokollen, de ønskede jo ikke, at [STM] opfinder en politisk bindende aftale, som de ikke rigtigt ved, hvad der er i. De forsøger [...] inden for de rammer, de har, at arbejde med det, men altså, det var jo ikke noget, de havde født, vel? Og det var heller ikke noget, de umiddelbart så den helt store logik i. Og hele måden omkring det danske papir, hvordan det kom til at flyde rundt i verden på et tidspunkt, hvor man har en beslutning i regeringens klimaudvalg om, at et dansk papir skal *under ingen*

omstændigheder sendes til andre i verden, så sender man det til amerikanerne. Fra Statsministeriets side af.“

Ikke overraskende havde Statsministeriet en anden udlægning. Den højtstående embedsmand sagde:

Det var ikke lækken, der var problemet, *fordi alle kendte jo teksten. Det var spillet omkring lækken, der blev et problem.* Og så bliver det et selvstændigt problem, at især, vil jeg sige igen, de danske ngo'er, mere end de internationale, valgte så i virkeligheden ... Det var meget tankevækkende. Og jeg kom til at sige det til WWF meget, meget stærkt på et tidspunkt, fordi jeg var så forbløffet over det og også vred over det, om ikke de reflekterede over den alliance, de var endt i – Saudiarabien, Sudan, Venezuela, altså tre store carbonstater, som er kendt som ærkemodstandere af en klimaaftale, og så danske ngo'er. Det var de allerstærkeste kritikere af det, vi gjorde. [De] beskyldte os som COP-formand [for] at forråde en stærk klimaaftale.

Andre delte dog også den opfattelse. Den lækkede tekst „ødelagde tilliden fuldstændig“, som Jairam Rameesh, Indiens miljøminister, senere sagde (Watts 2010). I forlængelse af den skepsis, som STM allerede havde skabt i løbet af efteråret med den i bedste fald uklare „politisk bindende aftale“, blev den danske tekst „det dødsstød, som København aldrig overvandt“, som Connie Hedegaard senere erkendte (ibid.).

En af konsekvenserne blev, at Danmark fik utrolig svært ved at optræde som neutral mægler i COP'ens anden uge, hvor det måske havde givet mening at fremlægge en kompromistekst. På grund af den stærke skepsis – og fordi Lars Løkke Rasmussen lavede adskillige procedurefejl, da han overtog formandsstolen – nedlagde ulandene veto mod, at Danmark fremlagde en ny (og langt mere afbalanceret) tekst den 16. december. Danmarks evne til at agere som COP-vært var blevet væsentligt reduceret.

Rygter og rygslør

Spillet omkring „den danske tekst“ og de rygter og rygslør, som i øvrigt florerede på COP15, kan ikke sidestilles med konspirationsteorier, som vi kender dem fra *X-files*, men de var udtryk for en beslægtet måde at forstå det politiske på. Det er den samme metaforik om „skjulte alliancer“, der opererer „bag scenen“. De samme afledningsmanøvrer, der følger forløbets fatale fejl. Konspirationsteorier er ikke blot en *repræsentation* af det politiske, de er udtryk for en oplevelse af det politiske, der udspringer af konkrete erfaringer, og som konstrueres i modsætning til en (lige så konstrueret) diskurs om transparens (Navaro-Yashin 2002: 182; Anderson 1996; West & Sanders 2003:15; Fenster 2008).

På COP15 afspejlede anklagerne i forbindelse med „den danske tekst“ dels et idealbillede om gennemsigtighed i de politiske processer, som prægede aktørernes forsøg på at skabe politisk handling. Dels var det udtryk for en konkret erfaret mistillid mellem parterne om, hvad „spillet“ gik ud på, og hvilke spilleregler der blev fulgt (eller ændret). Den lække tekst skabte så voldsom modstand, blandt andet fordi den viste, at nogen (én del af det danske COP-formandskab) forsøgte at kuppe en aftale igennem, som ekskluderede både Connie Hedegaard og en række ulandes retmæssige krav på indflydelse og tilsidesatte UNFCCC's to forhandlingsspor.

Ved at ville lave en „politisk bindende aftale“ sammen med de „vigtigste“ stats- og regeringschefer forsøgte STM at ændre reglerne fra UNFCCC's konsensusdemokrati til G8- eller G20-regler, hvor verden regeres af de mest magtfulde stater. STM mente reelt, at „alt er til forhandling“, herunder også reglerne i UNFCCC. Som en højtstående embedsmand i Statsministeriet senere fortalte mig: „FN er jo et sted, hvor alt er til forhandling, det vil sige også rammerne og tidsfristerne og deadlines og strukturen og organiseringen af forhandlingerne.“ Det var UNFCCC, Kemin og en lang række ulande som sagt ikke enige i. Efterfølgende udtrykte selv Yvo de Boer, generalsekretær for UNFCCC, dyb frustration over Statsministeriets egenrådighed (Meilstrup 2010:291-4).

Ryterne på COP15 kunne have et fantastisk tilsnit, men *det fantastiske* viste sig ofte at ligge tættere på *det faktiske*, end man kunne tro. Allerede den første dag forlød det, at Connie Hedegaard ville sige op på grund af uenigheder med Statsministeriet, og om end „blot“ et rygte var det sigende for, hvordan Statsministeriets magtmanøvrer blev opfattet af dets kritikere.

Den 17. december, COP's næstsidste dag, gik der rygter om, at Mexico blev nødt til at overtage formandskabet fra Danmark før tid, fordi der var så stor mistillid til Lars Løkke Rasmussen. Rygtet forekom umiddelbart utroligt, men igen var det sigende for stemningen i Bella Center, og igen blev det på sin vis overgået af virkeligheden: Da Lars Løkke Rasmussen i timevis natten til lørdag havde forsøgt at mase den „Copenhagen Accord“ igennem i plenumsalen, som en lille gruppe lande havde besluttet (til stor forargelse for alle de lande, som i strid med FN's regler ikke var blevet hørt), og i øvrigt havde udstillet sin uvidenhed om UNFCCC's konsensusdemokrati ved at foreslå en afstemning, lykkedes det først at afslutte COP15, da Løkke overgav formandsstolen til Bahamas' miljøminister.

Konklusion

Lækken af „den danske tekst“ og de anklager om „parallelle forhandlinger“, som fulgte i tekstens kølvand, understreger, hvordan ideer om tilsløring og transpa-

rens flourer på flere niveauer i den politiske proces: Som en bevidsthed om at bryde normen (det *var* faktisk Statsministeriets plan at indføre nye spilleregler i UNFCCC), som en bevidsthed om, hvornår de normer ikke kan brydes („vi er for tæt på delegationen til at få teksten“, som 92-gruppen sagde), som en idé om, at politik ikke „normalt“ er sådan (de utallige henvisninger til, at det her bare er „spillet“, selv om „spillet *jo er* virkeligheden her“, ifølge Vestager), og som de utallige, gensidige beskyldninger om at agere uigennemsigtigt og bryde normen (Statsministeriet, der anklager ngo'erne for at iværksætte et ødelæggende „spil omkring lækken“; Ngo'erne, der beskylder STM for at undergrave processen ved at føre parallelle forhandlinger).

Aktørerne forsøgte at afsløre „uigennemsigtighed“, „skjulte alliancer“ og „spillet“ som en *undtagelsestilstand* fra det normale. COP15's rygter og røgslør er derfor ikke blot en interessant indgangsvinkel til at belyse de konkrete erfaringer, der skaber mistillid og beskyldninger, og de spil, der eksisterer på og bag scenen, som ngo'erne tager livligt del i. De anskueliggør også aktørernes ideer om det politiske, herunder deres idealforestillinger om, hvordan det politiske burde være.

Den udveksling, som fandt sted mellem ngo'er og ministerier, viser, i hvor høj grad relationerne mellem aktørerne er præget af gensidig afhængighed, og hvor central en rolle ngo'er spiller i den politiske beslutningsproces. Men samtidig med at den politiske proces bestod af perforeringer og „blurred boundaries“ (Gupta 1995) mellem ngo'er og forhandlere, reproducerer de politiske aktører også forestillingen om det politiske som ideal: De agerer, *som om* politik var transparent, *som om* stat og civilsamfund var adskilte enheder, og *som om* politik ikke afhang af personlige relationer og netværk (jf. Navaro-Yashin 2002:179).

COP15 var en så kompleks begivenhed, at man som antropolog ikke bare kunne placere sig ét sted for at forstå forhandlingerne. Ofte var forhandlingslokalerne det sted, hvor der foregik allermindst (i et tilfælde overværede jeg en 40 minutters debat om formuleringen af én sætning), og i stedet rendte man rundt som én blandt 15.000 andre hovedløse høns eller stod i alenlange køer for at købe mad, kaffe eller komme ind i Bella Center (køerne havde den fordel, at man stod der sammen med nogen, som man så kunne udveksle informationer med). Ud over at alliere mig med 92-gruppen og følge deres lobbyarbejde har jeg her fremhævet det brugbare i at følge nøglebegreber og dokumenter og deres akkumulation af betydning både før, under og efter en begivenhed som COP15 for at kortlægge den politiske proces' „partisan multivocality“ (Shryock 1997:9).

De indsigter, et feltarbejde i det politiske giver, kan i høj grad overføres til andre sammenhænge. Feltarbejdet som et mellemværende blandt mennesker, der *gør noget* – hvad den handling end går ud på – er stadig helt afgørende, men nok

så vigtigt er det at finde en systematisk måde at forholde sig til alle de andre informationer og diskussioner på, som felten udgøres af, og som ofte trækker lange historiske spor i både informationsstrøm og personlige relationer.

Noter

1. UNFCCC er en forkortelse for United Nations Framework Convention on Climate Change. Se www.unfccc.org.
2. „Glossary of climate change acronyms“. http://unfccc.int/essential_background/glossary/items/3666.php.

Litteratur

Anderson, Jon W.
1996 Conspiracy Theories, Premature Entextualization, and Popular Political Analysis. *Arab Studies Journal* IV(1):96-102.

Christensen, Janne Bjerre
2011 *Drugs, Deviancy and Democracy in Iran: The Interaction of State and Civil Society*. London & New York: I.B. Tauris.

Das Veena & Deborah Poole (eds.)
2004 *Anthropology in the Margins of the State*. Santa Fe: School of American Research Press.

Depledge, Joanne
2005 *The Organization of Global Negotiations. Constructing the Climate Regime*. London: Earthscan.

Fenster, Mark
2008 *Conspiracy, Secrecy and Power in American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Gupta, Akhil
1995 Blurred Boundaries: The Discourse of Corruption, the Culture of Politics, and the Imagined State. *American Ethnologist* 22(3):375-402.

Hansen, Thomas Blom & Finn Stepputat (eds.)
2001 *States of Imagination. Ethnographic Explorations of the Postcolonial State*. Durham & London: Duke University Press.

Hefner, Robert W. (ed.)
1998 *Democratic Civility. The History and Cross-Cultural Possibility of a Modern Political Ideal*. New Brunswick & London: Transaction Publishers.

IPCC, International Panel on Climate Change
2007 *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Cambridge: Cambridge University Press.

Joachim, Jutta M. & Birgit Locher (eds.)
2009 *Transnational Activism in the UN and the EU. A Comparative Study*. London & New York: Routledge.

- Kolby, Mads & Claus Kragh
2009 U-lande raser over dansk klimaudkast. Berlingske Tidende, 8. december.
- Kragh, Anne Sofie
2010 Good Cop, Bad Cop. Euroman 195.
- Meilstrup, Per
2010 Kampen om klimaet. Historien om et topmøde, der løb løbsk. København: People's Press.
- Navaro-Yashin, Yael
2002 Faces of the State. Secularism and Public Life in Turkey. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Rasmussen, Lars Løkke
2009 Pre-COP Consultations Copenhagen, 17 November. Address by Danish Prime Minister Lars Løkke Rasmussen. Statsministeriet. www.stm.dk/Index/mainstart.asp/_pp_12991.html.
- Riles, Annelise
2000 The Network Inside Out. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Riles, Annelise (ed.)
2006 Documents. Artifacts of Modern Knowledge. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Sharma, Aradhana & Akhil Gupta (eds.)
2006 The Anthropology of the State. A Reader. Malden, Oxford & Carlton: Blackwell Publishing.
- Shore, Cris & Susan Wright (eds.)
1997 Anthropology of Policy. London & New York: Routledge.
- Shryock, Andrew
1997 Nationalism and the Genealogical Imagination. Oral History and Textual Authority in Tribal Jordan. Berkeley, London & Los Angeles: California University Press.
- Vidal, John
2009 Copenhagen Climate Summit in Disarray after 'Danish Text' Leak. The Guardian, 8. december.
- Watts, Jonathan
2010 Copenhagen Destroyed by Danish Draft Leak, Says India's Environment Minister. The Guardian, 12. april.
- West, Harry G. & Todd Sanders
2003 Power Revealed and Concealed in the New World Order. I: H.G. West & T. Sanders (eds.): Transparency and Conspiracy. Ethnographies of Suspicion in the New World Order. Durham & London: Duke University Press.
- Willetts, Peter (ed.)
1996 The Conscience of the World. The Influence of Non-governmental Organisations in the UN System. Washington: The Brookings Institution.

KLIMA SOM SILA

Lokale klimateorier fra Diskobugten¹

LILL RASTAD BJØRST

Når der diskuteres „klima” og klimaforandringer forskellige steder i verden, handler det ikke nødvendigvis om det samme. Klima oversættes til grønlandsk med begrebet *sila*². Imidlertid rummer *sila* flere facetter end betydningen klima. At isolere klima som en selvstændig kategori er nyt i det grønlandske samfund og i et vist omfang en vestlig intellektuel konstruktion. *Sila* har hos inuit altid indeholdt en dybere og mere alsidig mening. Religionssociologen Birgitte Sonne har behandlet problemet med at oversætte eller bare sammenfatte begrebet *sila*, da det har mangfoldige og sammenflettede betydninger. Dets semantiske felt rummer ifølge Sonne (1997:51) begreber som: verden, ude (i modsætning til inde), syn/klarsyn, viden, vejr, luft, forstand/ fornuft/ bevidsthed og balance.³

Sila er blandt andet det, som barnet skal opdrages til at bruge, når det vokser op og skal klare livets udfordringer. Sonne gør rede for fortidens ideal om det ligevægtige menneske, der har omtanke for andre, som ikke unødigt viser vrede eller pludselig ændrer væsen, og som ikke går i panik, når uheldet er ude, og bevarer den fornødne ro og balance (op.cit.51-60). Balanceelementet i *sila* relaterer her til noget kropsligt, socialt og psykologisk. I de religiøse forestillinger i arktisk Canada personificeres vejret og klimaet som hos et spædbarn med uventede og pludselige humørsvingninger. Denne forståelse kunne reflektere, at vejret opleves som uforudsigeligt, livstruende og med et lune, man må affinde sig med som et livsvilkår. Det, Sonne argumenterer for, er, at krop og verden er underlagt et fælles liv i konstant udvikling (ibid.). Klimaforandringer bliver også i Grønland forstået netop som en løbende integrativ proces, og ifølge antropologen Mark Nuttall bliver klimaforandringer forstået „som del af den konstante skabelse af verden med usikkerheder og med omgivelser, der kommer til verden gennem gentagende aktualiseringer og erkendelser” (Nuttall 2009:299, min oversættelse). Verden skabes i denne tankegang med et iboende usikkerhedsparameter. *Sila* afspejler en intern afhængighed imellem krop, natur, klima, bevidsthed

og usikkerhed, hvor en stor mangfoldighed af aktører er inkluderet, og alliancer skabes. Vi har her at gøre med fænomener, der ikke passer ind i kategorier såsom human versus nonhuman eller kultur versus natur konstitueret i vestlig academia, og som samtidig udfordrer hele perspektivopfattelsen i klimaspørgsmålet. Som eksempel på forskellige perspektiver kan nævnes, at *silá* som betegnelse for at være udenfor (i modsætning til indenfor i fx et hus) har et perspektiv centreret der, hvor personen står. *Silá* skal forstås som *din* livsverden, hvor liv leves og erfares (generationer bliver skabet og genskabt) – i modsætning til et udefrakommende perspektiv (fx af kloden set fra en satellit), der ofte er det foretrukne videnskabelige perspektiv på klima (se Ingold 2000:142). Der er tydeligvis tale om nogle særlige forhold, der gør sig gældende i Grønland, når der tales om klima, som jeg vil præcisere nærmere, og begrebet *silá* afspejler en del af den aktuelle problematik. Denne artikel vil danne ramme for en diskussion af én dominerende klimateori i Nordgrønland samt udbredte klimateorier i Grønland på grundlag af data indsamlet i Diskobugten i perioden 2009-2010.⁴

Lokalt accepterede klimateorier

Lige så mange informanter, jeg har interviewet, lige så mange forskellige perspektiver har jeg fået på klimaet i Grønland, og de færreste godtog ubetinget den videnskabelige fremlæggelse af global opvarmning, som man blandt andet kan finde hos IPCC (International Panel on Climate Change) (IPCC 2007). De fleste er af den overbevisning, at forandringerne skyldes en blanding af naturens gang og i et mindre omfang menneskeskabt forurening. Jeg vil dertil argumentere, at der er tale om flere lokalt formulerede klimateorier i Nordgrønland. Ligesom i resten af verden er forståelsen af klimaet påvirket af de internationale medier samt infiltreret i politiske overvejelser og dagligdags problemstillinger, der nemt kan overskygge klimaspørgsmål. Med hensyn til klimateorier findes der også kilder i Grønland, som af mange af mine informanter opfattes som mere evidensbaserede – især kilder på grønlandsk. Der er generelt i samfundet og særligt blandt fangere og fiskere en mistro til akademikere, hvilket kan tilskrives negative oplevelser med danske biologer og embedsmænd, der udtaler sig på vegne af naturen og klimaet samt kommer med anbefalinger angående kvoter på fisk og fangst dyr (Roepstorff 2003; Sejersen 2002). Denne erfaring af sammenstødende „kosmologier” synes at vanskeliggøre og udfordre en smidig accept og tilegnelse af de videnskabelige forklaringer. En af de kilder til viden, som mine informanter i Nordgrønland til gengæld ofte refererer til, er den grønlandske forsker, forfatter og samfundsdebattør H.C. Petersen,⁵ der igennem et helt liv har studeret klimaets forandringer i Grønland og forholdt dette til historiske kilder. Hans primære

metode har været interviews med fangere og egne observationer af det lokale vejr og dyrenes tilpasning til dette, et arbejde inspireret blandt andet af den danske zoolog Christian Vibe (Vibe 1967). Flere informanter kunne huske, at Petersen havde fortalt om sine observationer i Grønlands radio (KNR) sammen med den grønlandske politiker, samfundsdebattør og præst Finn Lynge (Petersen & Lynge 2003). Petersens teorier om klimasvingninger er ligeledes publiceret på grønlandsk i bogform (Petersen 2002, 2010). Flere af hans teser bliver underbygget med personlige anekdoter fra venner og familie, og alle hans observationer er meget stedsnære og har et lokalt afsæt. H.C. Petersens teori om klimacyklus synes i særlig grad at have bidt sig fast og afspejler en erfaringsbestemt måde at forstå forandringer i naturen på igennem årtier. Petersens observationer tager udgangspunkt i lokale fænomener, som han har fulgt over et helt liv (fx svingninger i antallet af bestemte dyrearter). Det er ud fra dette perspektiv, at han generaliserer om klimaets forandringer. At lytte til, tage ved lære af og have respekt for ældres viden og erfaring er en social praksis, som er udbredt i Grønland og blandt inuit generelt, og det har medvirket til at give Petersens teorier yderligere autoritet i Grønland. Ved landstyreets førstebehandling i oktober 2004 af forslaget om at styrke en målrettet forskningsindsats på klimaområdet, som senere førte til etableringen af et klimacenter i Grønland, fremhævede det politiske parti Siumuts Ruth Heilmann også H.C. Petersens arbejde:

Vi har gennem flere år fra Siumuts side fulgt de videnskabelige diskussioner omkring dette emne [klimaforandringer] på tæt hold, ligesom vores egen meget lærde H.C. Petersen, som på egen hånd har forsket koncentreret i disse emner, flere gange har holdt forelæsninger i Nordisk Råds regi og her i landstinget. H.C. Petersens forelæsninger har efter vores mening været yderst interessante, og vi føler os overbeviste om, at vi kan bruge den viden, som vi her får adgang til. Vi må lære at anvende den viden, som mennesker af den kaliber er i besiddelse af i den videnskabelige forskning, der foregår her i landet omkring klimaforandringer (Heilmann 2004).

Petersens arbejde er altså også anerkendt blandt grønlandske politikere og er blevet præsenteret som en særlig lokal viden eller det, der i den videnskabelige kontekst omtales som TEK (traditional ecological knowledge) (Petersen 2010). Klimacenteret blev oprettet i 2009 gennem et samarbejde mellem Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, Grønlands Naturinstitut og Grønlands Universitet og er i skrivende stund naturvidenskabeligt funderet og arbejder ikke som sådan med Petersens teorier og i mindre omfang med TEK, hvilket blandt andet er et udtryk for, at forskningscenteret på nuværende tidspunkt er koncentreret om klima og i mindre omfang med sila og den menneskelige livsverden.

H.C. Petersens klimacyklus

Kernen i Petersens teori om klimacyklus er det, som han har valgt at kalde cyklus-100, hvor hans arbejde viser, at der tilsyneladende sker en varmekulmination i første halvdel eller hen mod midten af hvert århundrede. Dette betyder, at den enkelte kuldeperiodes slutning plejer at indtræffe ved hvert århundredeskifte, og – lidt simpelt sat op – resulterer det i, at klimaet hele tiden svinger mellem varmt (*kiattoq*) og koldt (*nillertoq*) (Petersen 2002:12). Flere af mine informanter fortolkede det på den måde, at vi nu er i en varmeperiode, som senere nok vil skifte til en kuldeperiode. Det, at denne klimamodel tager udgangspunkt i fangstdyrenes adfærd og antal, virker som værende ekstra overbevisende på mine informanter. Petersen bruger blandt andet informationer om torskens ankomst og forsvinden igennem 400 år til at underbygge sin teori (op.cit.18). Han forholder sig her til historiske kilder fra både arkæologien og Hans Egedes beretninger fra 1700-tallet (Petersen 2007:99-100). Naturens evige foranderlighed blev fremhævet af mine informanter som en særlig grønlandsk erfaring igennem generationer. Petersen illustrerer vejrets sæsonmæssige ustadighed ved brug af egne familiefotos, med billeder taget på de samme lokaliteter og datoer, men forskellige år. Det er tydeligt, at der på de forskellige billeder nærmest er forskellige årstider (op.cit.28-9). I sit materiale har han også forudsigelser om fremtiden. Her kommenterer han på et særligt fænomen i mundingen af Arfersiorfikfjorden nær Kangaatsiaq, som er meget strømførende: „Grundet denne strøm fryser mundingen af fjorden normalt ikke til om vinteren. Slæderejsende må sejles over fra den ene kyst til den anden. Hvilket kan være besværligt, når temperaturen ligger mellem minus 30-40°C. Derfor lægger man mærke til de vintre, hvor overgangen fryser til. Ifølge de lokale folk sker dette cirka hvert 30. år” (op.cit.32). Han afviser altså ikke tydelige forandringer i de lokale vejrfænomener og siger, at det bliver spændende at se, om farvandet igen lukker omkring 2019/2020 som i 1928, 1959 og i 1989. Petersen pointerer, at det gennem en forståelse af cyklus-100-fænomenet er muligt at forberede sig i tide og tage de rette forholdsregler, for eksempel i forhold til foderproduktion til husdyravl i Sydgrønland. Hovedpointen er, at det grønlandske klima ikke skal forstås lineært, men cyklisk, og han argumenterer både for en cyklus på 100 år og en på 1.000 år, hvor beviser må findes mere globalt. Om Grønlands fremtidige klima kan han derfor skrive: „I Grønland befinder vi os nu i en cyklus-100 opadgående klimakurve, der kulminerer om ca. 40 år. Så vil kurven begynde at gå den anden vej” (Petersen 2002:52). En teori, der adskiller sig fra IPCC's modeller over den globale opvarmning (IPCC 2007). I en artikel i tidsskriftet *Grønland* fra 2007 forholder Petersen sig dog ret bekymret til forurening og jordens voksende befolkning og stiller spørgsmålstejn ved, om vi har overskredet grænsen for den „naturlige ligevægt”, og om naturen nu prøver at

finde en ny balance” (Petersen 2007:104). Petersens cykliske model, som præsenteret af mine informanter i Grønland, forudsiger interessant nok, at vi kommer tilbage til status quo, hvis vi bare venter længe nok.

I den lokale fortolkning af Petersens teorier skabes der dermed subjektpositioner (Foucault 2011 [1969]), hvorfra der kan handles samt fortsættes med at basere et liv på fiskeri i samspil med de tydelige forandringer i klimaet, der erfares. Etablering af subjektpositioner har også været fokus for antropolog Frida Hastrup (2008) i hendes arbejde med posttsunamisamfund i det sydlige Indien, hvor fiskerne på forskellig vis forsøgte at genetablere og styrke deres subjektivitet efter den voldsomme tsunami, der ramte dem i december 2004. Hastrup erfarede i den forbindelse, at der blev refereret til begrebet klimaforandringer, når det fandtes brugbart i abstraktioner og organisering af den meget kaotiske oplevelse af tsunamien og efterfølgende menneskelige ulykke. Betragtninger om klimaforandringer eller vejret som sådan skulle i denne sammenhæng ikke ses som noget deskriptivt funderet, men mere som et fortolkningsredskab til blandt andet at gøre det muligt for lokale at handle i posttsunamiperioden (op.cit.140). Uden i øvrigt at sammenligne tsunamien i Sydindien med klimaforandringer i Grønland giver referencen til cykliske klimasvingninger i Grønland de lokale i Diskobugten mulighed for på samme vis at positionere sig i forhold til de oplevede ændringer – og ikke mindst leve og handle i en klimaforandret verden.

Normalisering af truslen

Hos befolkningen i Diskobugten er der sket en normalisering af truslen, og klimaforandringer bliver forstået i et andet risikolandskab end det, der for eksempel præsenteres af IPCC (2007) og ACIA (2005). Som nogle af de første har antropolog Mary Douglas og politolog Aaron Wildavsky introduceret risiko som analytisk objekt i antropologien, da de ønskede at komme tættere på forståelsen af, hvilken risiko mennesket ønsker at tage, og hvilke mennesket vælger at ignorere (Douglas & Wildavsky 1983:1). En af deres væsentlige pointer er:

Spørgsmålet om, hvad der er acceptabelt risikoniveau, kan aldrig blive besvaret blot ved at forklare, hvordan natur og teknologi interagerer. Hvad der er nødvendigt at forklare er, hvordan mennesker bliver enige om at ignorere hovedparten af de potentielle farer, der omgiver dem, og at interagere således, at de kun koncentrerer sig om udvalgte aspekter (op.cit.9).

Det selektive risikolandskab danner en god ramme til forståelse af de begivenheder, som fandt sted, mens jeg var i Ilulissat i 2010. På daværende tidspunkt kom de første meget positive udmeldinger fra det skotske olieselskab Cairn Energy om

oliefund vest for Disko (Qeqertassuaq). Dette blev i september 2010 offentliggjort på selvstyrets egen hjemmeside. Der var blandt alle mine informanter en stor opbakning til den forestående olieindustri, selv blandt fangerne, hvis erhverv ville kunne blive forringet ved udslip eller forstyrrelse af dyrelivet. Der var dog afventende bekymringer at spore, blandt andet ved tanken om de mange tilflyttere, der potentielt ville komme. Men klimaforandringer som isoleret fænomen (og særligt grønlandsk problem) var ikke noget, der bekymrede dem personligt. Bekymringen var derimod mere rettet mod det politiske system i Grønland og dets evne til at håndtere eventuelle nye situationer i forhold til at bevare ro, balance og overblik (sila). Så generelt var folk optaget af muligheder såvel som problemer relateret til de fremtidige samfundsændringer igangsat af den industrielle udvikling. Klimaets forandring var, også blandt fiskere og fangere, i mindre grad en del af risikolandskabet. Flere informanter fortalte, hvordan klimaforandringer var noget, som grønlændere er vant til at forholde sig til. De midaldrende informanter fremhævede, hvordan der i deres barndom havde været varme år, hvor man havde kunnet dyrke majroer, radiser og kartofler – informationer, der går godt i spænd med Petersens teorier. De undrede sig over, at denne mulighed i dag blev forklaret med menneskeskabte klimaforandringer, og havde derfor svært ved at abonnere på IPCC's skræksscenarier og tipping points. Flere af mine informanter udtrykte dog bekymring for klimaforandringer i andre verdensdele. En informant i Ilulissat sagde ligefrem, at han var mere bekymret for klimaforandringer i Danmark. Der var en general tendens til, at den egentlige „klimakatastrofe” blev italesat som værende noget, der skete andre steder i verden. Dette hang sammen med et ønske om ikke at blive stemplet som ofre eller som værende sårbare i forhold til klimaforandringer. Ligeledes ønskede man ikke at blive domesticeret inden for en fast forståelsesramme med bestemte ofre og syndere, som blandt andet er blevet en dominerende vestlig måde at kommunikere klimaproblematikkens udfordringer på. I juni 2010 havde *National Geographic* for eksempel et stort tema om Grønland og overskriften var „Grønland. Ground Zero for global opvarmning” (Folger 2010, min oversættelse). Her er retorikken klar med Grønland og Arktis som det oplagte krisested og befolkningen som de primære ofre. I den videnskabelige diskurs om Grønland og Arktis tales der blandt andet om Arktis som et sårbart og risikofyldt sted, hvor i yderste konsekvens befolkningen kan ende med at blive fremmed i deres eget land på grund af de omsiggribende klimatiske forandringer (Hassol 2004:94). Den vestlige frygtdiskurs kontrasterer massivt med mine informanters oplevelse og håndtering af situationen. Min forskning viser, at „klimaforandringer” i Diskobugten også her mere bliver inddraget som abstraktion og organiseringsredskab end egentlig ramme for eget hverdagsliv og praksisser. Der er således ikke udpræget lokal resonans

for den videnskabelige bekymring (se fx ACIA 2005; IPCC 2007; Dahl-Jensen et al. 2009). På trods af de synlige ændringer, som også anerkendes lokalt, er „truslen” normaliseret – eller sagt på en anden måde – forandringerne er ikke blevet oplevet som en trussel eller katastrofe.

Sila og den dominerende vestlige klimadiskurs

Selv om silaforståelserne, som Sonne arbejder med, primært relaterer sig til de religiøse forestillinger, er der mange referencepunkter til lokale forståelser af klima, natur og miljø.

Formanden for Naalakkersuisut (Grønlands Selvstyre) Kuupik Kleist, IA, berørte også klimaspørgsmålet i sin nytårstale den 2. januar 2011, og hans formuleringer afspejler, hvad man kunne karakterisere som silas sammenfiltrering af natur-kultur:

Uanset klimaforandringerne har vi en pligt til at beskytte det miljø, vi lever i. Vi skal bruge naturen med omtanke. Naturen er stadig vores største skattekammer, både hvad angår den fysiske føde og økonomien, og når det drejer sig om vores behov for sjælelig genopladning (Kleist 2011).

Kleist sammentænker her tydeligt relationen mellem klima, natur og „sjælelig genopladning”. Denne udtalelse kom umiddelbart efter Kleists budskab om vigtigheden af at „arbejde for samfundets bedste og bane vejen for udviklingen”, der i mange år har været et mantra i den grønlandske regering, også i deres klimastrategier (Bjørst 2011a; Erhvervsdirektoratet 2007).⁶ Kleist fremhævede i nytårstalen desuden de positive nye muligheder, som klimaforandringerne har medført i Sydgrønland hos landmænd og fåreavlere, men understregede, at der også har været negative konsekvenser for samfundet, ved at den offentlige forvaltning ikke har kunnet følge med og forudse de hastige forandringer i naturen og de dertilhørende tilpasninger mv. (Kleist 2011). Der blev i nytårstalen ikke givet udtryk for bekymringer om risiko og trusler ved naturens og klimaets hastige forandring. Talen fortsatte med tanker om strategier, menneskeligt medansvar og olieeftersøgningens nyeste resultater. Kuupik Kleist mestrer i denne sammenhæng sila og lader sig ikke rive med af frygt og angst.

Klimaforandringer kan se meget forskellige ud i Diskobugten og i en grønlandsk politisk kontekst i modsætning til den dominerende vestlige klimadiskurs. I god tråd med mine observationer understreger Mike Hulme: „Diskurser [om klimaforandringer] er altid situerede – geografisk, historisk og kulturelt. De er ikke påtvunget af naturen, de er skabt af kultur” (Hulme 2008:6, min oversættelse). Det, at den vestlige verden oplever klimaforandringer som en katastrofe,

trækker på nogle ganske bestemte naturforståelser, hvor forestillingen om stabilitet er central. Det er samme naturforståelse, der aktiveres, når politikere bruger Ilulissat Isfjords⁷ smeltende is som symbol på ustabilitet og potentiel „nedsmeltning”. Film, kunst og litteratur om naturkatastrofer og klimaforandringer publiceret de seneste årtier spiller også på det apokalyptiske og på, hvorledes kultur, samfund og civilisationen trues af ændringer i naturen „derude” – forestillinger, der ikke er nye, men kan genfindes helt tilbage til antikken (Hulme 2008: 14). Dette står i skarp kontrast til Ilulissats borgere og deres brug af og forestillinger om Ilulissat Isfjord som en arbejdsplads, et fangstområde og et sted, hvor man kan plukke bær, stå på ski eller tage på vandreture, når forholdene tillader det (Bjørst 2011b). Forestillingen om naturlige svingninger som advokeret af Petersen kan relateres til mange konkrete erfaringer, og det er svært at spore en katastrofediskurs. Min pointe er, at det ikke er det sublime landskab eller menneskeheden som sådan, der bliver italesat i den lokale omgang med Ilulissat Isfjord, selv om Ilulissat Isfjord anvendes på den måde af meningsdannere globalt set (Bjørst 2010). Med andre ord er det ikke den videnskabelige og primært vestlige forståelse af klimaforandringer, der dominerer i Ilulissat, men sila forstået som et klima, der i langt højere grad knytter det menneskelige subjekt med den menneskelige livsverden. Her er således tale om en anden naturforståelse og klimateori og ikke mindst andre risikolandskaber og agensmuligheder.

Klima og balancens kunst

Blandt inuit og i det grønlandske samfund findes et ideal om at forholde sig nøgternt til tingene, ikke overdrive eller fare op over små ting. At kunne mestre denne adfærd både indadtil og udadtil er en dyd i sig selv i forhold til sila. Dette afspejles også i de naturforståelser, som mine informanter gav udtryk for under feltarbejdet i Nordgrønland. En pointe er derfor, at i Nordgrønland, som ofte udpeges som centrum for klimakatastrofen, har den enkelte svært ved at forestille sig selv som impliceret i klimaspørgsmål, for eksempel i rollen som offer. At omtale grønlandere som ofre eller vidner til klimaforandringer sker dog jævnligt i internationale medier (Bjørst 2011c, 2011d) og naturvidenskaben generelt (fx ACIA 2005). De svingninger og forandringer i vejr og klima, som man lokalt og i en hverdagspraksis forholder sig til, bliver tolket ind i en klimateori, som er en ganske anden end den, som IPCC er talsmand for. Den lokale klimateori om naturlige svingninger åbner for et handlerum lokalt og kan mobilisere forståelse for områdets historiske udvikling. IPCC's klimateori om global opvarmning synes ikke at kunne understøtte lokale handlemuligheder i samme grad og inkludere menneskelig erfaring og komplekse forestillinger om

silá. Desuden er der i den nuværende grønlandske regering et ønske om ikke at bidrage til vestlige klimakrisenarrativer, italesat af for eksempel naturvidenskaben (Bravo 2009), men derimod at arbejde for ret til udvikling. Dette ønske dominerer den grønlandske klimadebat generelt og fører til rationaler, der sætter udvikling, national politisk og økonomisk selvstændighed før alt andet. I Diskobugten vil disse lokal- og nationalpolitiske dagsordener og diskurser påvirke dagligdagen og de fremtidige muligheder for handling i højere grad end klimaændringer. De lokale klimateorier gør svingninger og forandringer naturlige og forventelige, hvorfor det er svært og opleves som unødvendigt at relatere en praksis direkte til klimaforandringer, i modsætning til den nuværende praksis, hvor man tilpasser sig, som tingene ændrer sig. Agens i forhold til klimaforandringer bliver indirekte relateret til forståelsen af silá, hvilket indebærer, at man skal forholde sig roligt og balanceret til ændringer.

Noter

Jeg vil gerne rette en stor tak til alle informanter, som jeg har interviewet i Nordgrønland til dette feltstudie. En særlig tak til Efterskole Villads Villadsen i Qasigiannugit og Perorsaanermik Ilinniarfik (Socialpædagogisk Seminarium) i Ilulissat for deres gæstfrihed. Tak til min klimalæsekrede på Københavns Universitet og mine tolke Eva Brandt Olsen, Lykke Sandgreen og Laila Falck-Petersen samt ikke mindst til Julie von Müllers Fond og hans Kongelige Højhed Kronprins Frederiks Fond, der har finansieret rejserne til Grønland.

1. Denne artikel er del af en artikelbaseret ph.d.-afhandling afleveret i efteråret 2011 ved Tværkulturelle og Regionale Studier, Afdeling for Eskimologi og Arktiske Studier, Københavns Universitet.
2. Klimaforandringer på grønlandsk hedder *siláannaap allanngoriartornera*, og global opvarmning oversættes med *kissatsikkiartornera*.
3. En betydning af silá fremsat af Sonne ud fra hendes religionssociologiske forskning.
4. Dette studie er baseret på 30 interviews med personer bosiddende i Nordgrønland samt tre fokusgruppintervjuer med personer fra henholdsvis Efterskole Villads Villadsen og det socialpædagogiske seminarium i Ilulissat.
5. Hans Christian Petersen er oprindelig uddannet skolelærer og var fra 1962-75 ansat som forstander på Knud Rasmussens Højskole i Sisimiut, var i 80'erne tilknyttet Grønlands Universitet, Ilisimatusarfik, som videnskabelig medarbejder og havde i to år orlov for at lave ressourceudnyttelsesregistrering i Grønland for Grønlands Hjemmestyre. Har desuden været aktiv i forskellige udvalg og arbejdsgrupper inden for kultur og forskning samt i over 50 år skrevet artikler og bøger af både af videnskabelig karakter og fiktion.
6. Til landstingssamlingen i efteråret 2007 blev en strategi- og handlingsplan for erhvervsområdet fremlagt. Her stod der om Landsstyrets visioner: „Landsstyret vil i forhandlingerne om en afløser til Kyoto-aftalen arbejde for, at en aftale ikke blokerer for vækst i Grønland, selv om vi naturligvis skal arbejde hårdt til gavn for det globale klima« (Erhvervsdirektoratet 2007:7). Der er med andre ord en forskelligartet dagsorden, når det handler om henholdsvis det lokale og globale klima.

7. Gletsjeren i Kangia (Ilulissat Isfjord) har i nyere tid vist signifikante ændringer. Videnskabelige undersøgelser har i over 100 år fulgt denne effekt og kædet dette sammen med klimaets dramatiske forandringer de sidste årtier. Der er dog ikke enighed blandt forskere om, hvorvidt den globale opvarmning er den eneste årsag til tilbagerykningen.

Litteratur

- ACIA
2005 Arctic Climate Impact Assessment. Cambridge: University Press.
- Bjørst, Lill Rastad
2010 The Tip of the Iceberg: Ice as a Non-human Actor in the Climate Change Debate. *Etudes/Inuit/Studies*. 33:133-50.
2011a Politiske diskurser og paradigmeskift i den grønlandske klimadebat fra 2001-2010. Ikke publiceret.
2011b Climate Symbols. The Case of the Ilulissat Icefjord. Ikke publiceret.
2011c Climate Testimonies and Climate Crises Narratives. Inuit Delegated to Talk on Behalf of the Climate. Ikke publiceret.
2011d Ikonernes kamp. Mennesker og isbjørne i den internationale klimadebat. Ikke publiceret.
- Bravo, Michael T.
2009 Voices from the Sea Ice: The Reception of Climate Impact Narratives. *Journal of Historical Geography* 35:256-78.
- Dahl-Jensen et al.
2009 The Greenland Ice Sheet in a Changing Climate. Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP).
- Douglas, Mary & Aaron Wildavsky
1983 Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Erhvervsdirektoratet
2007 Strategi- og handlingsplan for Eenergiområdet 2008-2015. J.nr. 29.15.01.02. Grønlands Hjemmestyre.
- Folger, Tim
2010 Viking Weather. *National Geographic* 217:44-67.
- Foucault, Michel
2011 [1969] The Archaeology of Knowledge. London & New York: Routledge.
- Hassol, Susan Joy
2004 Impacts of a Warming Arctic. Arctic Climate Impact Assessment. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hastrup, Frida
2008 Natures of Change: Weathering the World in Post-Tsunami Tamil Nadu. *Nature and Culture* 3:135-50.
- Heilmann, Ruth
2004 Forslag til landstingsbeslutning om, at landstinget tilslutter sig Vestnordisk Råds rekommandation nr. 3/2004 om, at der udarbejdes en handlingsplan for at styrke en målrettet forskningsindsats i klimaforandringer med det nordatlantiske område som forskningsfelt. Delegationsformand i Siumut. Nuuk: W.W.W. Inatisartut.gl.

- Hulme, Mike
2008 The Conquering of Climate Discourses of Fear and their Dissolution. *The Geographical Journal* 174:5-16.
- Ingold, Tim
2000 *The Perception of the Environment. Essays in Livelihood, Dwelling and Skill.* London & New York: Routledge.
- IPCC
2007 *Polar Regions (Arctic and Antarctic). I: O.F.C.M.L. Parry, J.P. Palutikof, P.J. van der Linden & C.E. Hanson (eds.): Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Vol. 15.* Cambridge, UK, & New York, NY: Cambridge University Press.
- Kleist, Kuupik
2011 *Nytårstale 2011.* Nuuk: Naalakkersuisut, Nanoq.gl.
- Nuttall, Mark
2009 *Living in a World of Movement: Human Resilience to Environmental Instability in Greenland. I: S. Crate & M. Nuttall (eds.): From Encounters to Climate Change. From Encounters to Action.* Walnut Creek: Left Coast Press.
- Petersen, Hans Christian
2002 *Fangst og klimarytmer i Grønland – og det levendes brug af landet. TemaNord Fiskeri København: Nordisk Ministerråd.*
2003 *Undersøgelser over klimacykler. Cyklus-100 og cyklus-1000?.* (Ikke publiceret, men kan findes i Dansk Polarcenters samling).
- Petersen, Hans Christian & Finn Lynge
2003 *Fangst og redelighed i vor tid. Nalitsinni piniarneq pissuserissaarnerlu. Ti foredrag holdt i Kalaalit Nunaata Radioa.* Nuuk: Forlaget Atuagkat.
2007 *Iagttagelser over klimaets svingninger. Tidsskriftet Grønland:94-104.*
2010 *Kalaallit Ilisimasaat. Pisuussutit uumassusillit Nunatsinnilu pinngortitap pisuusutai. Local Knowledge. Living Resources and Natural Assets in Greenland.* Montreal: IPI International Polar Institute Press.
- Roepstorff, Andreas
2003 *Clashing Cosmologies: Contrasting Knowledge in Greenlandic Fishery.* I: A. Roepstorff, N. Bubandt & K. Kull (eds.): *Imaging Nature.* Aarhus: Aarhus University Press.
- Sejersen, Frank
2002 *Local Knowledge, Sustainability and Visionscapes in Greenland. Eskimologis Skrifter* 17:1-87.
- Sonne, Birgitte
1997 *Kontrasten mellem sila som mystisk skikkelse og opdragelsens ideal hos inuit i Canada og Grønland. I: L. Buck (red.): Idealer i religion og religionsforskning.* København: Museum Tusulanums Forlag.
- Vibe, Christian
1967 *Arctic Animals in Relation to Climatic Fluctuations. Meddelelser om Grønland* 170(5). København: C.A. Reitzels Forlag.

KLIMAFORANDRINGERNES METAFYSIK

Verden som natur, omgivelser og ophav

CECILIE RUBOW

„Det er naturvidenskabsfolk, som har gjort os opmærksomme på kulstofcyklusen, de atmosfæriske ændringer og den globale opvarmning, men problemet tilhører os alle.“ Sådan begynder James R. Fleming (1998:3, min oversættelse) sin beskrivelse af klimaforandringernes historie. I bogen (og filmen) *En ubekvem sandhed* (2006) ser Al Gore på samme vis klimaændringer som alles problem og som sådan et moralsk anliggende. Sådan forstået er klimaforandring er ikke blot konstaterbare fysiske processer, for de kan ramme så bredt og stikke så dybt, at de foranlediger metafysiske svar, det vil sige svar, der søger hinsides de fysiske forandringer. Klimaforandringerne udkommer derfor i mange versioner på tværs af kulturelle felter. Det er ikke mindst det, der gør klimatiske forandringer så udfordrende for samfundet verden over – og for samfundsvidenskaberne. Vejr har man alle steder, og den opmærksomhed, som nuværende eller fremtidige forandringer tiltrækker sig i disse år, gennemtrænger både politiske økonomier, økologiske ideologier og et væld af menneskers praktiske erfaringer med de omgivelser, de lever i. Når klimaforandringerne slippes løs, kan i de stor hast oversvømme store områder på tværs af de kulturelle barrierer, som (lejlighedsvis) er sat op mellem kultur og natur, økonomi og økologi, religion og politik. Det er dermed brede metafysiske landskaber, der åbner sig.

Denne artikel koncentrerer sig om nogle af de *økoteologiske* reaktioner på den globale opvarmning – eller mere bredt formuleret – den nuværende „økologiske krise“ i nogle af de kristne versioner. Det indledende spørgsmål er, hvordan kristendommen, som er notorisk kendt for et distanceret natursyn med mennesket i centrum, ser sig i stand til at reformere både sine begreber, sit ry og sit virke. Det er særligt protestantiske former for økoteologi i Vesten, der leverer metafysikken i denne sammenhæng, men som det vil fremgå, er der også andre, måske overraskende, deltagere i det økoteologiske felt, deriblandt Bruno Latour, der med et katolsk udsyn formulerer noget så sjældent som en *antroteologisk* begrundet

metafysik, der forbinder den natur og omverden, der er under transformation, med videnskaben, som proklamerer transformationen, og med religionen, der, hævder Latour, har sproget og passionen til at føre kloden gennem krisen.

Klimaændringernes kristendom er en interessant – og muligvis vigtig (Hulme 2009, 2010) – historie at fortælle i sig selv nu, hvor samfundsvidenskaberne rykker ind i forskningsfeltet om klimaændringernes sociale og kulturelle konsekvenser. De flere og flere direkte appeller fra den naturvidenskabelige verden til religionens verden om at bidrage til den nøgterne oplysning om klimaændringernes realitet, indgyde troende forandringens mulighed og skabe det moralske klima, der kan skabe en bæredygtig tilpasning, synes at bunde i en erkendelse af, at videnskaben ikke selv kan transformere verden, ikke selv bære den opgave at knække temperaturkurverne. Historisk set er alliancer mellem videnskab, politik og religion naturligvis ikke nye, men anledningen er ny og resultaterne derfor ofte overraskende. Der er et utal af versioner at interessere sig for, både med og uden eskatologier, det vil sige forestillinger om et fremtidigt gudsrige, der vokser ud af en smertefuld fødsel af klimaforandringer, krige og jordskælv. Her skal et eksklusivt udvalg af teologier fra et overvejende liberalt protestantisk perspektiv præsenteres.

I den kristne økoteologi skrives historien om de globale klimaændringer som et forhold til skabelsen, verdens ophav og den yderste mening. Det er derfor en stor opgave, den går i gang med, men det foregår i en skala, som religioner som kristendommen som regel befinder sig godt med. I kristne termer har menneskene tilsyneladende bygget et tårn, der rækker ind i himlen, og endnu en gang har Gud forvirret sprogene og sendt folk i øst og vest. Men fordi den historie også påstår, at syndserkendelse bringer håb om frelse med sig, giver klimaforandringerne også beboere i den religiøse historie mulighed for at flytte ind i verden igen og opdage den på ny. Som myte kan kristendommen altid folde det store verdenskort ud, gå ad de lange tidslinjer og søge ned på bunden af menneskene. Hvis den enkelte, Gud og medmennesker er hovedaktørerne på skabelsens vej, er intet for profant eller for stort. For myten altså.

Spørgsmålet er, hvad en antropologi, som flytter ind i det felt, kan bidrage med. Ud over at dokumentere endnu et aspekt af klimaforandringernes sociale liv og ud over at give stemme til nogle af de knap så velrepræsenterede aktører i den offentlige debat viser det sig, at den diskussion om klimaforandringerne, som alle discipliner tilsyneladende er ved at melde sig ind i, også rykker ved nogle af de grænser, som de videnskabelige discipliner har ernæret sig ved igennem 1900-tallets opsplitning af verden i et videnshierarki med de fysiske videnskaber i den solide, faktuelle bund og de kultur- og samfundsmæssige discipliner i forskellige, skiftende lag ovenpå med hvert deres repertoire af måder at prak-

tisere verden på (Mol 2002:153f.). Det er skred, som længe har været undervejs i talrige kritikker af vestlig epistemologi, men nu giver en måske skæbnesvanger global krise anledning til både at tænke økologisk og metafysisk. Både i videnskaberne og politikken – og i teologien. Økologisk, fordi det handler om menneskets placering i sin omverden, og metafysisk, hvis det antages, at ændringer i jordens klima angår uhåndgribelige lag i historien om menneskets ansvar og muligheder for handling.

Det er denne artikels påstand, at den økoteologiske vending ikke nødvendigvis skal ses som et snævert kristent eller kirkeligt anliggende, fordi den også afspejler en mere generel udvikling i forskellige former for vestlig metafysik, som netop *kan* være forbundne. Den erkendelse, som så mange mennesker gør, idet klimaforandringer ses som menneskeskabte, nemlig at vi i den forstand bor i samme hus, en begrænset klode, åbner måske gangbare stier mellem de skiftende repertoarer, hvormed vi forstår verden. For at koge argumentet ned i en håndterlig størrelse skal jeg foreslå, at den nye metafysik (som ikke kun er ny og ikke kun én) opstår ud af forbindelser mellem tre forståelser af verden (som natur, omgivelser og ophav), som trods hver deres konventionelle begrænsninger tilsammen har et økologisk metafysisk potentiale. Den nye økometafysik udkommer i flere versioner, men to versioner synes at tiltrække sig særlig opmærksomhed i deres indbyrdes konkurrence: den asketiske og den kreative. Gennem en præsentation af dem begge og af nogle af de længere tråde i deres forhistorie og samtidig kommer konturerne af de antropologiske begrundelser for de økometafysiske projekter til syne. Sandsynligheden for, at de kan vinde sig tilhørere i den traditionelle nordeuropæiske religionskritiske antropologiske lejr, er formentlig minimal, men det kan ikke udelukkes, at det kan blive en eksportvare til mere åbenlyst metafysisk sindede i antropologiens omverden.

Metafysiske chok og naturetiske opgør

Hvor var du, da jeg grundlagde jorden? Fortæl det, hvis du har forstand til det!
(Jobs Bog 38,4).

I 1967 publicerede historikeren Lynn White en artikel i *Science*, hvor han adresserede de „historiske rødder til vores økologiske krise“, derunder den forbrænding af fossile brændstoffer, som „truer klodens atmosfære som en helhed med konsekvenser, som vi kun er begyndt at gætte på“ (White 1967:1204). De occidentale rødder, som White graver op her, før klima blev til klimaforandringer for den større offentlighed, er især 1800-tallets sammensmeltning af videnskab og teknologi, hjerne og hånd, men også de tidligere spring i historien (brug af plov, vandkraft osv.). Whites påstand er, at de revolutioner, der gør mennesket til herre

over stadig flere naturlige ressourcer, stemmer overens med de større intellektuelle mønstre, hvilket jo er noget af en hypotese, men som i Vestens tilfælde sættes til at være kristendommens sejr over hedenskabet. Det er for White (og i mange andre naturetiske fremstillinger) den største psykiske revolution, som bereder et verdenssyn med mennesket i centrum med adgang til at udnytte naturen. I Whites læsning af Det Gamle Testaments skabelsesberetning skaber Gud verden, og som en eftertanke skaber han menneskene i sit eget billede og giver dem verden. White lokaliserer kristendommens naturetik i ordene i første kapitel i *Første Mosebog* (v. 26-27): Gud sagde: „Lad os skabe mennesker i vort billede, så de ligner os! De skal herske over havets fisk, himlens fugle, kvæget, alle de vilde dyr, og alle krybdyr, der kryber på jorden.“ Det er her på Bibelens første sider – i den første skabelsesberetning – at mennesket tilsyneladende sættes ind som verdensher-sker lige under Vorherre. I hedenske verdensbilleder var mennesker en del af en verden, der myldrede med åndeligt og fysisk liv, nu har mennesket del i Guds transcendent, en dualisme er installeret, som sætter mennesket over for naturen (op.cit.1205). White er lige så klar i sin religionskritik – kristendommen gjorde det muligt at udnytte naturen med en gold indifference – som i sin anbefaling: Det er ikke muligt at løse den globale krise alene med videnskab og teknologi. Krisen har stærke religiøse rødder, også for dem, som måtte have droppet religionen, og der er ikke andre veje end at opfinde en ny religion eller gentænke Vestens gamle religion. White foreslår derfor at søge uden for kristendommens mainstream, og han stiller Frans af Assisi op som kandidat til at blive økologernes helgen. Her er netop en kristen, som med en radikal ydmyghed søgte at skabe et demokrati for alle Herrens skabninger, sammen med bror Myre og søster Sommerfugl. Det blev Frans faktisk, altså helgen, kåret af pave Johannes Paul i 1979.

Whites artikel er en klassiker, og dens etos genfindes i et utal af aktuelle sam-fundsvidenskabelige og teologiske kritikker af det dominerende vestlige, kristne natursyn. Forurening, atomkrigstrusler, reduktionen af biodiversitet og mange andre brutale indgreb i de naturlige omgivelser tilskrives et kristent natursyn, som går hånd i hånd med et videnskabeligt og teknisk greb på omverdenen. Handlelysten er også en del af denne etos, tæt koblet med et ønske om at engagere verdens be-folkninger, oplyse dem og dermed få ændret den farefulde, ubæredygtige kurs.

Whites artikel har affødt mange reaktioner, deriblandt de skyldbetyngede, som dernæst har kastet sig ud i at gøre deres religion mere økologisk følsom. John B. Cobbs (2001) er en af de protestantiske teologer, som har taget antropocen-trismens historiske fejltagelse på sig. Kristendommen, ikke mindst teologernes udgaver, har efter Cobbs forståelse understreget individets indre relation til Gud og dermed snævert fokuseret på den enkeltes frelse. Da det historisk set brændte på i 1800- og 1900-tallets videnskab og industrialisering, blev naturen givet til

naturvidenskaben, og naturen har, efter Cobbs vurdering, i den herskende protestantiske teologi siden kun kunnet gøre karriere som sentimentalitet eller pinlig kreationisme. De paradigmatisk fortællinger i Bibelen, som kunne sige noget andet, end at mennesket kan trænge ind i naturen og tage for sig, for eksempel historien om Noas ark, blev henvist til at være søde fortællinger for børn. I dag ved vi anderledes, siger Cobb, for historien om Noa fortæller om Guds omsorg for arterne, eller i nutidig sprogbrug, biodiversiteten (op.cit.217).

Uanset om White har ret i, at kristendommen i den vestlige verden har kunnet legitimere et natursyn, hvor mennesket har pløjet for dybt i jordens resurser, så synes netop udsigten til omfattende klimaændringer at have givet ekstra materiale til en chokerende erkendelse af, at det nu ikke blot er vore naturlige omgivelser, der har fået sår, men at menneskers indgriben måske har slået hele jorden ud af kurs. Herved opstår et moralsk klima med spørgsmål om ansvar, skyld, synd, retfærdighed og holdninger og motivation i en global skala. Spørgsmålet for den metafysisk interesserede er, hvordan mennesket kan flytte ind i den skala, og om og hvordan der kan skabes en bæredygtig metafysik.

Planeten jorden og det moralske klima

At se verden, som den virkelig er, lille og blå og smuk, som den flyder der i den evige stilhed, er at se os selv som passagerer på jorden sammen, brødre på den lysende skønhed i den evige kulde – brødre, som nu ved, at de i sandhed er brødre (MacLeish 1968).

Der er billeder af jordkloden og verdenskort overalt i klimarelaterede produktioner, som forklarer drivhuseffekten, de atmosfæriske forhold, de kolde polers effekt, de dybe havstrømmes og orkanernes bevægelser. Den planetære skala skrives ind i globale gennemsnit på temperaturstigninger og havvandsstigninger, og antallet af de mennesker, som regnes for truede, må regnes i hundredvis af millioner, på tværs af kontinenterne. På samme måde er økologiske tænkere af enhver art, også herhjemme, begyndt at tænke planetært, så menneskeheden kan træde ind i det store kredsløb på en bæredygtig måde som „verdensborger“ (Kemp & Nielsen 2009) med en „planetær bevidsthed“ (Hastrup 2010).

Gores bog og film *En ubekvem sandhed* sætter i den forstand, som Olwig (2011) bemærker, en særlig planetær standard. Billeder af kloden set fra månen, taget fra rumskibet Apollo og fra satellitter, dukker op igen og igen. I relation til de første billeder af jorden taget fra månen, fortæller Gore, at da besætningen på Apollo efter en runde om på månens bagside, betragtede jorden stige op, læste den øverstbefalende Frank Borman op fra *Første Mosebog*: „I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden.“ Astronauten syntes på den måde at hæve sit per-

spektiv til Guds eget, hvis Gud da ellers kan antages at have et sådan distants blik på planeten. Inden for de sidste få årtier synes der på den måde at være nået et unikt punkt i menneskehedens historie med erkendelsen af jorden som en klode, lille og blå, som alt, hvad „vi“ har. På én gang stor og uoverskuelig set fra jordoverfladen, både for Columbus og for os, og dog, som globaliseringen har vist på så mange måder, samtidig et måske alt for overskueligt hjem for den voksende menneskehed.

Det er en stor mundfuld at tage ansvar for kloden, atmosfæren og Golfstrømmen, og den planetære tilgang til verden har sine kritikere. Som Tim Ingold (2000: 215) formulerer sin tvivl over miljøbevægelsernes strategier: Når man taler om at redde planeten, om resurser, der forsvinder, om destruktion og ødelæggelse og om menneskers mulige indsats for at gøre skaden mindre og genvinde kontrollen, er det netop med det distante perspektiv, som i første omgang har givet anledning til krisen. Teologen og præsten Michael S. Northcott opstiller i *The Moral Climate. The Ethics of Global Warming* (2007) ligeledes problemet som dobbelt: Nu hvor mennesket *driver* klimaet, er mennesket med sin fremmedgørelse over for naturen tilmed dårligt rustet til at agere økologisk, moralsk og politisk over for klimaforandringerne.

Nu er det selvfølgelig ikke første gang, jorden er stået op over månen, og under en bredere vestlig horisont kan der fremskrives en forbløffende kontinuitet i op til flere måder, hvorpå forskellige natur- og verdensopfattelser er tonet frem. Vestlig naturetik er mere end et antropocentrisk voldsparadigme, Vesten er mere end kristendommen, og kristendommen har som allerede nævnt også flere naturetiske traditioner. Gísli Pálsson (1996) har foreslået, at der er mindst tre gennemgående måder, hvorpå menneskets forhold til omverdenen kan anskues. Den egocentriske, der er karakteriseret ved dominans og udnyttelse, den homocentriske, der har forvaltning og beskyttelse som omdrejningspunkt, og den økocentriske, der er defineret ved tæt dialog og udveksling med verden. Dette analytiske greb giver han dernæst den tilføjelse, at social praksis ofte, hvis ikke altid, er polyfonisk. Islændinge eller creeindianere er hverken enige med sig selv eller med hinanden, og etnografiske studier viser hyppigt, at ideale typer netop ikke er enerherskende i sociale felter (1996:77). Kristendommen er blevet globaliseret som et utal af beslægtede kristendomme verden over, og som diskursive størrelser kan man på denne måde uden besvær, som ovenfor antydnet, finde empiriske eksempler, på hvis baggrund man kan udlede tre forskellige ting: 1) at kristendommen står bag den vestlige verdens excentriske udnyttelse af naturen (egocentri), 2) at kristendommen giver mennesket en særlig placering som forvalter og beskytter af sine omgivelser (homocentri), og 3) at kristendommen kan nærme sig en dyb økologi med mennesket indfældet i skaberværket, dets ophav, og hvori rækkevidden af handlinger er omgærdet af agtelse og ydmyghed (økocentri).

Kristendommen har blandt vestlige akademikere, og som Cannell (2005, 2006) fremhæver, ikke mindst i antropologien haft et særskilt dårligt omdømme (Rubow 2008), men det ændrer ikke på den stadig voksende globale udbredelse og ikke nævneværdigt på den historiske betydning og dermed kristne perspektivers indflydelse på klimaforandringernes socialitet. Kristendommen flytter ind i klimaforandringerne, og der eksperimenteres med formuleringer af en kristen økologi, som imødekommer de overraskende invitationer fra naturvidenskabeligt hold.

Klimateologiske eksempler: Universet som ophav og de naturlige omgivelser som Guds krop

„Religionernes anliggende er at forme folks fantasi og på den måde påvirke deres handlinger. Og det er her, religionerne kan yde et stort bidrag til klodens krise“ (McFague 2010:140).

Sallie McFague er en af de teologer, som ud fra en nordamerikansk middelklasses dårlige samvittighed over et mareridtsbillede af global opvarmning formulerer teologernes særlige rolle som at lægge et andet sprog frem „om Gud og os selv“, i håbet om „at vi så også vil handle anderledes“ (McFague 2010:9). McFague er direkte i sin samtale med de videnskabelige resultater og vurderinger, og hun begynder sin teologi lige præcis der for dernæst at finde sine synsvinkler. På baggrund af FN's klimapanelers rapporter tager McFague omkring fornuften, førend hun ankommer til troen: „Vi kan ikke tillade massive ændringer at finde sted og tro, at vi bare kan leve videre, som vi plejer. Så en sober forsigtig vurdering af vores situation pålægger os at handle nu. Det er hverken apokalyptisk eller radikalt, men ren fornuft.“ (op.cit.21). Dette er for så vidt et klassisk liberalt teologisk greb, hvor teologien altid befinder sig inden for den sekulært udlagte verden, der accepterer videnskabens autoritet som videnskab. Endnu en religionskritisk lukning skal der dog til, før åbningen kan finde sted. For McFague giver klimaforandringerne nemlig anledning til at minde om, at en „overnaturlig, transcendent Gud hverken er traditionens inkarnationslære tro eller relevant for vores tid“ (op.cit.9). Det er en anden metafysik, McFague fremskriver, om en kirke, der er nede på jorden igen, en Gud, der ikke er antikødelig eller antijordisk, ikke trækker tilbage til den enkeltes indre liv. Det er en immanent metafysik, ment med blodig alvor, bogstaveligt talt: „inkarnationen siger, at Gud er den, vi lever og handler og har vores liv i *som* kødelige, jordiske væsner“ (op.cit.42). Mennesker og Gud er ikke adskilte som jorden og himmelen eller som krop og sjæl, de er sammenfiltret og forbundet i alle de hybriditeter, som også teologier kan mønstre.

McFagues økoteologi har også sit antropocentriske oprør. Som i andre kristne naturetiske traditioner læses skabelsesberetningen ikke, som White gør det, som

om den installerer mennesket som konge over naturen, men i stedet som en fortælling om, at mennesket bliver sat i verden præcis sammen med klipperne og fiskene, og at ingen i det moment er de andre overlegen. Hvis en særlig rolle ses for mennesket, er „at herske“ i den sammenhæng ikke udtryk for et simpelt eller brutalt hierarki, men det at tjene eller forvalte verden, sådan som Jesus og andre testamentelige helte ses som de forbilledlige forvaltere af Guds hemmeligheder (se også Simmons 1993:61; Ishøj 2009:18ff.). I McFagues formulering deler mennesket oprindelse med alt andet og er speciel som andre arter, men tilmed bærer af et ansvar, som dets bevidsthed gennem historien kun har gjort større og større.

Det er med en tæt sammenvævning af begreber om økologi, økonomi og økumeni og gennem påskønnelse, ærefrygt og omsorg (op.cit.60) for jorden som et hjem og som Guds krop, det konkrete sted, vi bor, at McFague flytter ind i det økocentriske paradigme, hvor verden er Guds krop og „Gud kilden, centrum, udspring og ånd i alt, der er skønt og sandt“ (op.cit.81). Herved er svaret til den økologiske krise, at mennesket kan få en ny selvbevidsthed, der gør det klar til at handle med et til situationen adækvat ansvar.

McFagues teologi er en forholdsvis marginaliseret liberal, økologisk kristendom, der forsøger at bidrage til en moralsk oprustning i forhold til klimakrisen, men som også ønsker at forandre og reformere kristendommen. Det er muligt, at det forekommer at være forenelige størrelser set fra det teologiske udspring, men for en mere sociologisk betragtning kunne det synes, som om det ene problem (klimaforandringerne) meget hurtigt blev til to problemer (klimaforandringer og konventionel kristendom). De liberale teologier har gjort lignende forsøg de sidste 40 år (i forhold til andre samfundsmæssige problemstillinger) og har i deres postmoderne versioner ikke sparet på inspirationen fra filosofiske og samfundsvidenskabelige traditioner. Emancipation, emergens, kontingens, overskridelsen af cartesianske dualismer, aktørperspektiver, performanceteorier, relativitetsteorier og hybriditets- og kompleksitetsbegreber er alle approprieret af disse teologier, men tilsyneladende uden egentlig appel i den større vesterlandske offentlighed. I hvert fald ikke grundlæggende. Kristne kirker synes på begge sider af Atlantens storme med få undtagelser at forblive inden for det traditionelle metafysiske grundlag, som økoteologer forsøger at skrive sig væk fra.

McFagues økoteologi er ellers også en *storbyøkoteologi*, som vil ruske beboerne ud af glemsomheden over for verdens kropslighed, som ernærer alle, skaber alle – med luft, sten og frikadeller – hver dag, og foretage et kvalitativt tanke-spring, den reaktion, der vokser ud af erkendelsen af „taknemmelighed“ og „en fuldendt afhængighed“ af verden som skaberværk (op.cit.146). Derved vil mennesker opdage, sådan er det jo med teologi, at de ikke er alene om den store op-

gave at tage vare på miljøet, fordi de vil opdage Gud i både smørret, asfalten og de mange andre tilsyneladende kunstige produkter, der fremkommer, når mennesker „flytter om på naturen“ (op.cit.135). Det er den ene påstand. Den anden er, at mennesker derved bliver mindet om deres og verdens begrænsninger: at resurserne er endelige.

En dansk teolog, Ole Jensen, som helt undtagelsesvis har beskæftiget sig med naturetik gennem flere årtier, har i *På kant med klodens klima* (2011) en lidt anden opstilling af det teologiske projekt, men argumenterer også for, at „vi“ må ændre natursyn og „genlære agtelsen for skaberværket“, „indlære en sans for det uerstattelige“. Et sådan økocentrisk paradigme er efter Jensens perspektiv et nødvendigt landingssted efter den choktilstand, der opstår ved en erkendelse af, at nogle få generationer på et „blitzkort klodehistorisk miniminisekund“ har forstyrret „vor fuldkommen mirakuløse atmosfære“ (op.cit.9-10). Jensen begynder med andre ord også sin climateologi ude i atmosfæren, og efter et kort ophold dér sammen med atmosfæreforskerne, Gore, astronauterne og meteorologerne, sender han læseren gennem erfaringen af fremmedgørelse og hjemløshed, men også, med inspiration fra K.E. Løgstrup, *ind i universet*, som er vores „ophav“. Naturen er ikke blot vore omgivelser, den egocentriske og homocentriske naturetik „tager fejl“, deres dualismer er „absurde“: „Vi er blevet til i løbet af den biologiske udviklingsproces. Vi kommer fra universet – hvor skulle vi ellers være kommet fra?“ (op.cit.65).

Igen de to påstande. For det første: Der er en natur, som vi skal agte for, hvad den er, nemlig sig selv. Hvad McFague foretrækker at kalde „den første“ eller „den oprindelige natur“, som både er vild, „noget andet“ og irreduktibel – og om hvilket Gud i skabelsesberetningen ubetinget sagde „at det var godt“ – er i Løgstrups og Jensens begreber universets „førkulturelle fænomener“, som vi ikke er ophav til, og som bærer vor tilværelse – arterne, derunder os selv, og naturforekomsterne (Jensen 2011:65-6). Og for det andet: En ny agtelse for skaberværket giver en ny, retfærdig økonomi, en økoøkonomi, en verden, hvor det ikke er 20 procent, der forbruger 80 procent af resurserne (McFague 2010:143), og med Jensens ord, en verden, hvor det ikke er det egoistiske, pinlige og irrationelle forbrug af energi og dets rod i et fattigt livssyn, der driver en vækstøkonomi (2011:98ff.).

Begge teologier er af den type, som Mike Hulme (2010) kategoriserer som „naturetiske“: De vil retfærdighed, social og økologisk, på én gang. „Selvbegrænsningens kunst“ og agtelsens politiske økonomi er derfor for begge nøglebegreber for den kur, som især Vesten står over for at indse visdommen i (McFague 2010:43; Jensen 2011:125). I disse climateologier handler det derfor ikke om at stivne i begrædelsen af et tabt paradys. Det handler ikke om at male

Fanden på væggen og skræmme folk med en sidste tids malerisk apokalypse. Og det handler ikke om at bygge sig ud af krisen, som Hulme siger det, med et nyt babelstårn af afsindige maskiner, en geofysisk ingeniørkunst, der fører mennesket endnu længere væk fra dets ophav i forsøget på at få kontrol over jorden selv.

Klima som krise og kreativitet - Latours teknoteologi

Religion, i dens kristne form i det mindste, fremstår som et plausibelt alternativ til den økologiske bevidsthed, hvis etiske og følelsesmæssige drivkraft ikke synes at have nok benzin (eller sojabønner) til, at vi kan klare os igennem den byrde, den har lagt på vore skuldre (Latour 2009:463).

Latour har gennem de seneste år sendt en række kritikker af sted mod alle de økologier, som bekymrer sig om naturen. I Latours modernitetskritiske projekt er der jo ingen natur og slet ingen første natur at agte og beskytte og derfor heller ikke nogen hybris begået og derfor nødvendigvis heller ikke nogen nemesis i form af selvbegrænsning.

I Latours etnografi over det moderne vestlige menneske er natur ganske vist noget, der for de indfødte antages at stå for „noget derude“, og som mennesker dernæst forholder sig til. Noget, som er sig selv som den store uberørte natur, men også de forekomster, som mennesker forvalter og omdanner, og det, som anses som førkulturelle ytringer. I dette moderne narrativ, siger Latour, er videnskaben den store udforsker af naturen, det perspektiv, som med distance og nøgternhed giver en objektiv beskrivelse af tingenes natur og sammenhæng (Latour 2004: 9ff.). Latours efterhånden velkendte kritik af denne moderne forståelse er, at den er en illusion, en velfungerende én måske, fordi der er så mange, der tror på den, men ikke desto mindre en illusion. Der er naturligvis en reelt eksisterende verden, hvor træer i skove falder til jorden helt af sig selv, og en verden med organismer, der reproducerer sig selv, men denne verden skal ikke sammenblandes med vores forståelse af naturen, hverken den videnskabelige, religiøse eller den mere commonsenseagtige, vi måtte have (Latour 2009). Moderne mennesker har med andre ord den opfattelse, at naturen er noget derude, som er sig selv, og de mere miljøbevidste har derfor også en forestilling om, at den skal beskyttes, fordi der er grænser for, hvor mange resurser jorden har. De mere spirituelt eller religiøst sindede har tilmed en forestilling om, at naturen selv vil synes om det, sammen med Gud. I Latours etnografi over det moderne menneske kan han godt se, at denne opstilling af forholdet mellem mennesker og verden giver mening. Følgeslutningen i forhold til den økologiske krise giver også mening: Gennem selvbegrænsning, mådehold og agtelse kan den asketiske økologi give en form for frelse, men især for de allerede frelste! (Latour 2008:4, 2009).

Latour har selvfølgelig et alternativt narrativ om menneskets placering i verden, og gennem formuleringen af det vil han vise, hvordan illusionen om naturen har sine svagheder og selvmodsigelser, men den mere overraskende bevægelse er, at han tilmed sætter sig for at formulere en alternativ økoteologi. Det er ikke så tit, at der kommer forslag til eksplicite teologier fra kultur- og samfundsvidenskaberne (vil De gerne have en religion? S'gerne!), tværtimod er det som regel set som antropologiens og sociologiens fortjeneste dels at have leveret ætsende religionskritikker, dels at have ignoreret religionens betydning i det moderne. I forlængelse af Latours etnografi over de moderne har religionens sekularisering også været en del af de modernes eget store narrativ, hvor ikke alene natur og kultur er adskilt, ligesom fakta og værdier, men også kultur og religion. Derfor har teologien og religion ført en stadig mere eksklusiv tilværelse inden for de teologisk-akademiske og kirkelige institutioner, og den selvkritik, som teologer i dag fører, synes derfor også at være relevant, selv om svaret på den måske ikke er: Ved at melde sig ud af *både* kulturen og naturen blev kristendommen, især i sine protestantiske versioner, til et nicheforetagende på sekulariseringens præmisser med særligt speciale i søndag morgen og sjælesorg.

De nye klimateologiers forsøg på at komme ind i verden igen er åbenlyse, men de har tilsyneladende også vanskeligheder ved at vinde lydhørhed, både inden for den dominerende del af teologien, som befinder sig o.k. i nichen, og for „det moderne menneske“, som i mellemtiden har lært at finde tilfredsstillende metafysiske erfaringer uden for religionerne.

Hvad er det da for en alternativ økoteologi, som jeg indledningsvis kaldte for en kreativitetsteologi, som Latour formulerer med udgangspunkt i den negative kritik af det dominerende moderne natursyn? Hvor det moderne narrativ hævder, at naturvidenskaberne til stadighed bevæger mod en større indsigt i naturen selv og derved skaber mere og mere objektiv viden, er det Latours alternative beskrivelse, at gennem den proces i laboratorierne bliver mennesket lige netop gennem brugen af alle hånd instrumenter, målemetoder og opstillinger mere og mere viklet ind i naturen (Latour 2008:5). Eksempler på den tankegang er, at når Lene Hau (næsten) stopper lyset, eller når iskerneforskere isolerer en isotop, der er 5.000 år gammel, så gør de det med præcist udformede metoder og tusindvis af dippedutter, som lige netop kan sænke farten på den lysstråle eller analysere isklumpen på den måde, det vil sige gøre det uhåndgribeligt håndgribeligt. I den proces, siger Latour, bliver mennesket og naturen mere og mere forbundet som komplekse størrelser, sammenflettede hybrider. Hvis du forestiller dig, at denne måde at skabe viden på er at afdække naturen med en objektiv distance, er du modernist. Hvis du forestiller dig en fremtid, hvor der bliver flere og flere af denne type af heterogent sammensatte forbindelser med en stadig højere grad af

intimitet, er du måske postmoderne eller måske endnu bedre, amoderne (Latour 2008:6; Bloch & Jensen 2009).

Som amodernist med en vis bekymring over den økologiske krise kan det være vanskeligt at finde en metafysik, man kan føle sig hjemme i, synes Latour at mene. Den asketiske økoteologi vil sætte bremsene i over for den stadige sammenfiltrering med naturen ved både konkret og billedligt at oprette fredede reservater (Latour 2004:20ff., 2009:462). Men det spænder bare illusionen om en ydre tingsagtig natur endnu hårdere op, siger Latour, for tilrettelæggelse og administration af selv det projekt involverer en hær af eksperter og teknikker, uden at det i øvrigt forhindrer vildtet i også at strejfe om alle mulige steder uden for reservaterne. At søge at sætte grænser op for og beskytte den af mennesker uberørte natur er i det amoderne narrativ et reaktionært og illusorisk forsøg på at undgå den uundgåelige sammenfiltrethed. Forslaget er i stedet at stå ved sammenfiltretheden, inklusive alle de uintenderende konsekvenser ved innovationen, derunder klimaforandringerne. Det var ikke nogens intention at varme kloden op, så i stedet for at stoppe op og sætte en snor op rundt om det uerstætelige, skal der i Latours formulering fortsættes, fortsættes, fortsættes med at rette op på de kritiske effekter ved at gå dybere og dybere ind i sammenfiltrethederne. Hvilket kun sker ved innovation, opfindelser og intervention i kraft af videnskabens ufattelige produktivitet (Latour 2008:12, 2009:473).

Der er andre stemmer i det økologiske felt, som på samme måde søger væk fra naturen som stor Natur (Proctor 2009; Morton 2009) og fri af den illusion, som hævdes at høre moderniteten til, men med lange tråde tilbage til blandt andet Platon. Det alternative narrativ er selvfølgelig mest attraktivt, hvis man genkender det modernistiske narrativ og anerkender dets svagheder, som er de samme svagheder som i alle de andre dualismer i nedbrydningen af hvilke, Latour deler sin entusiasme med mange andre, derunder ikke mindst antropologer. Primitiv-civiliseret-, mand-kvinde- og natur-kultur-*bashing* har immervæk været en professionel sport i årtier. Så længe og så grundigt, at det er svært at se nyheden i det – eller at der ikke i forvejen skulle være alternative narrativer, eller elementer og spirende forsøg i det mindste. Inden for teologien er det præcis en modernistisk epistemologi, som McFague og mange andre i årtier har forsøgt at skrive sig ud af ved ikke at placere metafysikken i overnaturen, men i hybriditeter og sammenfiltretheder mellem mennesker, Gud og verden. Naturen som Guds krop er en af dem. Det gør ikke i sig selv teologi til antropologi, men parallelterne i den metafysiske tænkning er påfaldende.

Det uventede træk er, at hvor dekonstruktionen og på den måde det postmoderne projekt hos Latour er stendødt, kaster han sig ud i en opbyggelighed, som han selv navngiver som det at modernisere moderniteten, men som inkorporerer en religiøs utopi i et kosmopolitisk projekt som et direkte svar på den økologiske

krise og det efterspurgte behov for en religion, der kan opflamme energien og skabe en passion i de befolkninger, „os“, der efter alt at dømmes står over for kolossale udfordringer (Latour 2009:463). Det metafysiske greb, Latour gør, er at sætte videnskaben, religionen og (*naturen som*) evolutionen som tre eksistensmåder, der alle kan karakteriseres ved at transcendere commonsense, det vil sige den indfødte hverdagsagtige fornemmelse af verden som håndgribelig virkelighed. Evolutionen sker i *kreative* spring, videnskab står for den *kreative* udforskning, og religion handler om den *kreative* transformation, i den kristne version ikke som overnaturligt, men som det at møde sin næste i nærvær (op.cit.465). Det er Latours idé, at disse tre former for kreativitet kan væve tråde ind i hinandens domæner (op.cit.473, 2000:12). Ligesom Gud er inkarneret i verden (Guds krop igen), er menneskene inkarneret på jorden (sammenfiltret) med samme opgave som Gud ved med tålmodighed at fortsætte, hvor ploven slap og rette op på alle de uintenderede konsekvenser, som også er selve evolutionens kreativitet. Sagt med andre ord: Løsningen på den økologiske krise er ikke at indse, at menneskene har begået hybris ved at være herre over jorden, ikke ved at kalde antropocentrismen tilbage, men ved at søge en ny produktiv, kreativ intimitet med skaberværket, ophavet. Teknologien er en af inkarnationens muligheder, deraf „teknoteologi“. Det asketiske projekt, der vil beskytte og passe på naturen, har en historie og en relevans for de moderne, som tror på naturen og på selvbegrænsningens mulighed. Det kreative projekt derimod er for de amoderne, som ikke kan se, hvordan kreativiteten kan stoppes, og som vil bryde flere grænser ned i pluriversets uendelighed af muligheder. Synden, i Latours teologi, består ikke i, at mennesket er herre over jorden, men i at tro, at denne beherskelse betyder en distanceret frigørelse fra naturen. Tværtimod, det antropocentriske betyder, at mennesket, ligesom Gud, er forbundet med og afhængig af det skabte.

Det antropologiske klima

Økoteologierne er ikke de eneste stemmer i historien om klimaændringer, som øjner kreativitets muligheder. Ingeniørerne og politikerne har deres visioner for klodens karriere, og antropologien mønstrer sin professionelle klasse med vide klimainteresser. For både den mere klassisk tænkende kristne metafysiker og for den fænomenologisk prægede metafysiker som Ingolds må Latours ideer naturligvis være en gruppevækkende misforståelse, en af den slags fantasier, som under dække af et gudsbegreb og en nærhedsforestilling fører til en endnu større afstand mellem mennesker og verden. Den mere traditionelt indstillede antropologi vil formentlig også blankt afvise begge former for tilnærmelser mellem disciplinerne og derfor overhøre både de religiøse klimametafysiske forsøg og Latours teknoteologi. Den

klassiske antropologi søger tilsyneladende ad mere kendte veje, men spørgsmålet, som jeg ville stille her til sidst, er, om det også er muligt at se konturerne af en mere klassisk antropologisk metafysik i klimaantropologien.

I antologien *Anthropology & Climate Change. From Encounters to Actions* (2009), redigeret af Susan Crate og Mark Nuttall, går det antropologiske track over inuitter i Canada, Alaska og Grønland, rensdyrhyrder i det nordlige Skandinavien, heste- og kvægavlere i Sibirien, landsbyboere syd for Sahara, quechuatalende i Andes og ud på Stillehavsøerne. De mest åbenlyse grunde til at gå denne vej ud til folkene på den smeltende is, den tøndende permafrost, de (måske) tørkeramte landsbyer og de (måske) oversvømmede atoller er for Crate og Nuttall, at disse folk og deres antropologer er vidner til klimaændringer, som (måske, sandsynligvis) er langt mere alvorlige, end selv de mest resiliente samfund kan tilpasse sig. „Nogle af os føler, at vi er i en undtagelsestilstand som feltarbejdere, og vi kæmper for at udforme et begrebsligt stillads, som er solidt nok til at modstå de stormfulde intellektuelle og praktiske udfordringer, vi står over for.“ Og de tilføjer. „Vi er konfronteret med et etisk og moralsk anliggende“ (op.cit.10). Ligesom Al Gore, klimahistorikerne og økoteologerne er det et anliggende, som antropologer (og mange andre) velvilligt tager op med forskellige former for forskning og politisk deltagelse.

Ud af det antropologiske projekt i form af respekten over for „de andre“ og forsøget på at overskride egne antagelser ses elementerne til en egen metafysik om den kulturelle betydnings uhåndgribeligheder. Den klassiske antropologi har sine transcendenser, sine overskridelser og forsøg på at transformere common-senseforståelser af kultur og samfund. Overskridelserne kan alene begrundes med videnskabelig kreativitet, menneskehedens enhed (*the psychic unity* eller ideer om fælles rettigheder) eller med moral, men med Latours idé om, at modernitetens grænser kan moderniseres, kunne det også give sig udtryk i en eksplicit tænkning i metafysik, som ikke respekterer faste grænser mellem det sekulære og det religiøse. De liberale teologier har for længst overskredet grænsen til det sekulære, og måske er det meget fransk, når Latour hæmningsløst går den anden vej for at binde tråde mellem kristendommen, videnskaben og „naturen“ og på den måde tager „religionen religiøst“, som han siger.

Hvis det er rigtigt, at klimaforandringerne er et moralsk anliggende, som i den moderniserede modernitet og i den sekulariserede sekularisering ligger det metafysiske nær, dukker der muligheder op for antropologiske bidrag til en økologisk metafysik. Det bliver næppe som en tænkning, der udvikles som et antropologisk projekt i sig selv, men mere som en opmærksomhed over for de nye måder, som mennesker verden over skaber nye tværgående metafysikker på i lyset af et nyt klima.

Hvis verden er forstået som et plurivers af natur, omgivelser og ophav, giver det naturligtvis ikke kun anledning til at interessere sig for en asketisk metafysik og en kreativitetsmetafysik. Ikke alene vil der være umådelig mange blandinger herimellem, men også andre former for metafysik, som lever i sammenfiltningerne mellem kultur og natur. Ingeniørerne har vel deres, hvis de stadig er i familie med Lykke-Per og i øvrigt har en vis agtelse for den store Ingeniør, fysikerne, kunstnerne, oversvømmede parcelhusejerne og selv politikerne løfter, i al fald lejlighedsvis, de praktiske problemer til et moralsk anliggende og til metafysik, det vil sige til et spørgsmål om den transcendens, der opstår i en økologi, der tænker verden på tværs af natur, omgivelser og ophav.

Det er på den måde en antropologisk opgave at opdage de mange former for metafysik, der vokser frem med en forunderlig kreativitet og med pludselige eksempler på måske bæredygtig askese. Til den opgave hører nogle begreber, der kan indfange variationerne af, hvordan verden omgås som natur, omgivelser og ophav. Bag de nicheagtige økoteologier, som har været denne artikels anliggende, ligger derved udforskningen af andre metafysiske horisonter. De kunne opdages ved ikke kun at studere folk på udsatte lokaliteter for at se, om de har nogle ekstraordinære måder at overleve og leve på, for selv om de har det, er de metafysiske spørgsmål for befolkninger overalt, også „hos os“, en potentiel motor for at finde veje og passion gennem klimaforandringerne.

Litteratur

- Blok, Anders & Torben Elgaard Jensen
2009 Bruno Latour. København: Hans Reitzels Forlag.
- Cannell, Fenella
2005 The Christianity of Anthropology. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 2:335-56.
2006 Introduction: The Anthropology of Christianity. I: F. Cannell (ed.): *The Anthropology of Christianity*. London: Duke University Press.
- Cobb, John
2001 Protestant Theology and Deep Ecology. I: D.L. Barnhill & R.S. Gottlieb (eds.): *Deep Ecology and World Religions, New Essays on Sacred Grounds*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Crate, Susan A. & Mark Nuttall
2009 Introduction: Anthropology and Climate Change. I: S.A. Crate & M. Nuttall (eds.): *Anthropology and Climate Change. From Encounters to Actions*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Fleming, James R.
1998 *Historical Perspectives on Climate Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Gore, Al
2006 *An Inconvenient Truth*. London: Bloomsbury.

- Hastrup, Kirsten
2009 En ny oplysningstid er på vej. Dagbladet Information. 27. oktober.
- Hulme, Mike
2010 Four Meanings of Climate Change. I: S. Skrimshire (ed.): Future Ethics. Climate Change and Apocalyptic Imagination. London: Continuum.
2009 Why We Disagree About Climate Change. Understanding Controversy, Inaction and Opportunity. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ingold, Tim
2000 The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. London: Routledge.
- Ishøy, Martin
2009 Klimaklar kristendom. Miljøteologiske begrundelser. København: Forlaget Anis.
- Jensen, Ole
2011 På kant med klodens klima. København: Forlaget Anis.
- Kemp, Peter & Lisbeth Witthøfft Nielsen
2009 Klimabevidsthedens barrierer. København: Klima- og Energiministeriet.
- Latour, Bruno
2004 Politics of Nature, How to Bring the Sciences into Democracy. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2008 It's Development, Stupid! or: How to Modernize Modernization. A chapter by Bruno Latour, SciencesPo. For a book of essays edited by Jim Proctor, Postenvironmentalism, to be published by the MIT Press. <http://www.bruno-latour.fr/articles/article/107-NORDHAUS&SHELLENBERGER.pdf>
2009 Will Non-humans be Saved? An Argument in Ecotheology. Journal of the Royal Anthropological Institute 15(3): 459-75.
- McFague, Sallie
2010 [2008] Climateologi. Gud, verden og den globale opvarmning. København: Forlaget Anis.
- Mol, Annemarie
2002 The Body Multiple. Ontology in Medical Practice. Durham: Duke University Press.
- Morton, Timothy
2009 Ecology without Nature, Rethinking Environmental Aesthetics. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Northcott, Michael S.
2007 The Moral Climate, the Ethics of Global Warming. London: Darton Longman & Todd.
- Olwig, Kenneth R.
2011 The Earth is Not a Globe: Landscape versus the 'Globalist' Agenda. Landscape Research.
- Pálsson, Gísli
1996 Human-environmental Relations: Orientalism, Paternalism and Communalism. I: P. Descola & G. Pálsson (eds.): Nature and Society. Anthropological Perspectives. London: Routledge.

- Proctor, James D.
2009 Environment after Nature: Time for a New Vision. I: J.D. Proctor: Envisioning Nature, Science, and Religion. West Conshohocken, PA: Templeton Foundation Press.
- Rubow, Cecilie
2008 Kristendommens ankomst i antropologien og antropologiens adkomst i teologien. I: J.H. Schjørring & T. Bak (red.): Fra modernitet til pluralisme. Nation-stat-folk-kirke i det 20. århundredes Europa. København: Forlaget Anis.
- Simmons, Ian G.
2006 Normative Behaviour. I: N. Haenn & R. Wilk (eds.): The Environment in Anthropology. A Reader in Ecology, Culture, and Sustainable Living. New York: New York University Press.
- White, Lynn Jr.
1967 The Historical Roots of Our Ecological Crisis. Science 155(3767):1203-7.

FIGURER UDEN GRUND

Museumsansamlinger og globale klimaforandringer

NATHALIA BRICHET OG FRIDA HASTRUP

Nålen går ud og ind gennem det kraftige hvide lærredsstof, som iskassen, der rummer de indsamlede genstande, er ved at blive syet ind i. En stift af rød lak bliver smeltet over et stearinlys, og den flydende, røde masse bliver dryppet ned over stoffets syninger, som efterfølgende bliver forseglet med et solformet segl. Forinden har vi løftet kassen op på vægten og noteret, at klimaforandringer i den sydindiske fiskerlandsby Tharangambadi vejer 18,3 kilo.

Personalet på posthuset i den nærmeste by, hvorfra man kan sende ting ud over det indiske subkontinents grænser, virker tilfredse med, at vi har kendt til og endda fulgt den påkrævede procedure for forsegling af forsendelser. De forsikrer os om, at kassen nok skal nå frem til dens første destination, nemlig Nationalmuseets magasiner i Brede. Et par måneder senere dukker den nu lidt mindre hvide, men stadig forseglede og takkeligt påklædte kasse ganske rigtigt op i Danmark. Her bliver den del af et indsamlingsprojekt, udklækket i et samarbejde mellem Nationalmuseet og Københavns Universitet. Samarbejdet er igangsat af antropolog Nathalia Bricchet, ph.d.-stipendiat ved Nationalmuseet, som en mulighed for at lave en type indsamling, der prøver kræfter med globale problemstillinger og dermed diskuterer velkendte geografiske rammer som strukturerende for etnografisk museumsarbejde. Københavns Universitet i skikkelse af forskningsprojektet Waterworlds ved Institut for Antropologi, hvor en gruppe forskere arbejder med naturkatastrofer og klimaforandringer rundt om i verden, er den anden samarbejdspartner.¹ Indsamlingsprojektet indebærer, at forskere tilknyttet Waterworlds under deres feltarbejder på så forskellige steder som Peru, Burkina Faso, Grønland, Ghana, Stillehavet, Indien, Danmark og Mauretanien hver samler genstande, som fortæller noget om vandrelaterede klimaforandringer, som disse kommer til syne lokalt, for ad denne vej at kaste lys over de globale ændringer i verdens klima. På den måde er ideen bag indsamlingen og bag Waterworlds som helhed at vise, at det lokale og det globale må tænkes i uløselig

sammenhæng og som til stede i hinanden. Med afsæt i denne præmis ønsker vi at komplicere tanken om, at verdens geografiske regioner er naturlige udgangspunkter for såvel etnografiske museumsindsamlinger som antropologiske analyser. Vi vil argumentere for, at lokaliteterne ikke er enkle og givne enheder, som blot er forbundne eller kan lægges sammen til en „globalitet“.

I det følgende har vi to nøje sammenhængende ambitioner. Dels vil vi skrive en slags udstilling frem ved at fortælle historier om vandrelaterede klimaforandringer gennem et udvalg af de hjembragte genstande. Dels vil vi afprøve et analytisk greb om disse genstande, der præcist stiller skarpt på, hvordan ting bliver objekter i antropologiske analyser. Vi vil altså på den ene side se på klimaet gennem bestemte håndgribelige genstande og på den anden side se på genstande gennem klimaet. Ved at tage afsæt i den førnævnte iskasse, en lille vandprøve fra indlandsisen, en vanddunk fra Sahel og en heldragt fra politiet brugt under COP15-topmødet i København udforsker vi et overordnet spørgsmål om skabelsen af antropologiske analyseenheder. Vi foreslår, at denne proces må anses som en *figurering* af verden (G.B. Nielsen 2010), hvilket indebærer, at de ting, der kommer i fokus for et givent musealt eller antropologisk blik, har perspektiv, teori og analyse indlejret i sig. De bliver til figurer under en særlig synsvinkel og via forbindelsen til og indlejringen i andre figurer. Præmissen for det følgende er således et forslag om, at der i antropologisk analyse og i etnografiske indsamlinger ikke er nogen ting, som ikke er figurerede, for så vidt som de overhovedet kommer til syne. Hvad enten vi kalder det objekter, genstande eller ting, er vores udgangspunkt, at de alle er at forstå som figurer.

I denne artikels sammenhæng betyder det mere præcist, at de klimaforandringer, der springer op af den forseglede kasse fra Tharangambadi og ud af de øvrige genstande i indsamlingen, er klimaforandringer i et bestemt perspektiv, som på en gang er rundet af lokale forhold og af en interesse i at vise globale vandrelaterede klimaforandringer gennem genstande på et museum i Danmark. For museumsarbejde er dette en vigtig pointe, fordi den understreger, at ingen genstande taler for sig selv – i hvert fald ikke på et allerede givet tungemål. Og vigtigere endnu, det betyder, at genstande i en vis forstand altid må ses som både større og mindre end sig selv, fordi de er indvævet i relationer til andre genstande, som de både består af og bidrager til. De er med andre ord på én gang ting og perspektiv (jf. Holbraad & Pedersen 2009; Strathern 2002, 2004). Det er netop denne dobbelthed, som vi forsøger at kvalificere med ideen om figurering, forstået som en måde at begribe de processer på, hvorigennem figurer kommer til syne som analyseenheder og analyseenheder som figurer.

Dette afsæt giver uanede muligheder for dynamik i både etnografiske museumsindsamlinger og i frembringelsen af antropologisk viden, fordi vi kan gøre produk-

tivt brug af, at genstande aldrig blot er givne, og derfor ikke er bundet af fiktionen om at kunne bjærge et antal dele og siden efter tilstrækkelig indsamling at lægge dem sammen til en naturlig helhed. Opgaven er i vores øjne ikke – den umulige – at summe alle de „lokale klimaforandringer“, indtil man har de „globale klimaforandringer“. De 18,3 kilo fra Tharangambadi er ikke at se som et lille partikulært lod i en langt vægtigere generel historie. Vores udgangspunkt er snarere, at der ingen vandrelaterede klimaforandringer er uden om deres partikulære manifestationer, og at klimaforandringerne, som de fx opleves i Tharangambadi og den globale opvarmning, derfor må anskues som lige partikulære og lige generelle. Opgaven er derfor i stedet at stille skarpt på de figureringer af klimaet og viden om det, som altid allerede rækker ud over sig selv, og dermed ryster skellet mellem lille og stor, del og helhed, partikulær og generel, data og teori, genstand og kontekst og ikke mindst mellem figur og grund.

Enhedsaksiomer: Systemer og enkeltdele

Inden vi når til den del af artiklen, som formidler en art udstilling af en lille håndfuld af de indsamlede genstande, skal vi prøve at få greb om netop figurering som den proces, der får de ovennævnte dikotomier til at vakle, og som beskriver tilsynekomsten af analyseenheder. Dette vil vi gøre ved at se nærmere på, hvad man kan forstå ved den del af den analytiske praksis, man kunne kalde generalisering, og som vi foreslår er en vital del af enhver figurering. Til dette formål har vi valgt at slå et smut forbi botanikken. Via denne videnskab har Anna Tsing på fremragende vis analyseret nogle af de bevægelser, hvormed enkeltstående observationer relaterer til generaliseringer. Særligt den europæiskudviklede botanik har siden middelalderen forsøgt at skabe singulære globale systemer, der gør det muligt at forstå og klassificere den universelle naturs empiriske diversitet (Tsing 2005:91-2). I 1700-tallet lykkedes det Carl von Linné, en af den systematiske botaniks helt store skikkelser, at fremlægge et klassifikationssystem med global rækkevidde. *Systema Naturae*, som hans bog karakteristisk hedder, gør selve systemet til det primære objekt for botanisk viden, mens den mangfoldige flora, som fyldes i systemet, bliver reduceret til data. Når først dette linnéske system er (op)fundet, bliver botanik med én bevægelse gjort til et spørgsmål om ren dataindsamling. Alle data tænkes rettet imod og kan indsættes i et givet system, der med sin universelle ordning står over kaos (jf. Lévi-Strauss 1994:20). Linné påpeger mindst lige så vigtigt, at der selv til de planter, som endnu ikke er opdaget, er en ledig plads i systemet (Tsing 2005:94). Denne idé om, at alle fremtidige data kan anvises en specifik plads i systemet, tydeliggør tanken om, at systemet eksisterer før og dermed er uden for de data, der med tiden fyldes ind i det. I

denne 1700-tals-udformning af et universelt botanisk klassifikationssystem er der altså en opfattelse af en naturlig afstand mellem system og enkeltobservationer. En afstand i rum på den måde, at systemet er eksternt i forhold til de data, der udfylder det. En afstand i tid på den måde, at systemet tænkes at eksistere før dets enkelte dele.

Udviklingen af botanikken kan ifølge Tsing ses som et udtryk for, hvordan analyser også i bredere forstand kan siges at betjene sig af generaliseringer, uanset om de som Linnés sigter mod det universelle eller er lagt mere ydmygt an. Tsing beskriver generalisering som en særlig måde at håndtere forskelle og ligheder på og foreslår, at denne proces består i skabelsen af „enhedsaksiomer“ (Tsing 2005: 89). Som navnet antyder, er enhedsaksiomer det, som forener ellers uens størrelser og får deres forening eller relation til at fremstå som selvindlysende. For at dette kan lykkes, må denne forenelighed eksistere forud for partikulariteterne (ibid.). Som Tsing skriver, må man for at kunne forene æbler og pærer først have den generelle kategori frugt. Forskellen mellem æbler og pærer træder i baggrunden for i stedet at lade den relation af lighed træde frem, som forener disse arter i generaliseringen frugt. Ved at eksistere forud for de enkelte dele gør enhedsaksiomet det overhovedet muligt for os at indsamle og ordne forskellige partikulariteter i generaliseringer. Desuden kræver generaliseringer, at man kan gøre inkompatible enkeltdele kompatible. Selv det mindste sammentræf imellem ellers uforenelige forhold ophøjes til en forening. Den førnævnte lighedsrelation mellem æbler og pærer skaber generaliseringen frugt. Denne generalisering kræver altså et fokus på dette lille moment af forenelighed midt i uforeneligheden, fordi dette legitimerer de generaliseringer, det afføder. Som man kan se, laver de to bevægelser en cirkel. På den ene side eksisterer generaliseringerne før de partikulære tilfælde, men på den anden side skaber de partikulære tilfælde legitimitet til generaliseringerne. Som et klassisk cirkelargument har de to bevægelser brug for hinanden, samtidig med at de dækker over hinanden (Tsing 2005:90).

For ikke at naturalisere de enheder og systemer, som generaliseringerne opstiller, og dermed lade cirkelargumentet bekræfte sig selv, er det nødvendigt at stille skarpt på, at enhedsaksiomerne (og dermed også partikulariteterne og generaliseringerne) netop er en frembringelse. Det er en figurering og ikke en naturlig kontekst om lige så naturlige enkeltdele. Det naturens system, som Linné fandt, er med andre ord en særlig figur. Ideen om, at naturen kan aftvinges en selvindlysende og given systematisk sammenhæng, var selvfølgelig ikke et problem på Linnés tid, hvor kortlægning og klassifikation blev opfattet som objektive bestræbelser (jf. K. Hastrup 1999:41ff.). Selv om videnskaberne i dag har et andet og mere tvetydigt syn på objektivitet, er der grund til alligevel at besinde sig på, at vi også i antropologien betjener os af generaliseringer som en del af det analyti-

ske arbejde, og at der heri er en måde at håndtere forskelle og ligheder på. Vores pointe er her, at generaliseringer kun er problematiske, for så vidt som de bygger på en idé om, at systemet eller den generelle kategori eksisterer forud for og er „større“ eller mere abstrakt end delene. Hvis vi derimod anerkender, at enhedsaksiomer netop er kreative sammentænkninger, hvor enkelttilfælde og system betinger og medproducerer hinanden og dermed både er samtidige og lige store, er vejen banet for en produktiv udnyttelse af forskelle og ligheder. Enhedsaksiomet bliver på den måde i sig selv en figurering og ikke en naturlig kontekst om enkeltdele uden naturligvis at blive mindre virkelig af den grund – virkeligheden må blot anerkendes som emergent i konkrete sociale processer snarere end som baggrund for dem (jf. Verran 2001:35-7).

Det vigtigste i denne artikels sammenhæng er, at der i denne vekselvirkning mellem det ens og det uens findes en måde at gå til både museumsarbejde og antropologi om klimaforandringer på, en tilgang, der netop ikke bygger på, at der findes et på forhånd givet system, hvori enkeltdele blot skal indsættes, indtil pladen er fuld. For at vise dette kan vi bevæge os lidt tættere på de genstande, som waterworldsindsamlingen er udgjort af. Som det vil fremgå mere detaljeret nedenfor, afprøver vi en „intraobjektiv“ tilgang (Holbraad & Pedersen 2009) og foreslår, at det giver mening at sammenholde en vandprøve fra den grønlandske indlandsis med en iskasse fra Sydindien, ligesom vi argumenterer for, at en vanddunk fra Burkina Faso kaster lys over en politidragt fra København. For at kunne foretage disse sammenstillinger er vi nødt til at opstille enhedsaksiomer, der kan dirigere vores generaliseringer. Det tydeligste af disse er det aksiom, som indsamlingen deler med Waterworlds som helhed, nemlig vandrelaterede klimaforandringer. Vand i forkerte mængder, med forkert temperatur eller på de gale steder er opstillet som den enhed, der får de enkelte forskningsprojekter og de tilhørende indsamlinger af genstande til at forenes, hvorved en konstruktiv brug af forskelle og ligheder bliver mulig. Vandprøven fra indlandsisen og kassen fra Indien sammenholder vi desuden via en idé om, at disse genstande markerer en rejse i tid, og tilsvarende foreslår vi, at dunken og dragten materialiserer en bevægelse i rum. Tid og rum kommer således i spil som yderligere enhedsaksiomer.

Pointen er, at disse figureringer af enhed mellem forskellige genstande fra forskellige domæner, altså det, generaliseringerne består af, kræver analytisk arbejde og er båret af et særligt perspektiv. To aspekter ved denne form for generalisering som figurering er afgørende i forhold til museumsindsamlinger som den, vi er i gang med. For det første er det vigtigt, at vi gør os klart, at figureringerne er udvalgt af andre mulige figureringer. Vi kunne have sammenlignet Arktis og Indien eller Burkina Faso og Danmark via noget andet end netop ting, der beret-

ter om vandrelaterede klimaforandringer. Systemet eller enhedsaksiomet er så langt fra givet som en skabelon, der blot skal fyldes op med data. For det andet må vi anerkende, at generaliseringerne, som de indsamlede genstande tilbyder, er omskiftelige og endeløst komplekse i en fraktal forstand. De ting, som fortæller om vand og forandringer i Arktis og Indien, kan, som det vil fremgå nedenfor, yderligere generaliseres via deres komplekse materialisering af tid, og så fremdeles. Graden af kompleksitet er med andre ord den samme for alle detaljeringsgrader (Strathern 2004). Analyseenhederne skal på denne vis hele tiden skabes som bestemte ting, data og teori kollapser ind i hinanden.

Indsamling er i dette lys en generaliseringsproces, og det vigtige er, at vi sætter netop det kreative element af figurering, der overhovedet bestemmer genstandenes udsagnskraft, helt i forgrunden. Hvad det er for historier, en genstand kan fortælle, er helt enkelt betinget af, hvilket spørgsmål vi stiller til den, og hvordan den tænkes at komme til syne som genstand. Det betyder som sagt, at ingen genstande taler for sig selv, ligesom ingen generalisering taler uden genstand. Det betyder derimod ikke, at alle generaliseringer ville være lige interessante eller oplagte. Hvis vi igen vender os mod vandprøven og iskassen, fokuserer vi her i artiklen og i indsamlingen på et moment, der forener disse to ting, nemlig på deres materialisering af vandrelaterede klimaforandringer. Højst sandsynligt er denne forening ny, og den fremtræder kun som oplagt, fordi vi skærer andre mindre interessante forskelle og ligheder ud af billedet og lader det tilbage, der muliggør vores fokus på netop klimaspørgsmålet. Havde vores enhedsaksiom været at analysere plastic, kunne vi have forbundet de to genstande ved at fokusere på den lighed i materiale, der fx fortæller noget om plastics kvalitet som vandtæt.

Spørgsmålet er nu, hvordan alle disse bemærkninger om botanik i 1700-tallet og om generaliseringer og enhedsaksiomer i bredere forstand kan belyse udfordringer for dagens museumsindsamlinger og for måder at lade genstande materialisere klimaforandringer på. Opererer museumsindsamlinger ligeledes med et system, der er eksternt i tid og rum i forhold til de genstande, det fyldes op af? Ved at parafrasere Linné kunne man spørge, om et eksternt og givent system også i dag bliver anset for Ariadnes røde tråd for museumsindsamlinger, uden hvilke der ville være kaos? (jf. Tsing 2005:93). Hallerne på Nationalmuseet ser ud til at svare bekræftende på dette spørgsmål. I museets hele indretning forekommer netop tid som kronologi og rum som oprindelse at være de strukturerende og eksternaliserede faktorer i udstillingerne om Danmark og i de etnografiske udstillinger. Tid og rum bliver de allerede eksisterende, objektiverede systemer, inden for hvilke de enkelte genstande kan ordnes, efterhånden som de samles ind eller udstilles. Dette fører til tableauer, der kan siges implicit at kortslutte en sådan

entydig fremstilling af tid og rum, såsom at et 11.000 år gammelt udstillet kranium betegnes som „den første dansker“, længe inden Danmark var opfundet, og at tidsangivelser ikke optræder som relevante i de etnografiske udstillinger, hvorved disse indirekte kommer til at bekræfte Johannes Fabians (1983) idé om, at „de etnografiske andre“ lever uden for tiden, i en slags urtid, hvor kun deres stedlige hjemegn er relevant.

En sådan brug af tid og rum som strukturerende i sig selv mener vi er problematisk, lige præcis fordi den kommer til at camouflere, at der er tale om opstillede enhedsaksiomer og ikke naturligt givne og eksterne målestokke. Med år nul og andre distinkte punkter fremstår tid som en linje, der så at sige lægger sig uden på historien, og på hvilken perioder eller begivenheder kan plottes ind. Rum bliver formidlet som en globus, som en verden set udefra, hvor forskellige farver viser de enkelte regioner og landes udstrækning og samtidig illustrerer, at disse ikke kan overlape.

Lad os opholde os lidt ved de etnografiske udstillinger, der skal synliggøre verdens materielle og dermed sociale mangfoldighed. Man kunne sige, at systemet her allerede er givet som en globus, der gradvist kan fyldes ud via omhyggelig indsamling. Udstillingerne bygger således på en rumlig forståelse af verden som en flade, hvor genstandene i samlingerne ikke kan høre hjemme mere end ét sted, som de så tænkes at repræsentere materielt ud fra en idé om en direkte overensstemmelse mellem ting, sted og folk. Faren ved en sådan tilgang er ikke kun, at vi dermed nemt kommer til at overse enkelte steder, hvor ingen indsamler har været. I Linnés system var der som nævnt også ledig plads til de arter, der endnu ikke var kortlagt. Risikoen ved selve tilgangen består i vores øjne i en potentiel reduktion af etnografika til simple repræsentationer af deres oprindelsessted, altså at de kun kan hidrøre fra ét sted, som de dog til gengæld repræsenterer direkte. I vores øjne er der noget analytisk tragisk over et sådant perspektiv og i bredere forstand et sådant (1:1-)begreb om antropologisk vidensproduktion (jf. Handler & Gable 1997). En sådan tilgang, der aspirerer mod at dække hele kloden ved hjælp af regionale brikker, der lægges ved siden af hinanden uden nogensinde at overlape, undergraver for os at se sig selv, i og med at en sådan total kortlægning er umulig. *Mangel* bliver derfor en gennemgående tematik, deraf det tragiske. Der vil altid være regioner, egne, byer og folk, der ikke er repræsenteret, og de, der er repræsenteret, er det ikke i samme detaljerigdom. Tanken om etnografika og antropologisk viden som direkte repræsentative for dette eller hint (og kun for det) har således i vores øjne en uopnåelighed indbygget i sig. Tilgangen umuliggør sig selv. Så længe enkeltdele anskues som naturlige og perspektivløse data, der blot skal hældes i en fast form, der eksisterer andetsteds og lige så naturligt, og som med tiden bliver fyldt, vil selv den

mest omhyggelige indsamling lide skibbrud. Indsamlingen vil altid være ukomplet, og selv den mest ihærdige indsamler må påregne kritik for ikke lige at have fået dette eller hint med sig hjem.

Dette ikke for at sige, at denne analytiske tragik nødvendigvis bør føre til afskaffelse af regionale museumsopstillinger – på trods af den indbyggede uopnåelighed har en regionalt baseret strukturering af etnografika den åbenlyse fordel, at den giver en form for overblik over verden og tilbyder et umiddelbart genkendeligt atlas over den materielle mangfoldighed. Vi er altså ikke ude på at afskaffe regionalitet som en faktor på etnografiske museer. En sådan strukturering af genstande er kun problematisk, for så vidt som den naturaliseres som et givet og udtømmende system i lighed med det, som Linné i sin tid fandt for botanikken. Pointen er her, at vi kan lindre den analytiske tragik ved at anerkende regional oprindelse som et frembragt enhedsaksiom båret af et særligt perspektiv snarere end en given ekstern struktur, som man altid kun delvist kan udfylde.

For konkret musealt og antropologisk arbejde betyder dette, at målestok eller system som enkelttilfælde må figureres bevidst som et bestemt enhedsaksiom, og at analysens elementer i udgangspunktet må være bevægelige og fremtræde simultant med de spørgsmål, de skal kaste lys over. Ved på den måde at tage figurerne alvorligt netop som figurer, der bringer vekselvirkningen mellem forskelle og ligheder, data og system, observation og teori, lille og stor i spil, ligger vejen åben for at bruge etnografiske museumsgenstande produktivt og dynamisk i stedet for at lade dem påpege en mangel indbygget i indsamlingen, fordi de holdes op mod en ekstern målestok eller baggrund, der uundgåeligt får dem til at fremstå ufuldkomne. I dette lys er de genstande, der i waterworldsindsamlingen materialiserer vandrelaterede klimaforandringer, ikke tænkt som dele af en repræsentativ indsamling, men som en figureret ansamling båret af et særligt perspektiv, der på den led er indlejret i selve genstandene. Skiftet fra indsamling til ansamling skal netop betegne perspektivets uundgåelige mellemkomst i det (museums)antropologiske arbejde, hvor objekter løbende og aktivt figureres i midlertidige sammenbragte konstellationer (jf. Macdonald 2009). I det følgende skal vi opholde os ved fire af de indsamlede genstande og vise nogle af de mulige greb, vi foretager, for at få tingene i tale som en ansamling, der udstiller klimaet.

Rejser i tid: Fastfrysning og optøning

På et kontor på Københavns Universitet findes et lille stykke af indlandsisen. Ganske vist i optøet form og forsejlet i et lille reagensglas. I glasset, der er nummereret, som er det ét ud af en lang sekvens, svømmer små partikler rundt, synlige for

det blotte øje. Vandet i glasset er omkring to tusinde år gammelt og er hjembragt til København som en gave fra et feltarbejde ved et af dansk naturvidenskabs største igangværende forskningsprojekter, nemlig iskerneboringerne, der finder sted fra en svært tilgængelig lejr midt på den grønlandske indlandsis. Projektet ledes af forskere fra Niels Bohr Institutet i København og har til formål at bore iskerner af flere kilometers længde op af iskappen, for at de efterfølgende kan analyseres af og distribueres blandt forskere i et stort internationalt forskerteam, der på baggrund af isens sammensætning på forskellige boringsdybder kan udlede klimatiske forhold gennem flere hundrede tusinde år, blandt andet fra en periode, hvor klodens gennemsnitstemperatur var flere grader varmere, end den er i dag. Ved i bogstavelig forstand at bore sig ned igennem historien kan forskerne aflure naturen informationer om klimaet, der kan gøre os klogere på, hvordan det potentielt kan udvikle sig i fremtiden i lyset af de igangværende klimaforandringer.

Isen har på denne måde konserveret momenter fra en svunden tid, som atter kan komme til syne og fortælle os om det fremtidige klima, når først forskerne har gransket, nedbrudt, skiveskåret og optøet historien. En særlig kvalitet ved vand, nemlig at det fryser, får altså iskernen til at kunne fungere som en tidslinje med distinkte fastfrosne punkter, som fortæller os om klimaforandringer. Disse punkter kan dog ikke tænkes, uden at de holdes op imod den linje i klimahistorien, som hele iskernen materialiserer. Hvert et udsnit af iskernen udgør et specifikt segment af historien, ligesom historiens gang er til stede i enhver skive af is. Hvis vi atter vender os imod glasset med vandprøven på kontoret i København, kan man altså sige, at prøven på én gang både er et punkt og et forløb, på en gang frossen og flydende. Et punkt, fordi vandet i glasset isoleret set kan dateres til at være omkring to tusinde år gammelt, et forløb, fordi et sådant udsagn ikke giver mening uden en idé om tid som fortløbende og om en opfattelse af forekomsten af partikler som relativ i forhold til tidsalder. Det afgørende er, at målestokken (her tidslinjen) ikke er ekstern i forhold til genstanden, men i sig selv er et perspektiv – hvilket kun understreges af den yderligere oplysning, som ledsagede gaven, da den blev overdraget, nemlig at vandet i det lille glas stammer fra Jesu tid. Konteksten eller baggrunden er ikke givet, men i sig selv en figur.

Forholdet mellem del og helhed, udsnit og kontekst fremstår komplekst, og det er ikke tilstrækkeligt at sige, at den lange klimahistorie omslutter den korte. De to figurer rummer hinanden, fordi den ene kommer til syne gennem den anden. Udsnittet figurerer helheden, og helheden figurerer udsnittet. Det vigtige er, at de to ting, altså vandprøven og indlandsisen, er lige konkrete og i denne forstand lige „store“. Det er netop muligheden for bevægelse mellem at forstå vandprøven som et udsnit af et større hele og som en helhed af mindre dele, der gør den til et interessant objekt at se de vandrelaterede klimaforandringer igennem.

Jubilæer skal markeres. Dette har tilsyneladende været holdningen i den sydindiske delstat Tamil Nadus fiskeridepartement. I mere end hundrede år har kontoret reguleret og udviklet fiskeriet, som brødføder de mange samfund langs hele statens kystlinje mod Den Bengalske Bugt. Denne mærkedag fremgår af et logo på endnu en genstand fra den igangværende indsamling til Nationalmuseet. En falmet orange iskasse af plastic med påskriften „Tamil Nadu Fisheries Department. One Hundred Years 1907-2007“ er havnet i Tharangambadi. Præget ind i kassen er foruden fiskerikontorets emblem også ordene „Tsunami Rehabilitation Programme“, hvilket afslører, at kassen har fundet vej til landsbyen som en del af det kolossalt omfattende hjælpearbejde, som organisationer, myndigheder og andre aktører iværksatte, efter at flodbølgekatastrofen i december 2004 ramte en mængde kystsamfund langs det Indiske Ocean (jf. F. Hastrup 2011). Kassen er udformet med dobbelte sider, bund og låg, og i denne termoeffekt består præcis dens formål, nemlig forsvarligt at opbevare is og efter fangsten også fisk om bord på fiskerbådene, mens de er til havs og på ruten mod videre salg.

Ligesom vandprøven fra den grønlandske indlandsis tilbyder iskassen fra Tharangambadi også en tidsrejse. Flere destinationer er mulige. I en synsvinkel kan kassen materialisere en tilbagespoling til det øjeblik, hvor fisken blev hevet op af bølgerne, hvorved dette moment fryses i tid. Fryseboksen kan også vise en historie, hvor fiskeriet som erhverv er blevet udviklet over hundrede år mod at blive en voksende forretning, hvorfor forsvarlig opbevaring, transport og kvalitet er blevet stadig vigtigere. I en helt tredje optik tager frysekassen os tilbage til tsunamien i december 2004, der som en helt ekstraordinær begivenhed er sivet ind i landsbyens hele tekstur og af de overlevende bliver koblet sammen med en mængde andre udfordringer, blandt andet de oplevede ændringer i regnfald og i havets opførsel. Adspurgt om begyndelsestidspunktet for oplevelsen af ændringer i klimaet svarer fiskerne som oftest, at forandringerne satte ind, da tsunamien ramte. Dagen for katastrofen er på den led blevet en mærkedag på flere måder: helt umiddelbart selvfølgelig, fordi den var en menneskelig tragedie for de berørte, men altså også, fordi den kommer til at markere begyndelsen på en udvikling i klimaet. Ligesom det var tilfældet med vandprøven fra indlandsisen er der i forbindelse med frysekassen også forskellige kvaliteter ved vand i spil. Et overskud af regn og en altødelæggende flodbølge bliver via frostkassen forbundet med isklumper og fiskefarvande.

Som vandprøven fra Grønland rummer punkt og forløb, er også iskassen på en gang at forstå som udtryk for enkeltstående begivenheder og historiske udviklinger. Ved at materialisere en mærkedag som hundredårsjubilæet for Tamil Nadus fiskerimyndighed, tsunamien pludselig opdukken og muligheden for hurtigt at fryse fangsten kan vi bevæge os imellem at forstå iskassen som varighed og begivenhed, og begge tilbyder et perspektiv på klimaforandringerne.

Klimaforandringerne materialiserer sig i de ovenstående ting altså ved, at de figurerer klimaets tid som både punkter og forløb og klimaet som en faktor, der er vævet ind i alle mulige andre faktorer, der ikke lader sig isolere i enkle sekvenser af årsager og virkninger. Dette er i hvert fald en skæring. Andre generaliseringer havde uden tvivl været mulige, og det afgørende er netop, at vi gør os klart, at vi analytisk aldrig når gennem isen og ned til grundfjeldet, om så vi borer aldrig så effektivt. Men dette er i vores øjne lige præcis grunden til at blive ved med at bore. Figurering er netop en uafsluttelig (dynamisk, men ikke tragisk) proces, og de figurer vi skærer ud, er som mærkedagene netop at forstå som midlertidige frysninger i en bevægelig verden.

Rejser i rum: Udspring og kanalisering

I Sahels tørre og solsvedne landskab i det nordlige Burkina Faso ligger den lille landsby Biidi 2. Byen og regionen har været ramt af periodevis tørker i århundreder, og bæredygtige måder at relatere til naturen er afgørende for at opretholde livet i varmen, både historisk og i lyset af det seneste tiårs større erfarede variation i regn, vind og temperaturer (se J.Ø. Nielsen 2009; Reenberg 2009). Vand er som alle andre steder en nødvendighed for overlevelse i Biidi 2, og det dyrebare gode skal doseres, samles op, transporteres og finde den bedst mulige udnyttelse. Med enkelte burkinske dråber på bunden er en drikkedunk fra landsbyen nu havnet i Nationalmuseets magasiner. Vanddunken er lavet af formstøbt mælkehvidt plastic og har et håndtag og et rødt skruelåg. I Danmark kender vi sådanne dunke fra tankstationer, hvor de blandt andet bruges til frost- eller sprinklervæske til biler. Med blå snor og grove sting har dunkens tidligere ejer syet et tætsiddende brunligt klæde rundt om flasken. Det groft vævede brune klæde er klippet ud af en større sæk, som måske har været brugt til at transportere trækul til den træfattige region. Sækkestoffet er beregnet til at holde vandet i dunken køligt for en rum tid, en højt skattet egenskab i det varme og tørre Sahel. Fastsyet i dunkens hank er en skulderrem af snor, så den let kan fragtes over større afstande uden at optage ejerens hænder. Fra floder eller dybe brønde kan dunken fyldes med en håndterlig mængde af det eftertragtede gode, sækkestoffet udenom kan vædes, så det kan fungere som en termodrægt, og låget kan inddæmme det flygtige element.

Hvis vi ser nærmere på vanddunkens egenskaber, retter flere af disse sig mod bestemte kvaliteter ved vand som stof. Dets evne til at lade sig opvarme af solen imødegås ved det grove sækkestof, og dets flydende kemiske sammensætning, som er så vital en del af menneskers daglige velvære, er det, der overhovedet er grunden til, at dunken og skruelåget er nødvendige for menneskelig færden i Sahel. Det vigtige i denne sammenhæng er, at det i vores øjne ikke er en større

historie at sige noget om vand som en potentiel global mangelvare i en tid med klimaforandringer end at sige noget om dets vitale betydning for den menneskelige organisme. Disse to sæt af betydninger er til stede i hinanden. Ovenfor så vi, hvordan vandprøven fra den grønlandske indlandsis og den sydindiske iskasse dels fortalte os om erfaringer med klimaforandringerne i glaciologien og i landsbyen Tharangambadi, dels tilbød en bevægelse i fokus mellem enkeltstående punkter i historien og længere tidslige forløb. Genstandene gav mulighed for en rejse i tid på en måde, der viser den gensidige konstituering af punkter og forløb. Disse er, foreslog vi, indlejrede i hinanden, og målestokken er ikke ekstern (jf. Bricchet 2011).

En rejse i rum byder sig tilsvarende til i form af den burkinske vanddunk. Brøndens boring kan via dunken og dens særlige udformning dirigeres let dinglende rundt ad de støvede stier og dermed ad de rette kanaler. Vandet i dunken er dermed både at forstå som udspring og som „vandløb“. I en håndterlig mængde kan kilden så at sige strækkes ud til andre steder end dens præcise ophav. En stadig omhældning pågår, indtil dunken havner i Nationalmuseets magasiner med en bundskjuler af vand fra Biidi 2. Her „omhældes“ dunken igen, idet den via endnu en skæring bliver til som én blandt andre genstande i waterworldsindsamlingen, der materialiserer vandrelaterede klimaforandringer.

På politiets lager i udkanten af København findes en skov af stativer med lyseblå skjorter, mørkeblå kedeldragter, bure med læssevis af sorte brynjer, kasser med bæltter, gasmasker, knipler, benskiner og hjelme. Ud af dette arsenal er en betjents komplette heldragt, brugt under klimatopmødet COP15 i København i december 2009, doneret til Nationalmuseet. Under topmødet var hele byen på den anden ende. Politikere, græsrodder, journalister, demonstranter og nysgerrige var kommet til byen fra nær og fjern (se Christensen 2011; Hastrup & Rubow 2011). Desuden var tusinder af politifolk, flere end nogensinde før, kaldt til København for at sikre ro og orden under det største topmøde på dansk grund i landets historie. Verdens klima var (angiveligt) i centrum under mødet, og en ekstraordinær indsats fra ordensmagten blev anset for nødvendig.

Politidragten i Nationalmuseets magasiner materialiserer i dette lys forskellige og modsatrettede bestræbelser på at skride ind over for de globale klimaforandringer. Atter har en ting noget at sige os om klimaet, som det i et par hektiske uger blev debatteret i Københavns frysende kolde december. Som påklædning for en offentlig national instans er heldragten del af en organisation, der faciliterer den københavnske trafik, beskytter internationale politikere og sørger for ro og orden blandt alle de fremmødte demonstranter, journalister og nysgerrige. Heldragten er en af nationalstatens ingredienser i, hvordan man internationalt samlet bør forholde sig til vandrelaterede klimaforandringer. Den er et udtryk

for en tro på, at problemerne ved disse forandringer kan forsøges løst politisk via store internationale topmøder, men rummer samtidig det modsatte, nemlig en skuffelse og protest over, at ikke nok bliver gjort, hvorfor konfrontation mellem parter er forventelig. Dermed er dragten udtryk for en politisk kvalitet ved vand. Den udtrykker en selvmodsigende idé om, at vi som menneskehed på den ene side mener os i stand til at gøre noget ved klimaforandringer og på den anden side er magtesløse over for langt stærkere kræfter, det være sig politikeres eller naturens. Politidragten bliver dermed en ting, der flytter klimapolitik rundt i såvel de københavnske gader som i det globale politiske landskab. De vandrelaterede klimaforandringer kommer gennem dragten omvendt til syne som et problem, der sprænger stedlige rammer. København bliver til som et og mange steder på en gang ved at være præcis der, hvor alle nationer officielt står sammen i en fælles indsats mod ødelæggende klimaforandringer. I én optik er der i dragtens oprettholdelse af lov og orden en tro på, at klimaforandringerne kan inddæmnes. I en anden optik materialiserer dragten konfrontation og afstand mellem parter, en afstand, der muligvis vil komme til udtryk i voldelige sammenstød.

Hvis vi atter vender os imod den burkinske vanddunk og så at sige ser på politidragten gennem dunkens plastic, kan også dragten fortælle en historie om de vandrelaterede klimaforandringers flydende karakter. Selv om det kampklædte politi hverken skulle dirigere stigende eller faldende vandmængder rundt i byen, endsige hindre opvarmning af vand, var det betjentenes opgave, som det var dunkens, at dirigere strømme og forløb rundt i byen. Menneskestrømme skulle forsvarligt inddæmnes, så ingen demonstrationer eller folkehaver skulle gå over deres bredder og fosse ind, hvor de intet havde at gøre. Og til dette var heldragterne særdeles velegnede. Med deres mørkeblå farve, påskrevet „Politi“ og med synlige koder, der rummede oplysninger om blandt andet individ, deling og funktion, var det en uniform, der var tydelig i det københavnske landskab, og som de indviede politifolk let kunne afkode. Som et koordinatsystem var København under topmødet opdelt i puljer, delinger og funktioner, og denne systematik i kontrollen med menneskestrømmene afspejlede sig også i koderne på kampdragternes rygge. Brynjer, benskiner og hjelme var med deres glatte plastiske overflade omhyggeligt designet til at fungere som værn, der kunne afbøje pres fra folkemængderne. Således påklædt virkede en flok politifolk som en bred uigennemtrængelig dæmning, der kunne stoppe bevægelse eller kanalisere den i de rette retninger. Selv om der ikke er nogen molekylær kontakt mellem politidragten og vand, var det blandt andet via ordensmagtens mundering, at vandrelaterede klimaforandringer blev til som ting såvel under COP15 i København som i regi af waterworldsindsamlingen.

Som den burkinske vanddunk på én gang materialiserede bevægelsen mellem et udspring af en given kilde og dens rumlige spredning, altså på en gang punkt

og udbredelse, kan vi gennem politidragten tilsvarende vise klimaforandringernes lokalisering og deres grænseløshed. Maldiverne, Kiribati, Arktis og alle de andre punkter på kloden, der for nu er i direkte nærkontakt med ødelæggende klimaforandringer, er via dragten til stede i Københavns gader, hvor endnu et forsøg på at kontrollere (vand) masserne udspillede sig under topmødet. Stederne bliver til figurer gennem hinanden og er i denne forstand lige tæt på klimaforandringerne. Vores pointe er her, at de klimaforandringer, som politiet og med dem politikerne og demonstranter håndterede under COP15, ikke er mere abstrakte end de forandringer, som de delegerede fra synkende østater havde med sig, eller den vandhåndtering, som vanddunken fra Biidi 2 muliggør. Politidragten er dermed ikke et symbol på klimaforandringer, men en konkretisering af dem i en bestemt sammenhæng. Problemerne og deres forsøgsvisе løsning gennem en særlig kanalisering er i de indsamlede genstandes optik lige konkrete og viser atter sammensmeltningen mellem kilde og udbredelse, mellem lokalt og globalt. Ting kan på denne måde materialisere steder som komplekse og vise os det fundamentalt grænseoverskridende ved klimaforandringerne.

Konklusion: Figurer på figurer på figurer ...

I de foregående afsnit har vi prøvet at skrive en udstilling om klimaforandringer frem gennem genstande for ad den vej at udforske, hvordan ting, herunder viden om klimaet og måder at håndtere det på, kommer til syne som figurer i antropologisk analyse. Den gennemgående præmis for analysen (og dermed ansamlingen og den udstilling, vi har skrevet frem) er, at perspektiv og ting hele tiden medproducerer hinanden, og at vi derfor må afvise tanken om, at forholdet mellem den, der ved, og det, der vides, kan forstås som en klassisk relation mellem subjekt og objekt. Der er snarere tale om en „intraobjektiv“ relation, hvor det „objektive“ ikke er en stabil ramme, der eksisterer forud for eller er ekstern i forhold til det, den rummer, men derimod en kontingent effekt af forbindelser til andre objekter (Holbraad & Pedersen 2009:389; Strathern 2002, 2004).

Det betyder, at vi ikke kan se på ting som repræsentationer af noget bagvedliggende, som det så er op til indsamleren eller analytikeren at nærme sig mere og mere gennem indsamling, refleksion og fortolkning. Dette udgangspunkt fører til, hvad vi ovenfor karakteriserede som en tragisk indsamlingspraksis, som aldrig kan indfri sine egne forventninger om at nå til et udtømmende og repræsentativt billede af et sted eller en tid. Derfor har vi i stedet stillet skarpt på figure-ring som den proces, der produktivt udnytter objekters iboende bevægelighed og ustabilitet, i stedet for som botanikeren Linné at anvise floraen pladser i et singularært og objektivt system. I denne artikels sammenhæng har vi specifikt stillet

spørgsmålet om, hvordan vandrelaterede klimaforandringer materialiserer sig i forskellige sammenhænge. Ved at se nærmere på en ansamling af genstande fra forskellige steder i verden har vi villet vise, at klimaforandringerne materialiserer sig som komplekse forbindelser i tid og rum, der sprænger rammerne for en enkel brug af kronologi som en given ekstern målestok til at ordne tiden og for en lige så enkel opfattelse af globussen som en naturlig flade, der kan ordne steder. Vandprøven fra indlandsisen materialiserede både et tidspunkt og et forløb. Den rummer en modsætning, fordi den både er frossen og flydende, som mærkedagene, der er mejslet ind i den indiske iskasse. Den københavnske politidragt konkretiserer forsøget på at inddæmme klimaforandringer i det politiske landskab og rummer samtidig skuffelsen over, at for lidt bliver gjort, og peger, som vanddunken gør det i Sahel, på det akutte behov for at håndtere vand på en forsvarelig måde.

Ved således at afprøve genstandenes udsagnskraft i forhold til klimaforandringernes steder og tider fremstår regioner og epoker som iboende komplekse og modsætningsfyldte, uden at dette bliver et resultat af slap analyse: Vi skal ikke først finde og i en udstilling siden afgøre, hvad der er den ene rette anvendelse af en museumsgenstand, men derimod vise, at den kan materialisere modsigelser og paradokser, alt efter hvilket enhedsaksiom den gøres til del af. Multiplicitet er med Helen Verrans ord rummet i objekterne (jf. Verran 2001:35). Hvis vi vender tilbage til den burkinske drikkedunk, kunne man hævde, at en klassisk etnografisk indsamling blot ville vise dunken som et materielt udtryk for livet i ørkenen på et bestemt tidspunkt. Hvis tid og sted indsættes som universelle enhedsaksiomer, der forstås som eksterne, ubevægelige og naturlige kriterier for strukturering af en indsamling, ville vanddunken hverken være mere eller mindre end en repræsentation af burkinsk ørkenliv på tidspunktet for dens anvendelse. Dette er tragisk og hviler på en opfattelse af analyse som „negativ“, i den forstand at støj fra urigtige tolkninger skal overdøves af et rigtigt og udtømmende resultat, der giver en enkeltobservation en (og kun én) sand plads i systemet. Vores pointe er her, at tingene netop er både mere og mindre end sig selv (Holbraad & Pedersen 2009:375), fordi de indgår i andre ting, og fordi andre ting indgår i dem, i og med at deres hele udsagnskraft afhænger af den forbindelse, de sættes ind i.

Det, vi har villet, er at bane vej for en „positiv“ analyse, der afblæser tanken om at finde frem til den rette (mængde) partikulære dele, der tilsammen giver et generelt hele. Ved at se observation og system, data og teori som fundamentalt bevægelige og dynamiske forhold kommer analyse til at producere komplekse objekter i stedet for at dekonstruere dem (Strathern 2002). Analyse består således ikke i at rede trådene ud eller bryde helheder ned i enkeltdele, indtil der kun er et fint kniplot sammenhængende mønster tilbage, men i at lade alle trev-

lerne figurere i billedet, således at muligheden for hele tiden at knytte nye forbindelser er bevaret. Analyse bliver i dette lys et spørgsmål om forskydning, om at ting, begreber og figurer kan bevæges rundt mellem hinanden, uden at nogen af delene står fast.

Spørgsmålet er så, hvor al denne dynamik efterlader det forhold mellem figur og grund, som vi indledningsvist hævdede var på spil i artiklen. Marilyn Strathern (2002), som figurerer som grå eminence på disse sider, har peget på, at vekselvirkningen mellem et fokus på figur og grund er med til at vise kompleksitet som et resultat af antropologisk analyse. I Stratherns optik kan figur og grund hele tiden skifte plads, netop fordi de medproducerer hinanden i den bevægelse, vi har beskrevet over de foregående sider, og som i øvrigt er mimet i artiklens bevægelse mellem at beskrive udstilling og tilgang. Denne bevægelse betyder, at disse afsnit er lige konkrete og i den forstand lige „tæt“ på det spørgsmål om klimaforandringernes materialisering, der er styrende for artiklen. Spørgsmålet er, om vi så overhovedet har brug for et begreb om grund, når nu den i en vis forstand kun kan komme til syne som endnu en figur. Vores forslag er her, at alt, hvad der ikke figureres, er uudgrundeligt.

Note

Mange tak til alle forskere, der deltager i indsamlingsprojektet: Astrid Andersen, Janne Bjerre Christensen, Mattias Borg, Kirsten Hastrup, Jonas Østergaard Nielsen, Mette Fog Olwig, Karsten Pærregaard, Laura Vang Rasmussen, Anette Reenberg, Maria Louise Bønnelykke Robertson, Cecilie Rubow, Frank Sejersen, Martin Skrydstrup, Astrid Stensrud og Christian Vium. Tak til ERC for finansiering af Waterworlds. Også tak til Gritt Nielsen, Brit Winthereik, redaktørerne og til de to anonyme læsere for fine og konstruktive forslag, som har givet anledning til frugtbare diskussioner og præciseringer.

Søgeord: analyseenheder, etnografika, figurering, kreativitet, museer, ting

Litteratur

- Brichet, Nathalia
2011 Awkward Relations and Universal Aspirations: Common Global Heritage in Ghana, *History and Anthropology* 22(2):149-68.
- Christensen, Janne Bjerre
2011 Klimapolitik: Rygter, røgslør og relationer på COP15. *Tidsskriftet Antropologi* 64: 71-88.
- Fabian, Johannes
1983 *Time and the Other*. New York: Columbia University Press.
- Handler, Richard & Eric Gable
1997 *The New History in an Old Museum: Creating the Past at Colonial Williamsburg*. Durham: Duke University Press.

- Hastrup, Frida
2011 Weathering the World. Recovery in the Wake of the Tsunami in a Tamil Fishing Village. Oxford: Berghahn Books.
- Hastrup, Frida & Cecilie Rubow
2011 I omegnen af COPenhagen. Tidsskriftet Antropologi 64: 61-9.
- Hastrup, Kirsten
1999 Viljen til viden. En humanistisk grundbog. København: Gyldendal.
- Holbraad, Martin & Morten Axel Pedersen
2009 Planet M. The Intense Abstraction of Marilyn Strathern. Anthropological Theory 9(4):371-94.
- Lévi-Strauss, Claude
1994 [1962] Den vilde tanke. København: Gyldendal.
- Macdonald, Sharon
2009 Reassembling Nuremberg, Reassembling Heritage. Journal of Cultural Economy 2(1-2):117-33.
- Nielsen, Gritt Bykærholm
2010 Student Figures in Friction. Ph.d.-afhandling indleveret ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Århus Universitet.
- Nielsen, Jonas Østergård
2009 Drought and Marriage: Exploring the Interconnection between Climate Variability and Social Change through a Livelihood Perspective. I: K. Hastrup (ed.): The Question of Resilience. Social Responses to Climate Change. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Reenberg, Annette
2009 Embedded Flexibility in Coupled Human-Environmental Systems in the Sahel: Talking about Resilience. I K. Hastrup (ed.): The Question of Resilience. Social Responses to Climate Change. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Strathern, Marilyn
2002 On Space and Depth. I: J. Law & A. Mol (eds.): Complexities. Social Studies of Knowledge Practices. Durham & London: Duke University Press.
2004 [1991] Partial Connections. Walnut Creek: Altamira Press.
- Tsing, Anna
2005 Friction. An Ethnography of Global Connections. New Jersey: Princeton University Press.
- Verran, Helen
2001 Science and an African Logic. Chicago: Chicago University Press. Den 25. maj 2011 holdt Michael Whyte sin afskedsforelæsning efter 39 år som ansat på Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Den 25. maj 2011 afholdt Michael Whyte sin afskedsforelæsning efter 39 år som ansat på Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Michael Whyte kom til Institut for Antropologi i januar 1972, hvor han blev lektor i 1976 efter i 1974 at have fået sin ph.d.-grad fra University of Washington, Seattle, USA.

Forelæsningen blev fulgt af adskillige underholdende taler (samt en enkelt smuk sang) fra kolleger og tidligere studerende. Talere var: John Liep, Ann-Belinda Steen Preis, Hanne Mogensen og Quentin Gausset, David Kyaddondo, Peter Henriques, Inger Sjørlev, Lotte Meinert, Morten Nielsen og Bjarke Oxlund og sangerinden Ann-Belinda Steen Preis.

Dagen sluttede med reception med dejlig mad og original musik fra Uganda.

Tidsskriftet Antropologi er glade for at kunne bringe Michael Whytes forelæsning og således traditionen tro markere endnu en begivenhed i det hjemlige antropologiske fællesskab. Ud over hele tre professortilrædelsesforelæsninger i vort forrige nummer *Fremtid* (nr. 63, 2011) kan vi nævne, at vi har bragt Kirsten Hastrups festforelæsning i *Kulturmøde* (nr. 56, 2007) i forbindelse med hendes 60-års-dag, trykt sammen med Cecilie Rubows prolog, John Lieps fratrædelsesforelæsning i *Penge* (nr. 49, 2004/05) og Karen Fog Olwigs professortilrædelsesforelæsning i *Slægtskab* (nr. 50, 2004/05).

Vi tillader os i denne sammenhæng undtagelsesvist at bryde vor egen regel om kun at publicere på dansk.

Redaktionen

AFSKEDSFØRELÆSNING

MICHAEL WHYTE

SO LONG, AND THANKS FOR ALL THE FISH

‘Was our father a bad man?’

It is August 2009. Susan and I have just arrived back in Uganda after an absence of some months. Isak – one of my brothers from rural Bunyole, now living in Kampala – has come to visit with us before we head north to Gulu the next day. We spend the late afternoon talking about family and the problems that Isak – and his sisters – are coping with in Kampala.

An older sister, employed in the police for many years, has been ill for some time and on unofficial sick leave. She has just been admitted to hospital in Bunyole and we talk about her condition with concern. Her quarters in the police lines – one room filled with beds – have for decades been lodging for her sisters and brothers while they attended school and, even now, as they look for stable work.

Isak is currently staying there, sharing the room with another younger sister and her twin daughters. They had rented a small shop where this younger sister had a hairdressing business: The Lion King Salon – lion being their clan totem. Isak had a corner for his computer in the Lion King. Here he copied music CDs and DVDs, did word processing and – his hope for the future – made music videos for hopeful musicians, using a computer programme that allowed him to combine recorded music with video clips. But money was the problem and they had recently been evicted. The shop could not support them – ‘we kept records of the income but not expenditure, that was our mistake.’ Isak explains that they had to spend too much on medical care for his older sister. So now he is baby-sitting the twins in the room in the police lines while his hairdresser sister continues to work in another ‘salon.’

It is not much of a life for a young man, but Isak insists that he has no intention of returning to live in to Bunyole. Almost all of his generation in our family – boys and girls – are looking for ‘what to do’ in town, even if town is

only the local trading centre. Like his other siblings in town, Isak is a born-again Christian, a 'savedie,' as his older rural brother says. These fellowships exist in the countryside of course, but they lack the exciting, multi-ethnic modernity of the Kampala congregations.

As we talk, evening falls and we walk along a busy road to a place where we can have dinner together. Amid traffic and dust comes the unexpected question: Was our father a bad man?

A bit of history and a bit of genealogy are needed now. During our first fieldwork in Bunyole, in 1969-71, I was informally adopted by Muzee, our local (*mutongole*) chief, thus rounding out the number of his children to 18. Over the years the relationship with Muzee and his extensive family developed. In the 1990s, Susan and I, together with a brother who worked in Kampala, built a house on land my 'father' provided. We have supported the education of what seems in retrospect like countless brothers and sisters, nieces and nephews in the family, including Isak. He is the next youngest son of Muzee's third wife. (I am counted as the oldest son of wife number 2, the beloved wife – according to her.) Isak's mother died in 1990 and he and his younger brother grew up in a somewhat disorganised household, 'headed' by successive older sisters and supervised by their stepmother (my mother) and later by their oldest brother and his wife.

Back to Isak's question. Isak related that, while helping another brother in his campaign for a seat on the District Council, some people told him that they would never vote for a son of the old chief, our father. The chief was a bad man – the phrase could also be rendered as 'an evil man.' Isak mentioned allegations of sorcery – and coupled them with his memories of the old man sacrificing at our ancestor shrine (now long vanished) and, in his last years, trying to revive the position of clan spirit medium. I explained that, when I first knew our father, he was certainly a traditionalist, but no sorcerer. In those days, I reminded him, even though everyone 'had a religion,' most senior men also kept their ancestor shrines – and everybody would, at times, become involved with the world of ancestors and spirits, practices that were referred to by saved Christians as 'the cult of evils.' I tried to describe a world of practice that I remembered well. It was a world before Idi Amin, a time people now call Uganda's Golden Age – and it had vanished a decade before Isak was born.

Dates matters here, or at least time does. Our father was more than 60 years older than Isak. He died in 1995, five years after Isak's mother. (Isak himself was, in primary school at the time.) I was someone who had appeared in Isak's world in 1989, before Isak had begun school – an exotic European with a strange connection to his family history.

Indeed, when I first arrived in Bunyole in 1969, I was no older than Isak in 2009. Then, at that time, I was young, newly married and childless, just barely an

adult in Nyole terms. Certainly wealthy by local standards, but not unimaginably so. I was a student, bent on learning ‘the things what were done in Bunyole’ from the people who were doing them – a position that marked me positively, a polite and respectful young man who listened.

That version of me was, I imagine, almost as remote for Isak as his memories of his father. As he continued to talk, to react to my answers, it became clear that Isak’s question was not simply historical; it was existential in a very specific way. It was about Isak now; it was about his stalled life.

‘People said my father was rich,’ Isak continued. ‘He was well known. If I go ask for a job in Butaleja [the District headquarters], people know me. But if he was rich, how can I be poor like this? I am nothing. Was he rich? At his funeral people talked until I hated them – that he had many cows and that my stepmother took them.’

As we walk, Isak tells us that he is ashamed that his father was well known ‘and yet I am nothing.’ ‘If I knew the story of my father’s life then I would know the way to go,’ he adds. We ask why he does not enquire from other family members, for example, his older brother, who is now the leader of the village council. But it seems that the relationship is strained and that this brother simply rebuffs him: ‘go away savedie,’ he is told.

‘I don’t know what’s wrong with our family,’ Isak speculates. ‘Are we being punished for something that happened long ago? Maybe our sister Grace. She was married and left her husband and married again in Busoga. Her husband was accused of killing someone for riches (by evil magic) and they ran away. Somewhere in Busoga. She’s in exile.’

‘When I was growing up there was no role model – no one to show what I should do with my life.’ No one made anything of his life – going outside, getting an education. My older brother would come back from Kampala and get in fights. They would sit around and drink. The only one to admire was Brian [his FBS] ‘and he was younger than me.’ Isak sees his youngest brother who is in his second year at university as the one bright spot: ‘he has learned from our mistakes; he’s really focused on his studies.’

Even though there is land available in our family, farming has never appealed to Isak. A return to village life seems to mean submission to older brothers and to a world too limited, too narrow. There is nothing for him there – where he is known as the son of a father whose history is unknowable to Isak. A father who, in the end, did not provide for his sons. The older brothers and I know that there were no cows, that they had disappeared years before in a lawsuit over bridewealth and land, but that is beside the point. Our history is not the history that Isak wants and needs – at least not yet.

The conversation with Isak was in many ways like so many others I have held after intervals of absence: a matter of catching up on the news, of being updated. But his question about our father added another dimension. It brought home the point that updating implies dating back – having shared something in the past – having had people and a social world in common. And in that common past, I dated back farther than he did. It is this theme of updating and dating back, as they play out in fieldwork, that I wish to consider this afternoon.

The sociability of fieldwork

Many of us have experienced the social and emotional effects of returning to the field. My own situation of returning over 40 years is extreme, but returning and updating are – or can be – a part of any fieldwork, whether the intervals between updates are counted in days or years. By attending to them we are alerted to some more general links between fieldwork experience and different appreciations of time as they present themselves in what I call here episodic fieldwork. I use ‘episodic’ because I want to emphasise the significance of absence and return for fieldwork relationships and the ethnographies that rest on these relationships. More generally, I want to remind us that social life is itself episodic. Communicative interaction – with or without the ethnographer’s sporadic participation – plays out in space and time and is thus necessarily a discontinuous practice. We engage each other through social episodes and we create a sense of time, change and coherence by integrating and reintegrating our episodic interactions.¹

To be brought up to date, one must have been, at one point in the past, up to date. There is always a presumption of social familiarity, of local competence, perhaps a warm feeling of being welcomed back into a social world, with a familiar social position. This sense of re-belonging may be fleeting but its significance is beyond doubt. Just think of the occasions when it falters or fails – that moment of small panic, when you are at a loss. Who is this woman and what on earth is she talking about? Can I access the Michael she knew, the Michael who remembered, before my silly smile gives the game away? And what is the game, anyway?

The small panic is not about a memory lapse but rather the social lapse that threatens. Why? Because being updated is more than receiving information. It is the condition of being part of a social group or network where stories, histories, carry meaning, as do those of Isak’s family. However, no one can be socially active/on-line all the time. Social participation is inevitably a matter of comings and goings, a matter of updates.

Drawing inspiration from Simmel I am suggesting that what is at stake here is sociability – defined as association for its own sake. Simmel argues that this

form of interaction, while not instrumental or goal directed ‘in its pure form,’ is nonetheless a condition or framework for social existence (Simmel & Hughes 1949:254). Sociability is play and necessity; it is ‘the play-form of association ... related to the content-determined concreteness of association as art is related to reality’ (op.cit.255). As examples of sociability, Simmel offers conversation as an end in itself: coquetry, tact and ‘good form.’ Here the art of interaction is paramount and time is banished, together with tactics. However sociability is not simply what happens when nothing else is happening. Rather it is a social mode that in some sense enables individual and collective actions. For Simmel, both sociability and play can risk becoming ‘entangled with real life’ (op.cit.258), a possibility that disturbs his idealised schema. But for me it is precisely these margins, where timeless sociability merges with calculation, and thus with time, that are of prime interest. Here, the forms and conventions of ‘pure’ sociability intersect with social calculation, with history and memory. Sociability, it seems to me, is both play and purpose, timeless and episodic. From my perspective, sociability is usefully seen as a condition that is achieved, again and again. Like play it is dependent on knowing forms and rules, on historical experience. But because sociability is social, it also rests on an appreciation of social positions and events. The achieving of sociability, socially and temporally specific, is a process in time, and in society. It is about maintaining a certain continuity, a practice of updating an existing social field and the positions of its players. Correspondingly, sociability in this sense is irrelevant when it deals with those who are ‘here today and gone tomorrow’ (Simmel 1950). One does not update a Stranger.

Returning – to the field, but also to any earlier set of social relationships – sets sociability in motion in the process of reconnecting. And it is a process that may well fail, even when memory does not. Old friends may now simply be irritating – have they changed or have I? Acquaintances may suddenly become friends – or at least more distinct persons because I am now older, because they have married, become established and recognised, or because life events have transformed their social situation. ‘He is no longer married; his wife and the child have died and he stays with his parents. Is it this new disease of ours?’ Any update will be a painful review, a life heading in unexpected directions, with social consequences.

Finally, returning to the field is also about being brought up to date in the world and about the world, about resuming – or finding – ‘coevalness’ when political, economic and ecological circumstances have changed (Fabian & Bunzl 2002). Through the years we have known Isak’s family, the Ugandan world has shifted radically. The country Winston Churchill once called the Pearl of Africa was transformed by the ‘regimes’ (Idi Amin, Obote, the Okellos) and then transformed again by Museveni and the National Resistance Movement

and the donor community. The colonial economy, structured by export crops and subsistence cultivation, was still viable in 1969; in 2009 the free internal market, where anything is for sale and people complain that ‘we have no cash crops,’ dominates. Pentecostal churches, mobile phones, FM radio stations and video parlours are part of a popular culture that did not exist when we first knew Isak’s father. AIDS has taken a terrible toll, also among Isak’s family, and resources have poured in for prevention and treatment programmes that are keeping some of his relatives alive. Donors and their programs are omnipresent, primary education is universal – and jobs are still scarce, as Isak knows so well.

From our first weeks in Bunyole back in 1969, we filled our notebooks and our files with the happenings of the families to whom we were closest. We came to know people not just as individuals, but as contingent parts of families and neighbourhoods. As we learned more Lunyole it became possible to follow on-going social life as a series of connected events and to construe relational data into extended cases. Such cases, we knew, were important – Manchester anthropology was still modern in 1970 – and we recorded on-going narratives of activities such as land disputes, funeral rituals, domestic quarrels, therapeutic journeys. We also followed along in continuing micro-sagas of friends and neighbours, and many of these narratives ended up as cases in their own right. Such ‘case stories’ required a degree of contextual knowledge but, once it was clear that we were interested, there were always interlocutors willing to help us with their interpretations. Collecting cases involved us in new kinds of collaboration with our field assistants and our friends and neighbours – and began to help us to move beyond our initial focus on facts and lists, names and categories. Case material was on-going, socially mediated and socially demanding. Hearing the latest about M’s father-in-law – a new episode in a continuing story – was not simply data; it was information imparted to me because I was accepted as a brother-in-law, an honorary relative. It confirmed that I was – literally – in a position to know, part of a social network, if only as a game. Knowing what M had said and B had done and what S believed allowed us to become more nearly a part of Nyole social life on Nyole terms. As we ‘moved’ we heard people talking about other people, and their on-going conflicts, projects and plans. When we returned, we were able to ask about past events and to receive updates. Being able to participate – and being interested in participating – made us more human, more social.²

Updating: the dynamics of a fieldwork

We returned at different rhythms over the years. During our first 26-month stay in Bunyole, there were many small comings and goings – and a lot of updating. We

left the field for conferences and periods of writing spent in Kampala, as well as holidays and an unplanned month in Nairobi due to illness. Returning after this absence with gifts of clothing bought from Nairobi's Keriokor Market made for a narrative that was locally more interesting/dramatic than a simple trip to Mbale or Tororo. Telling about where we had been induced narratives from our friends – about places they had reached and, of course, about what had happened in our absence. Being updated was both information – entered in fieldnotes and added to cases – and also, as I see now, a sign of our success at attaining a social place in our communities.

Our last months of fieldwork in 1971, after the Amin coup, were increasingly fraught whenever we left our Bunyole backwater for a trip to Mbale or Kampala. We drove past roadblocks and fear – young soldiers from the North, sweating even in the shade, trying to come to terms with their new power and its possibilities and pitfalls. Each return became another story, a contribution to the developing narrative about the danger of journeys and the parlous state of affairs 'outside.'

After that first long fieldwork, returns and updating came at longer intervals. There were years when we lost touch: the time of Amin from 1971 to 1979. And then the excitement and relief of coming back for a short visit in 1979 to find that our friends were all right despite the deprivations and uncertainty. Another period of insecurity followed, which gradually lessened, at least in our part of Uganda, after Museveni's coup in 1986. From 1988 we began to return regularly, facilitated from 1994 by the Danida-supported ENRECA project that linked our department to a research centre at Makerere University. Today, 40 years later, when we come and go, there is still always someone who needs a ride, or money, or advice about a problem – someone who relates the events of home in the expectation that we will understand. And there are still people in Kampala – or even in Denmark – who need to be greeted and, if possible, told the news of home. '*Amang'uliro-hi?*' (what news?) is a key part of the standard greeting but, unlike the English 'how's it going?' Banyole still expect an elaborated response – an update.

Episodic fieldwork and the creation of futures and pasts

Updating implies a sociability that is not continuous; one in which absence and return are normal. But what happens when the absences lengthen, lapping over major historical change? In such cases, returns may best be seen as episodes that reconnect the *now* of the fieldworker and the *now* of the field. Coevalness is reimposed with each visit. But, as we shall see, this is not simply a matter of learning the latest gossip. 'Communicative interaction' involves both reinterpretation of past understandings and understanding of the past.

According to my on-line dictionary the word episode comes from Greek – *episodes*: ‘coming in besides.’ There are two primary meanings. The first states that an episode is ‘an event or a group of events occurring as part of a larger sequence; an incident or period considered in isolation: *the latest episode in the feud.*’ The second usage is perhaps more familiar – the episode as an instalment in an on-going story. An episode is thus both part of a sequence and the part itself. Episodic fieldwork involves both senses of the term, reflecting different challenges and opportunities for reflection and understanding.

Episodes of updating with Isak have increased in recent years. As a reluctant schoolboy, a stubborn and – to us – silent youth, there was little conversation. Other people, his worried sisters, an irritated older brother, volunteered what updating reached us: he’s hanging out with bad lots in the trading centre, going to discos. But over the years work has brought us more often to Kampala and to the urban world of our younger family members. Isak has emerged from what had been, for us, the family shadow; he has become a presence and a point of view in his own right. Episodes in his continuing story are now – for us – instalments in a broadening family sociality. And Isak’s narrative, captured in frames is more and more clearly a part of the on-going story of urban Uganda.

One afternoon (before the Lion King hair salon closed) we stopped by to visit, and Isak introduced his girlfriend who had come to help his sister plait hair. To our surprise, it turned out they had a child together – staying with her mother. He had met her through the police connection: her policeman father and Isak’s sister had been posted in the same district town. Later her father was transferred to Mbarara, the home area of the president, and through a link there she obtained a presidential scholarship for a private university. Political patronage, increasingly the order of the day, had blessed her, and cast a few crumbs his way. Her classmates sometimes gave Isak a little work typing their term papers on his computer.

Another time, some months after the visit when Isak asked about his father, we found him in particularly urgent need of money. His computer was broken, but another income possibility was almost within grasp – if only he knew how to drive. He had gotten a part acting in a film about AIDS, produced by an externally funded NGO. He played the rich man, the Sugar Daddy who spreads AIDS to needy young women, and he was meant to come driving a car. Isak had told the producers that he could drive, but now they were getting to the part of the film where he was supposed to do it! And this might be his chance. The film was going to tour around and be discussed. He could become known, be on TV, maybe even make films himself. For example, a film about his family! His sister, in whose police line room we were sitting, sighed dismissively. ‘He’s always full of different impractical ideas – this and that.’ But we gave him some cash for a

driving lesson. So far he has not yet become a TV star, but he too was touched, ever so lightly, by the foreign donors fighting AIDS.

Long term fieldworking: change, sociability and position

The times changed, from a pre-Amin Uganda only just post-colonial to today's cosmopolitan, globalised and conflicted state of affairs. Episodic fieldworking – the updating of fieldworks by returning social beings – brought out the ways in which Banyole – some Banyole, different Banyole – link local and domestic events to wider – and emerging – social fields. Recognising such changes as on-going local reflections provides a framework for accessing new historical interpretations of the world and the directions that it is taking. (The plurals are important here.) Returning periodically was however not simply a matter of capturing events in new sequences. The very social relationships that define episodic fieldwork and continuing participation are, by virtue of their dependence on intersubjectivity and sociability, also malleable and contingent.

This is no doubt a complex way of stating the obvious: people and ethnographers change. My positions, my actual and possible relationships with Others, have been transformed over the years – as have Theirs. In some cases, we have simply grown up, and differences in age and experience that were great in 1970 or 1990 have become less so. The little boy who lived across the road from us in 1970 is now a parent and an academic, a fellow scientist with whom we discuss Uganda's ecological crises. His father, a headmaster in 1970, was our local mentor as well as our friend; today we are both grandparents in friendly competition over progeny. In other cases, our lives have taken different courses and gaps have come into being that are difficult to bridge. In 1970 we had friends among the many small farmers in Bunyole, making what was considered a good living from subsistence production and a cash crop. Gifts of crops, animals and food were commonplace, material expressions of sociability. Now their children and grandchildren are absolutely and relatively impoverished. They no longer have the capacity to be generous in the way they would have wished.³

I too have changed – again absolutely and relatively. I made my first friends in Bunyole as a young man, newly married and, by local standards, almost a youth. I was a PhD student 'sent by Makerere University to learn the things which are done in Bunyole'; everyone was more competent. Over the years I have developed and discovered different competences. I got a full-time university job, an elite job also in Uganda. I became known to district and national civil servants and have Ugandan colleagues and friends who are part of – or at least close to – the country's economic and political elite. I also have my family 'deep in the country'

in Bunyole, where we have built a house and where we have supported children from primary school to university, provided cash for family-related business projects and family emergencies. Genealogically I am now counted with the most senior men in our lineage, called in as a 'father' to 'solve our problems.' We have become increasingly drawn into the kind of network of demands, deference and intimacy that Uganda elites must also navigate.

Conclusion: time, play and purpose

Updating is not a simple linear cumulative process: more stories, more events, more money, greater insight. It is more than continually capturing the latest instalment in an on-going story. By returning again and again, we are not simply being *brought* up-to-date. We participate in a temporal process that is also transformative: we are *ourselves* updated. The two processes are linked. By returning again and again, we learn more – and we become capable of understanding more. Becoming more involved, more situated, we take on positions that are about sociability (playing at being a brother or an uncle, an elite relative), and also about obligations: children to be educated and medicine to be supplied. And networks based on research relationships in Uganda and beyond are shared with the 'objects' of research, sometimes with surprisingly complex outcomes.

Mere returning can emphasise progressive difference. Johannes Fabian argues that anthropological fieldwork 'demands that ethnographers recognise the people they study as their coevals'. However, when ethnographers 'represent their knowledge in teaching and writing' the result may well take the form of 'a discourse that consistently places those who are talked about in a time other than of the one who talks' (Fabian 2007). Updating, when it is recognised as part and parcel of research, pushes us to retain a sense of coevalness in our representations; we continue to be a part of each other's now, even as that now changes. We get jobs and raise a family, learn to use computers and mobile phones and to surf the net. Our Ugandan friends are also growing up, growing older, coping more or less successfully with the exigencies of life in the countryside or, increasingly, in town. They, too, use mobile phones and sometimes the internet. Updating continues to connect us even as we change – and to remind all of us that 'the sharing of time' has not diminished inequality. Europeans and Ugandans are still systematically, structurally separated, not by time but certainly by degree of access to resources of all sorts.

Finally, I must emphasise that I see all participatory fieldwork as episodic. Long-term fieldwork makes the process more visible but, in principle, what is necessary is simply the conscious awareness of returning and, perhaps, a strategic

use of updating. Perhaps also a more careful consideration of dating back, and of the shifting social configurations of the past, against which one is updating. Returning and updating are processes in social life as well as ethnographic research. They can be mobilised to explore change as well as continuity. Indeed, it is likely that being aware of updating as a process for achieving sociability is particularly useful when planning any fieldwork.

Another conclusion

My title is borrowed from the fourth volume of Douglas Adams's wonderful 'trilogy in 5 parts', *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* (Adams 1995). Adams manages to destroy the earth at least twice in the course of the five volumes in his trilogy, which I think allows me an extra conclusion or two.

The best way to get to know the *Hitchhiker's Guide* is to go back to the original BBC radio plays, which began in 1978. In our family, they were on air just after dinner in the 1980's and served as washing up entertainment for Zack and Tim, our sons. Later, we bought tapes of the whole series in order to further encourage washing up over several more years. The radio plays became novels – also good – and a film – not so good.

The *Hitchhiker's Guide* is about – well – almost everything. It is particularly good at looking at the experience of one character from radically different positions. Poor Arthur Dent, the Earthman who is more or less the main character, is brought to an almost continuous state of paradigm collapse by these confrontations. Almost, but never completely.

The value of being shown aspects of what one knows that one should also have known, but didn't (an Adams sentiment) is immense, not least for an ethnographer. Susan has always been able to open my eyes to relationships and meanings that have enlightened my understanding – and my enjoyment of fieldwork. Others from the Department of Anthropology have also helped to challenge my ethnographic certainties about Bunyole: Thorkild Jensen carried out kandidat research there in 1992 – and explored a new world of boda-boda bicycle taxis and a view of Bunyole from the perspective of (mostly) young and unmarried men. Bjarke Oxlund, our 'son' in a neighbouring district, welcomed me into his Samia family and shared insights into being a son in another place. A decade later David Kyaddondo carried out excellent and productive PhD research in the rice swamps of Eastern Bunyole. His eye for the problems and agency of the very young and the very old helped me to see and understand the social perspectives of these actors and, through them, to better understand the varieties of Nyole family life. Catrine Christiansen also a PhD student working with churches and development in neighbouring Samia

(where she was also known as Bjarke's sister and, at times, as our daughter – even *bazungu* families are complicated) visited us in Bunyole a few years ago. Our local archdeacon came to call, was presented to Catrine – and four hours later they were still deep in a learned discussion of Church of Uganda policy and politics. The archdeacon keeps asking when is she returning.

Thanks, too, to those who, over the years, have shared their fields and their projects with me, broadening my world and my anthropology. Nic and Ida opened other worlds for us in Africa and Malaysia; Niels and Eva introduced us to Denmark and to things Andean. John and Annette Liep arrived home from Rossel Island to find us in our first year – they have been our true age-mates ever since. Our sons Tim and Zack grew up with updatings from Bunyole (and Marachi) and have repaid in kind, opening new worlds in Nepal and among asylum-seekers in Denmark. Eric Reynolds introduced us to other Kenyas in Kapenguria and Kisumu – and even shared a few fish.

In particular, thanks to our special Eastern Ugandan colleagues, to Hanne Mogensen who showed us that our 'enemies' in Budama were not so very different and to Lotte Meinert, who made her Teso world a part of ours. There are so many others – generous with their time and their insight – who have shared fields and ideas with me. This is the wonder of colleagues and students, and you are too many for me to mention by name. But you are in my thoughts, my work and my heart.

So many of you here have contributed to my Ugandan education – not least through the Center for Afrikastudier with Holger Bernt Hansen and as colleagues in our TORCH and Gulu ENRECA projects, and so many more have helped me to become the best anthropologist that I could manage to be. As they say in books, all the mistakes are of my own making.

So finally, in the words of the dolphins who left earth by their own means before it was destroyed by a Vogon construction fleet, following out-dated orders from a galactic bureaucracy to clear the way for a hyper-space by-pass: 'so long and thanks for all the fish!' And if there is a moral, let it be that Vogons executing plans – and planets – with no concern for consequences might appear at any moment. Maybe they are already here. Be prepared. Resist!

Noter

1. Of course neither integration nor reintegration is wholly reliable; the episodic nature of social relations combines with updating to insure a certain degree of social and historical confusion.
2. 'From the native's point of view' Geertz argues that 'accounts of other peoples' subjectivities'

cannot be based on empathy, and that anthropologists must not delude themselves into mistaking their participation for social membership. They are not Natives and their accounts of life in the field belong to *their* biographies (Geertz 1979:44-5). I agree; I am not 'really' Isak's older brother. But our relationship is framed – played at – in terms that help me to see the changing significance of differences in age and wealth from the point of view of the senior part. Updating and dating back provide my context for exploring – and interpreting – social lives from different and shifting positions.

3. Our Isak, and his newly urban siblings, might seem to resemble John Berger's transformed and urbanized peasants in his trilogy *Into Their Labours*, which includes *Pig Earth*, *Once in Europe*, and *Lilac and Flag* (Berger 1991). But for Isak, home and its bonds are still all too active, shaping and informing the pull of town in a dialectic that is Ugandan, not French.

Litteratur

Adams, Douglas

1995   The Hitchhiker's Guide to the Galaxy: A Trilogy in Five Parts. London: Heinemann.

Berger, John

1991   Into their Labours: A Trilogy. New York: Pantheon Books.

Fabian, Johannes

2007   Memory against Culture. Durham & London: Duke University Press.

Fabian, Johannes & Matti Bunzl

2002   Time and the Other: How Anthropology Makes its Object. New York: Columbia University Press.

Geertz, Clifford

1979   From the Native's Point of View: On the Nature of Anthropological Understanding. I: C. Geertz: Interpretive Social Science. London: University of California Press.

Simmel, Georg

1950   The Stranger. I: G. Simmel: The Sociology of Georg Simmel (oversat af Kurt Wolff). New York: Free Press.

Simmel, Georg & Everett C. Hughes

1949   The Sociology of Sociability. American Journal of Sociology IV:254-61.

ANMELDELSER

CRAIG JEFFREY: *Timepass: Youth, Class, and the Politics of Waiting in India*. Stanford: Stanford University Press 2010. 221 sider. ISBN 978-0-8047-7074-3. Pris: \$ 21.95.

Kasten jat i den indiske delstat Uttar Pradesh (UP) er under pres. Traditionelt har de tjent til dagen og vejen som ganske succesfulde bønder, som med held formåede at udnytte de muligheder, den indiske grønne revolution åbnede fra 1960'erne og frem. Dermed fik jats en status som en ganske indflydelsesrig rural middelklasse, med begge ben solidt plantet i mulden. Men landbruget er ikke længere, hvad det har været. De kasteløse begynder at få større indflydelse, og økonomien i UP er ugunstig for *business*, hvilket jats heller ikke har den store indsigt i. Hvad gør en fornuftig jat så? Det giver antropologen Craig Jeffrey flere interessante svar på i bogen *Timepass*.

Jats investerer langsigtet. De dyrker ikke længere bare jorden, de dyrker også i stor stil relationer med lokale politifolk, bureaukrater, politikere og andre folk med indflydelse for på den måde at sikre sig adgang til indtægtsgivende ydelser og tjenester. Og den ultimative appelsin, alle jats håber falder ned i netop deres turban, er et job i staten. For er man på god fod med de rette folk på det rette tidspunkt, er det muligt, at man derigennem kan sikre et familiemedlem et af de eftertragtede *government jobs*. Her er jobsikkerheden i top, pensionen er sikret, og selv om lønnen måske ikke er imponerende, er der rig mulighed for at berige sig på anden vis, for eksempel gennem bestikkelse, korruption og andre former for kick-backs.

I tillæg investerer jats i stor stil i uddannelse for deres sønner. Igen er målet det samme, nemlig et job i staten. Det lykkes nogle gange, men ikke altid, for unge indere med ambitioner tager generelt uddannelse i stor stil. Ved Chaudhry Charan Singh University (CCSU), i byen Meerut i UP, studerede der i 2005

ikke færre end en kvart million mennesker ved de omkring 380 institutioner, der er affilieret med CCSU. Og i UP som helhed var der for ti år siden hele 27 universiteter og 763 colleges med til sammen 1,3 millioner studerende. Hvad tallet er i dag, skal jeg ikke kunne sige. Studieaktivitetens omfang er unægteligt imponerende, men det er kvaliteten så til gengæld ikke: I den indiske hovedstad Delhi kan man støde på jobannoncer med følgende note: „Meerut students need not apply.“ En videregående uddannelse er altså ingen garanti for et vellønnet job, og det ved studenterne i Meerut godt selv. Eller også indser de det hurtigt. Og hvad skal en jattstuderende uden fornuftige jobudsigter så tage sig til, ud over at forlænge studietiden mest muligt? Svaret er *timepass*. De fordriver tiden på universitetet, som bedst de kan, i en tilstand af limbo og permanent venten, uden at de ved præcis, hvad de venter på. Men det betyder langtfra, at de ikke giver sig i kast med noget meningsfyldt – for det gør de, og det er den slags mere eller mindre meningsfyldt *timepass*, Jeffrey beskriver i bogens to mest interessante etnografiske kapitler.

En del af de studerende bruger deres *timepass* til at blive studenterpolitikere, enten som uafhængige studenteraktivister eller i mere organiseret form. Og det skorter ikke på sager, man som studenterpolitiker kan engagere sig i, for det er de utroligste ting, studenter i Meerut demonstrerer for (eller imod). I 2004 og 2005 mobiliserede de studerende for eksempel for at forsvare deres ret til at snyde under eksamen. Mobiliseringen begyndte, fordi omkring 100 studerende blev afsløret i at kopiere deres besvarelser *en masse* under en re-eksamen (fordi de havde dumpet i første forsøg) i 2004. Da nyheden spredte sig, organiserede andre studerende en aktion til støtte for de afslørede med argumentet om, at snyd og fusk allerede var genneminstitutionaliseret ved CCSU. Eksamensopgaverne lækkes ofte op til en eksamen, og i den lokale bogbazaar kan man købe bøger med eksemplariske svar på opgaver, som senere dukker op til eksamen. Derfor var det uretfærdigt at køre en symbolsag ved at håndplukke en lille gruppe på 100 „snydere“ til særlig afstraffelse. De politiske studenteraktivister gik også til handling, da det kom frem, at universitetsledelsen havde skåret ned på administrationsomkostningerne ved at udlicitere censuren på CCSU's masteropgaver til studerende på andre uddannelsesinstitutioner. Resultatet var, at bachelorstuderende fungerede som bedømmere på masteropgaver. Den slags forekommer ofte ved universiteter i UP, skal man tro Jeffrey. Men det, der gjorde det særligt slemt ved CCSU, var, at man der (ifølge hårdnakkede rygter) havde udliciteret censuren til almindelige skoleelever helt ned til 8-års-alderen.

Studenterpolitikere bruger metoder, der meget ligner dem, jattbønderne bruger hjemme i landsbyen. De bruger tid og kræfter på at bygge lokale netværk og gode relationer til politiet, aviserne og universitetsadministrationen. Disse relationer kan

de så fra tid til anden trække på, når der er problemer, som studenterne i Meerut gerne vil have løst. Dermed opbygger de sig et ry som „handlingens mænd“ i de studerendes øjne. De bliver derved en slags effektive mellemmand mellem de studerende og diverse magtinstanser, og i denne mellemposition er der god mulighed for selv at tjene en skilling, for her er den ene tjeneste den anden værd. Jeffrey anslår faktisk, at studenterpolitikere i toppen af CCSU's studenterfor- eningshierarki kan tjene op mod 1 million rupees (120.000 kr.) på et år. Og det personlige rygte og anseelige sociale netværk, som en effektiv studenterpolitiker bygger op, kan ofte bruges til også at sikre ham en karriere efter universitet.

Jeffrey bruger Bourdieus spilmetafor og hans teori om felter til at forklare jats praksisser med at bygge og udnytte relationer og indflydelse i en række forskellige sfærer. Den tilgang får han nu nærmest foræret, for Jeffreys informanter bruger selv samme terminologi i et sådant omfang, at man næsten skulle tro, de selv havde læst Bourdieu: De bruger vendingen *to cultivate fields* – nogle gange endda på engelsk! – til at beskrive deres strategi med at maksimere indflydelse ved strategisk at pleje mangfoldige relationer, og de snakker om dette som et spil, hvor der er stor konkurrence, og hvor det lønner sig at have erfaring med og næse for spillet (dvs. habitus). Også studenterpolitikerne fortæller, at de ser på deres politiske aktiviteter som et spil. Brugen af Bourdieu er nu alligevel produktiv, fordi den underminerer den rigide dikotomisering mellem elite og *subaltern* politisk praksis, som har domineret megen tænkning om indisk politik, siden *subaltern studies* lanceredes i starten af 1980'erne. Jeffrey viser effektivt, hvordan jats opererer i mangfoldige felter på begge sider af elite vs. subalternskellet, og deres politiske praksisser lader sig derfor netop ikke reducere til enten det ene eller det andet. Men mens det således er tydeligt, hvad Jeffrey har lært af Bourdieu, er det ikke helt så oplagt, hvad Bourdieu kunne have lært af Jeffrey, selv om han i konklusionen antyder, at man bør læse Bourdieu sammen med andre analyser, der fokuserer mere på kontraintuitive eksempler på samarbejde på tværs af klasser. Det har han nok ret i.

Et lille kritikpunkt er, at Jeffrey med fordel kunne have udfoldet sine empiriske beretninger endnu mere. Fremstillingsformen er generelt sådan, at Jeffrey først præsenterer et generaliseret argument, hvorefter han kommer med et enkelt kort empirisk eksempel eller to, som understøtter generaliseringen. Derfor gør han mange steder flittigt brug af vendingen „for eksempel“, hvilket irriterer noget, når man først er blevet opmærksom på det. Og hvis man, som jeg, er glad for lange, empirisk deltaljerede passager, er der ikke altid meget at hente, og Jeffreys fremstillingsform gør det svært for læseren at gå argumenterne efter i sømmene. Det kan tænkes, at forlaget bare ville have en kort bog: Den er kun på 190 ikke særligt tætskrevne sider, fraregnet bibliografi og indeks. Når det så er sagt, er

der alligevel ingen tvivl om, at Jeffreys bog er et vigtigt bidrag til mange slags antropologisk litteratur om for eksempel rurale middelklasser, urbane unge, nutidens Indien, politisk lederskab og generel *wheeling-dealing*.

Kenneth Bo Nielsen
Antropolog, ph.d.-studerende
Senter for Utvikling og Miljø
Universitetet i Oslo

LÁSZLÓ KÜRTI & PETER SKALNÍK (eds.): Postsocialist Europe. Anthropological Perspectives from Home. Oxford: Berghahn 2009. 336 sider. ISBN 978-1-84545-474-6. Pris: £ 50.

Postsocialist Europe: Perspectives from 'Home' er en antologi med bidrag af et udvalg af antropologer med østeuropæisk baggrund. Bogens ønske er at bidrage til den antropologiske viden om det postsocialistiske Europa med krav om berettigelse og anerkendelse af ligestilling mellem øst- og vesteuropæisk antropologi. Antologien er redigeret af László Kürti og Peter Skalník og er skrevet over emnerne køn, seksualitet og national identitetsskabelse, økonomisk transformation, globalisering, rural-urban-relation, modstand, identitet og politisk transformation.

Indledningen byder på en kritik af vestlig antropologis teoretiske dominans i det antropologiske vidensfelt. Det fremhæves blandt andet, at der i (amerikanske) tidsskrifter om Østeuropa sjældent er en østeuropæisk repræsentant i redaktionen, samt at vestlige forskere, der studerer Østeuropa, burde begynde teoretiske diskussioner med at fremhæve lokale forskeres arbejde. Skalník, der er medredaktør, skriver dog i sin artikel, at begrebet „vesten“ er en emisk term, der fortjener analyse i sig selv. Den analyse synes dog svær at få øje på, men ville have gjort sig godt i opgøret med „vestlige antropologers namedropping og elitære teoretisering“, som det påstås i bogens introduktion (s. 18, min oversættelse). Bogens fællesnævner er postsocialisme. Desværre går flere af artiklerne let hen over postsocialismen som blot en historisk baggrund i stedet for at relatere den mere direkte til de politiske og sociale fænomener, artiklerne beskriver.

Der er store udsving i kvaliteten af artiklerne med hensyn til metode, positionering og analyse. Jeg vil her komme med et par eksempler fra bidragene.

I artiklen „Migs and Cadres on the Move: Thoughts on the Mimetic Dimensions of Postsocialism“ beskriver Hana Červinkova, hvordan soldaters tab af identitet hænger sammen med udskiftningen af militært udstyr, og de forskellige taktikker, soldaterne gør brug af for at holde fast i deres forståelse af sig selv og deres samfund. Udskiftningen fungerer som symbol og analogi på transitionen

fra socialisme til kapitalisme og liberalisme, og soldaternes identitetsskabelse er en mimesis heraf.

I artiklen „Gender and Governance in Rural Communities of Postsocialist Slovakia“ beskriver Bitušková og Košťalová kvinders politiske involvering i landsbysamfund i det rurale Slovakiet. Den empiriske beskrivelse forklarer, at kvinder er mere aktive i mindre landsbysamfund, idet det kan sammenlignes med kvinders traditionelle roller i familien, og størrelsen af landsbyen muliggør, at kvinden stadig til en vis grad kan opfylde deres pligter i hjemmet, mens mænd fravælger politiske embeder i mindre byer, da der følger mindre prestige og indkomst med disse. Desværre diskuteres det ikke, hvordan den socialistiske fortids kønskvotienter påvirker kvinders opfattelse af deres politiske deltagelse, det står kun kort beskrevet som en historisk baggrund. Der skrives intet om, hvorvidt kvinder ønsker at besætte politiske embeder i større byer, og der savnes en generel forholden sig til „gender“ og emner såsom magt og status i forhold til køn. Til gengæld er der en hel side om forskellige epokers arkitektur, og hvordan denne ser ud i landsbyerne – uden at det relaterer sig til artiklens emne.

I artiklen „Property Relations, Class, and Labour in Rural Poland“ beskriver Michał Buchowski en landsbys økonomiske og sociale udvikling efter socialismens fald i Polen. Artiklen argumenterer for, at nye økonomiske praksisser opstår som følge af det politiske og økonomiske skift, samt at håndteringen af transitionen fra socialismen er afhængig af den enkeltes arbejdsmæssige baggrund og socioøkonomiske status. Dog savner man en diskussion af forskerens egen positionering som lokal akademiker med højere socioøkonomisk status i et lokalsamfund, hvor den socioøkonomiske sikkerhed under socialismen er byttet ud med kapitalismens hyldest af individet og frie markedskræfter.

Bogens titel henviser til det metodiske greb at studere anderledeshed, mens man „studerer sig selv“, men til trods for indledningens løfter om denne diskussion er det i mange af artiklerne ganske ukritisk og ureflekteret konstateret, at fordi man er lokal, kan man bedre forstå de lokale forhold. Om end der nok kan være visse fordele ved at studere egen kultur/eget samfund, mangler der en decideret diskussion af, hvad ens egen positionering, status, kultur, køn etc., betyder for de indsamlede data og på den efterfølgende analyse (en undtagelse er dog Červinkovas udmærkede beskrivelse af fordele og ulemper ved at være lokal og kvinde i en militær og mandsdomineret kontekst). Selv om en diskussion af positionering i indledningen forekommer som et decideret mål med bogen, diskuterer kun tre af bogens forfattere de metodiske udfordringer og fordele ved at bedrive antropologi i eget samfund. Sammenhængen mellem indledningens ønskemål og det, der rent faktisk står i bidragene, forsvinder således desværre i et flertal af artiklerne på grund af ureflekterede konstateringer og etnografiske

data, som henstår for sig selv uden analytisk og teoretisk kontekstualisering og refleksion.

Et gennemgående problem for bogen er, at artiklernes kvalitet varierer meget, sprogligt er flere af artiklerne ikke særligt velformulerede, men fyldt med grammatiske fejl, og få gør som lovet i indledningen. Som læser kunne man godt ønske sig, at der var brugt tid på en ordentlig korrekturlæsning. Dette synes især vigtigt, da indledningen kritiserer brugen af primært engelsk og fransk i antropologisk litteratur og peger på dette som årsagen til, at megen østeuropæisk etnografi og antropologi ikke er tilgængelig for vestlige forskere (EU og USA).

Der er megen interessant etnografi i bogen, men de store udsving i kvaliteten af artiklerne i forhold til udfoldelse af empiri, forklaring og validering af metode samt i forhold til analysernes kvalitet og teoriudviklende bidrag gør, at man som læser sidder tilbage med et væld af spørgsmål, man forgæves søgte besvaret i teksterne på baggrund af indledningens anslag.

Bogens forsøg på at gøre op med „vestlig teoretisk dominans“ synes dermed at have slået fejl.

*Signe Borch
Antropolog, ph.d.-stipendiat
Göteborgs Universitet*

INA KJØGX PEDERSEN: Samles, skilles ad. Erindringer om liv og død i Sønderho. København: Gyldendal 2010. ISBN 978-87-02-08237-1. Pris: 299 kr.

Denne bog er en indfødts forsøg på at udforske og så konkret som muligt at formidle, hvad det vil sige at „komme fra et sted“. Stedet er Fanø – endnu en ø i antropologien, kunne man sige – mere præcist byen Sønderho (med ca. 300 indbyggere) på øens sydspids.

Forfatteren Ina Kjøgøx Pedersen (Ina) arbejder som journalist på *Weekendavisen*, men er desuden uddannet antropolog. Som bogens undertitel siger, er der tale om en erindringsbog, men den er samtidig antropologisk relevant, uanset at forfatteren ikke selv betegner sin bog som et antropologisk værk.

Bogen opdeles i to dele med titlerne „Mit“ og „Vores“. Første del, som udgør cirka en tredjedel, omhandler Inas eget tidlige liv og hendes slægtsbaggrund. De sidste to tredjedele, „Vores“, omhandler så godt som det samme: Ina er blevet ældre, og der er lidt mere fokus på de kulturelle manifestationer og traditioner, som udgør omdrejningspunkterne for tilhørsforholdet. Bogens mindste enheder er de små betitlede afsnit på to-tre sider, som 10-12 styk sammen udgør bogens større kapitler, med titler som „Andre ord“, „Slægten“, „At begå sig“ m.m.

Vi har at gøre med et meget sammensat og tæt arbejde. Havde der været et indeks, ville der have været adskillige sidehenvisninger ud for hvert opslagsord og navn.

Bogen tager sit udgangspunkt i beretningen om den nære ven Peders død. Peder er vokset op som nabo til Ina og har været næsten som en bror. Peder skriver logbog hele livet. Han og Ina er tidligt begyndt at føre optegnelser, fortæller hun, men de gør det forskelligt. Han har forfinet disciplinen, er endt med Maylands store spiralkalender og anvendelsen af flere farver tusch og et udvidet forkortelsessystem. Ina fastslår, at logbogsskriveriet stammer fra sømandskabet: „de skriver alting ned, ... mest for at gøre det nemmere at forbinde tid og rum. Hvor er vi, hvor kommer vi fra, og hvor skal vi hen – og hvordan forholder de tre punkter sig til hinanden. Når de går i land, fortsætter de“ (s. 29). Og noget senere skriver hun: „Det er mig, der er blevet journalist, og for at det ikke skal være løgn også antropolog, sådan en, der undersøger folks måder at lave samfund og kultur på, men det er ham, der fører journalen. Man kan se mere af hans logbog end i en realityserie eller en 400 siders afhandling, fordi der er plads til at tænke selv. Ingen fortolker“ (s. 31).

Ina beskæftiger sig mere eller mindre direkte med skrift og forskellige skriftlige genrer. Kilderne består af breve, forskellige slægts- og Sønderhobøger, lokale aviser, arkiver m.m. Ud over skriftlige kilder og vidnesbyrd har hun lavet adskillige interviews, og hun har set på gamle fotos og hørt nogle kostelige gamle bånd, som jeg skal vende tilbage til.

Antropologien nævnes kun sjældent i bogen. Kapitlet „Fjernsyn“ handler dog om forfatterens, i antropologisk forstand, dobbelt problematiske forehavende, som ikke blot en dansker, der laver etnografi i Danmark, men én, der gør det i sin egen „opvæksts biotop“, som Ina siger. Hun har lejet sig ind i et gammelt hus ikke langt fra forældrenes, og hendes mor kommer på besøg gennem blæsten og får kaffe: „Alt herovre, siger hun, og taler pludselig til mig som en fremmed, hvad jeg på en måde også er, når jeg stiller mig an over for mit eget sted, alt herovre er regeret af vind og vejr og vand“ (s. 55).

Herfra fortæller Ina videre om dengang, hun blev født i Esbjerg. Moren tog til sin familie på fastlandet og boede der indtil fødslen for ikke at løbe nogen risiko med uvejr, når det pludselig skulle være. Vi får at vide, at det at være født i Esbjerg ikke er helt smart for en sønderhoning, og det forlyder da også, at nogle læger har påført fødselsattesten Sønderho, når det har drejet sig om folk derfra. Mens moren var borte, anskaffede faren fjernsyn. Det blev monteret med vennen Eriks hjælp, da mor og barn var kommet hjem. Faren spurgte, om det da ikke var helt fantastisk? Det syntes moren ikke, men hun blev glad for det siden hen.

Denne lille perle af et kapitel peger på smuk vis mod flere dobbeltheder: at være inde og ude og at prøve at overskride grænser.

Metodisk bryster antropologien sig af sin *deltager*observation, samtidig er det også erkendt, at en vis fremmedhed/distance i forhold til den studerede kultur er nødvendig. Denne fremmedhed er altid relativ (ligesom deltagelsen). For Ina var det nødvendigt i nogle år at trække sig bort fra Sønderho på grund af overmæthed i forhold til alt det sønderhoske (s. 173). Dette har vel skabt den distance, som hun selv og andre har måttet forholde sig til på den ene eller anden måde. Nogle har skældt hende ud for ikke mere at høre til, og hun har selv lært følelsen af fremmedhed i forhold til noget, der engang var velkendt.

I sit arbejde med bogen er Ina bevidst om sit dobbeltblik, at hun hele tiden veksler mellem at være del af kulturen og at foretager kulturanalyse. Hun beskyl-der dette dobbeltblik for at stå i vejen for følelsen af at høre hjemme. Glemmer hun observationen og analysen, falder hun derimod lige ind på plads og har ingen problemer med at føle sig hjemme.

Bogens titel, *Samles, skilles ad*, henviser til sangen af samme navn, som er en slags nationalsang i Sønderho, og som traditionen tro altid spilles som den *næstsidste*, når et bal sluttes af.

Dansen og musikken er et klenodie for Sønderho, og folkedanserpuritanere rundtomkring i landet krævede på et tidspunkt, og sikkert stadigvæk, at denne dans og musik skulle værnes om og præserves i en bestemt autentisk version. Man fornemmer, at de rette ejermænd på øen forholdt sig noget drillende til dette renhedskrav. Den dansekyndige Kamma på 94 siger, at „det er lige meget, hvordan man danser, bare man gør det ordentligt“ (s. 148)!

Ina forsøger at *beskrive* dansen sønderhoning (s. 154), men „det bliver volapyk, dansen skal danses ikke forklares“, får vi at vide. Hun kikker på et bestemt videoklip fra 1970'erne på Youtube, som jeg også har nydt, hvor der danses sønderhoning rundt og rundt, parrene med et fast greb om hinanden.

Ina bruger folks rigtige navne i bogen. De skjules ikke af pseudonymer eller generaliseringer. Dette er meget anderledes end i de fleste antropologiske arbejder. I omtalen af en gammel dør med 12 lag maling står der, at Jens Præst har fundet den „hos Lille P's Jens'es Ruth – eller som han selv siger, din gamle klassekammerat Jens's mor. Som så i min terminologi hedder Ruths Jens og er emigreret (s. 208).“ Ina selv omtales i byen som smedens Ina eller Doris og Hennings Ina.

I kapitlet „Husenes teater“ er vi med ved etnografens tilbagevenden til de gamle steder fra barndommen: „En dag i oktober 2008 er min far og jeg ude at cykle, vi ser på huse, jeg skriver dem alle ned i en bog, mens han fortæller, hvad han ved“ (s. 183). Husene kan ses som levende arkiver, med al den fortid, de rummer, inden for væggene. De er aldrig bare boliger, for der foregår „en levende og fortløbende arkivering af historien“ (s. 184).

Faren kender alle husenes infrastruktur på grund af sit arbejde som smed, og

han ved også, hvem der bor og har boet i husene igennem tiden. Han er en meget vidende informant.

Som med dansen og folkemusikken er husene til stadighed overvåget udefra: at de holder sig inden for den æstetik, som forventes af en historisk badeby. Ina nævner det paradoksale i den indre trang til udvikling og forandring og det ydre krav om præservering og uforanderlighed.

I afsnittet med overskriften „Bindingsværk“ skriver Ina om, hvordan det er at være bundet af en bolig, som er et museum (s. 210). Pudsigt nok oplever hun, under et besøg i oldemor Abelenes hus, som er genrejst på Frilandsmuseet, (Skipperhus Sønderho), hvorledes huset pludselig hverken er „et museum eller et hus fra Sønderho; det er et hjem, hvor nogen, jeg næsten har kendt, er vokset op“ (s. 191).

I forlængelse af kapitlet om husene følger „Kortet“. Ina og hendes far er rundt på stierne mellem husene. Stierne forløber ikke helt som før i tiden, visse steder er de blevet lukket af og gjort utilgængelige. Stierne er blevet omtalt som blodårer (s. 235), så naturlige og fint forgrenede, som de var, og de er blevet kaldt kirkestier, fordi man gik ad dem til kirke, og ifølge lokal skik uden at stoppe op undervejs, for at det ikke skulle se ud, som om man var nysgerrig og kikkede ind.

Omkring 1980 skulle de åreforgrenede stier og navnløse veje omsider navngives og husene nummereres, så posten kunne komme ud. Ina skriver udførligt om denne proces, der synes at være foregået på en yderst civiliseret og pragmatisk måde. Husenes betegnelser i folkemunde skulle afløses eller suppleres af et nummer. De gamle vejnavne overlevede i vid udstrækning, og man tog samtidig i betragtning, at navnene skulle kunne bruges mange år frem i tiden. Jeg gætter på, at Inas far Henning har været med i det udvalg. Jeg synes, jeg kan genkende hans måde at ræsonnere på.

Der omtales to gamle båndoptagelser i bogen. Den ene er en radioudsendelse fra 1954, hvor Inas oldemor Abelene på 93 år taler med radiojournalisten Karl Bjarnhof og synger gamle sange. En anden optagelse stammer fra 1971 og er lavet på Inas båndoptager. Her snakker hendes bedstefar med sin jævnaldrende ven Peter Frederiksen.

Begge optagelser, som involverer meget gamle mennesker, rummer en god portion humor og et element af sandsigeri. Abelene er for eksempel ikke helt let for Bjarnhof at håndtere. Hun gør ham usikker ved ikke at svare på hans spørgsmål som forventet og at anvende ord og begreber, som han ikke kender. Hun har desuden inviteret veninder til at komme ned til huset og høre på, men de kan ikke være stille, hvilket også generer Bjarnhof.

På den anden optagelse med Inas noget senile bedstefar og hans ven er det bedstefarens bekymring (en af dem), at Sønderho ikke rigtigt er Sønderho. Han

føler, at nogen prøver at snyde ham til at tro, at han befinder sig i Sønderho, og han udtrykker sin stedsforvirring således: „Jeg har kun tænkt på Sønderho som en by, jeg kender. Det behøver ikke engang at være en by. Det er et andet sted, hvor jeg har boet. Nu bor vi jo her“ (s. 372). Man mærker fremmedheden i forhold til et tidligere liv, som nu er forsvundet, og hans mislykkede forsøg på at forlige sig med tilstanden.

Henning og Ina mailer sammen omkring bedstefarens udtalelser på båndet. Henning forstår ham godt, for byen er jo forandret og forandrer sig hele tiden. Ina minder sin far om, at bedstefaren tidligere har talt om Sønderho som en „by indeni“, og konkluderer, at: „det bedste er, når det uden om én og det inden i én falder sammen“ (s. 373).

På en måde kan man sige, at Ina i bogens slutning er ved at nå til det punkt, hvor Sønderho i hovedet og Sønderho i virkeligheden er ved at forbindes. Hun har bemægtiget sig byen og stedet, hun har genfundet sine erindringer, som har ligget gemt derude på de sandede stier, og hvor de ellers har befundet sig.

Vi som læsere er fulgt med og har været vidner til denne afklaring.

Jeg har kun kunnet give et lille indblik i bogens mange temaer, der optræder i forfatterens bestræbelse på en generobring af stedet: søfartens historie, enkestand og børnedødelighed, egnsdragter, musik og fester, Sønderhodag og meget, meget mere.

Dette værk eller denne etnografi er vidunderlig. Den forbinder en personlig historie med et steds og *skriver* så at sige en kultur. Den bygger på et feltarbejde af en menneskealders længde, og er nedskrevet med en seismografs finfølelse.

Og med et blik tilbage til Peders logbogsskriverier, som Ina også selv geninddrager på de sidste sider, findes der ingen belærende fortolkninger sted, men blot en delagtiggørende henvisning gennem en eksemplarisk formidling.

Kirsten Rønne
antropolog
forhenværende redaktør

Redaktionen har modtaget

BOLTANSKI, LUC. Pragmatisk sociologi. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag 2011. 300 sider. ISBN 978-87-412-5401-2. Pris: 298 kr.

DEN JYSKE HISTORIKER: Nation-branding. Nr. 126 december 2010. 199 sider. ISBN 978-87-91261-24-4/ISSN 0109-9280. Pris: abonnement 355 kr. 280 kr. for studerende.

FURDAL, KIM, INGE ADRIANSEN, ANNE BLOND, PETER DRAGSBO & ANNE BIRGITTE SØRENSEN. Velfærdstider og kulturarv – set fra Sønderjylland. Årbog for Museum Sønderjylland. Museum Sønderjylland 2010. 69 sider. ISBN 978-87-88376-28-9. Pris: 98 kr.

GREVE, BENT (red.): Grundbog i socialvidenskab. 4 perspektiver. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2011. 375 sider. ISBN 978-87-7683-024-3. Pris: 398 kr.

HASTRUP, KIRSTEN, CECILIE RUBOW & TINE TJØRNHØJ-THOMSEN: Kulturanalyse. Kort fortalt. Frederiksberg: Samfundslitteratur 2011. 267 sider. ISBN 978-87-593-1496-8. Pris: 248 kr.

HEMMERSAM, FLEMMING, ASTRID JESPERSEN & LENE OTTO (red.): Kulturelle processer i Europa. København: Museum Tusulanums Forlag 2010. 292 sider. ISBN 978 87 635 0505 5. Serie: Etnologiske Studier, vol. 13. ISSN 1398 8980. Pris: 250 kr.

MILLER, DANIEL: Tales from Facebook. Cambridge: Polity Press 2011. 218 sider. ISBN 978-0-7456-5210. Pris: \$ 11,75.

MOSSE, DAVID (ed.): Adventures in Aidland. The Anthropology of Professionals in International Development. New York: Berghahn. 2011. 238 sider. ISBN 978-0-85745-111-8. Pris: \$ 11.75.

PEDERSEN, OVE K.: Konkurrencestaten. København: Hans Reitzels Forlag 2011. 334 sider. ISBN 978-87-412-5156-1. Pris: 298 kr.

VITUS, KATHRINE & SIGNE SMITH NIELSEN (red.): Asylbørn i Danmark. En barndom i undtagelsestilstand. København: Hans Reitzels Forlag 2011. 292 sider. ISBN 978-87-412-5462-3. Pris: 249 kr.

FORFATTERLISTE

Kirsten Hastrup er professor i antropologi ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet, og leder af forskningsprogrammet Waterworlds, som finansieres af European Research Council (ERC).

Sahra Stensgaard Jakobsen er cand.scient.anth. fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet, og analysekonsulent i Københavns Kommune, Teknik- og Miljøforvaltningen.

Mattias Borg Rasmussen er cand.scient.anth. fra Københavns Universitet og ansat som ph.d.-stipendiat på Waterworlds under Institut for Antropologi. Han har i flere omgange lavet feltarbejde i Peru.

Janne Bjerre Christensen er antropolog med en ph.d. i internationale udviklingsstudier. Hun har siden 1997 primært forsket i Iran med fokus på forholdet mellem stat og civilsamfund, men var i 2009-2010 ansat på Waterworlds til at forske i klimapolitik.

Lill Rastad Bjørst er cand.mag. i kultur og formidling fra Syddansk Universitet og BA i eskimologi fra Københavns Universitet. Hun er pt. ph.d.-studerende ved Afdeling for Eskimologi og Arktiske Studier, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.

Cecilie Rubow er ph.d. og lektor ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet og en del af projektet Waterworlds.

Nathalia Bricchet er ph.d.-stipendiat ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet, og Etnografisk Samling, Nationalmuseet.

Frida Hastrup er post.doc. ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet, og en del af projektet Waterworlds.

DANSKE RESUMEER

Kirsten Hastrup: Klimaforandringer: Perspektiv og skala i studiet af det høje nord

Klima og klimaforandringer er blevet nye store temaer i antropologien, og det er påtrængende at stille kritiske spørgsmål til brugen af disse begreber, der synes at indeholde både konkret (lokalt) vejr og abstrakt (globalt) klima. Spørgsmålet er, hvordan man kan bruge „klimaet“ strategisk og produktivt i antropologiske analyser uden at gøre det til endnu en udefrakommende ulykke, der rammer klodens svage befolkninger. I artiklen argumenteres der for en nytænkning af skalabegrebet, som kan rumme både det „lokale“ og det „globale“, i og med at der er tale om et analytisk perspektiv snarere end et empirisk forhold. Herigennem åbnes der for en komparativ analyse af „klimaets“ infiltrering i det sociale og dets varierende forklaringsværdi. Artiklen trækker på forfatterens arbejde i Island og Grønland.

Søgeord: klimaforandringer, skala, worlding, Island, Grønland

Sahra Stensgaard Jakobsen: I Albertslund er alting skabt af mennesker – selv naturen. Et antropologisk studie af klimaaktivisters sammensatte natursyn

Denne artikel undersøger, på baggrund af et feltarbejde blandt unge klimaaktivister på den københavnske vestegn, hvorledes aktivisterne forholdt sig til de moralske og eksistentielle aspekter af de såkaldt menneskeskabte klimaforandringer. Artiklen beskriver og analyserer aktivisternes forståelse af begreberne „natur“, „miljø“ og „klima“ som udtryk for et komplekst og situationelt natursyn, der strækker sig som et kontinuum mellem den selvberørende natur og den menneskeskabte natur som yderpoler, og med klimaet som omfattende hele spændet. Begreberne og de medfølgende natursyn bliver belyst som narrativer, der praktiseres blandt de unge i den modernistiske og planlagte by, Albertslund. I accept af de menneskeskabte klimaforandringer som et faktum udvider aktivisterne deres allerede indlejrede, miljøbevidste normer og praksisser til en egentlig økologisk kosmologi, der henviser til naturen som en fuldstændigt integreret cyklus af levende væseners, herunder menneskers, og fysiske mekanismers reciprokke

forhold af påvirkninger og stofudvekslinger. Konsekvensen af dette er, at skellet mellem natur og kultur bliver irrelevant, og naturen bliver derved potentielt farlig for mennesker.

Søgeord: klimaforandringer, kosmologi, natursyn, aktivister, natur-kultur-dikotomi, cyklus

Mattias Borg Rasmussen: Historien om en kanal: Klimaforandringer og vandpolitik i det peruanske højland

Klimaforandringerne øger presset på vandressourcerne i det peruanske Andes. Artiklens forfatter følger i tid og rum en vandingskanal i provinsen Recuay i Perus højland. Historisk følges kanalen før, under og efter jordbrugsreformerne. Med inspiration fra Norman Longs *Encounters at the Interface* (2002) er det muligt at lokalisere et antal interfaces langs kanalen. Gennem en analyse af interfaces og kanalens forløb bliver det muligt at konkludere, at vandmanglen er et resultat af et samspil mellem økologiske og sociale relationer. Til slut fremføres det, at samtidig med at klimaforandringerne øger presset på vandressourcerne, skabes der også nye muligheder for dialog mellem den lokale befolkning og eksperterne.

Søgeord: klimaforandring, vand, lokalpolitik, Andes, Peru

Janne Bjerre Christensen: Klimapolitik: Rygter, røgslør og relationer på COP15

Artiklen fokuserer på klimaforhandlingerne under COP15 og beskriver en antropologisk tilgang til „det politiske“. Med afsæt i relationerne mellem de danske ngo-lobbyister i 92-gruppen og deres forhold til den danske delegation diskuterer artiklen dels, hvilken form for udveksling ngo'er og embedsmænd indgår i, dels hvilke ideer om det politiske som ngo'ernes forhandlinger med delegationen og UNFCCC afspejler. Desuden analyserer artiklen balladen omkring lækket af den såkaldte „danske tekst“ og understreger det metodisk brugbare i at følge dokumenters „sociale liv“ og de „nøglebegreber“, som de politiske konflikter samler sig omkring.

Søgeord: klimapolitik, ngo'er, det politiske, COP15, stat-civilsamfunds-relationer, metode

Lill Rastad Bjørst: Klima som sila. Lokale klimateorier i Diskobugten

Ud fra empirisk materiale diskuterer artiklen lokale klimateorier, det grønlandske begreb *sila* samt den grønlandske forsker H.C. Petersens lokalt accepterede klimateori. De lokale fortolkninger af klimaets forandringer adskiller sig fra og sætter spørgsmålstejn ved de naturvidenskabelige klimateorier. Hvad der i vestlige klimadiskurser anses som en katastrofe, placeres i et helt andet agens- og risikolandskab i Diskobugten, hvor forfatteren har lavet sit etnografiske feltarbejde.

Søgeord: klimaforandringer, Grønland, natur-kultur, politik, risiko, sila

Cecilie Rubow: Klimaforandringernes metafysik. Verden som natur, omgivelser og ophav

I denne artikel vises eksempler på kristne former for økoteologi, der forholder sig til udsigterne til omfattende klimaforandringer. Disse eksempler sammenlignes med Bruno Latours seneste økoteologiske eksperiment med henblik på at vise, hvordan teologiske og antropologiske perspektiver væver sig ind i hinanden, og med det formål at identificere centrale begreber for en antropologi om klimaforandringernes metafysik. Selv om Latours projekt formentlig falder mellem alt for mange veletablerede perspektiver, foreslås det, at der i studiet af klimaforandringer skabes en opmærksomhed over for de nye hybride former for metafysik, som opstår i de mange moralske, praktiske og politiske spørgsmål i kølvandet på de videnskabelige beskrivelser af klimaforandringer og befolkningernes erfaringer med at leve i en forandret verden.

Søgeord: klimaforandringer, metafysik, kristendom, moral, natur

Nathalia Brichet & Frida Hastrup: Figurer uden grund. Museumsansamlinger og globale klimaforandringer

Denne artikel har to nøje sammenhængende forehavender: Dels skriver den en udstilling frem på baggrund af et etnografisk indsamlingsprojekt, hvor bestemte genstande er hjembragt fra hele verden for at kaste lys over de globale klimaforandringer. Dels afprøver den et særligt analytisk greb om disse genstande til at belyse, hvordan ting overhovedet kan komme til syne som objekter i antropologiske analyser. Dermed udforsker artiklen overordnet, hvordan skabelsen af analyseenheder kan tænkes i såvel etnografisk museumsarbejde som i antropologiske analyser i bredere forstand. Det foreslås, at denne proces må anses som en dynamisk og kreativ *figurering* af verden, hvilket indebærer, at genstandene

for et givent musealt eller antropologisk blik har analyse indlejret i sig. Det overordnede argument er, at objekter i antropologiske analyser, uanset om de udfolder sig på museer eller i tekster, aldrig taler for sig selv og ikke kan ses som givne og naturlige enkeltdele i et lige så givent og naturligt system. Figur og grund medproducerer hinanden, hvorved grunden kun kan komme til syne som yderligere en figur. Dette åbner muligheden for at se analyse som en generativ proces snarere end som en dekonstruktion eller repræsentation.

Søgeord: analyseenheder, etnografika, figurering, kreativitet, museer, ting

ENGLISH SUMMARIES

Kirsten Hastrup: Climate Explanations: Perspective and Scale in the Study of the High North

“Climate” has entered into everyday parlance across the globe. In anthropology, “climate change” has opened up a new field of concern for vulnerable populations on the one hand and for the distinctiveness of the discipline on the other. In this article it is argued that while climate as such is a meteorological abstraction, it may also function as a strategic perspective, which allows for a comparison between ascribed values and dynamisms in social worlds. It is further shown how the implications of worldwide climate change open up for a new understanding of scale as an analytical rather than an empirical category. The substance draws from the author’s work in Northwest Greenland and in Iceland.

Keywords: Climate change, scale, worlding, Iceland, Greenland

Sahra Stensgaard Jakobsen: In Albertslund Everything is Man-made, Even Nature. An Anthropological Study of Climate Activists’ Comprehensive Idea of Nature

This article inquires into how young climate activists in a Copenhagen suburb came to terms with the moral and existential issues raised by their changing perceptions of their own agency in climate change. The article describes and analyzes how they perceive of “nature”, “environment” and “climate” and how their perceptions are inscribed in narratives of everyday life in planned suburban surroundings. As they became convinced of their own part in climate change, they expanded already embodied environmental norms and practises into articulated climate awareness and an organic cosmology. Within this organic cosmology “environment” and “climate” are regarded as systems of inter-dependent cycles including human beings, and this model of the world is easily transformed into changed social practices, such as saving energy. When transformed into climate awareness these cycles include the entire globe. In addition to this cyclic perception of “environment” and “climate”, the activists practice a perception of “nature” in a dichotomous relation to “culture”. This perception enabled them to act in a moral way on behalf of “nature”, even though it was logically inconsistent

with the cyclic perception of “environment”. I argue that these perceptions of “nature”, “environment” and “climate” formed a continuum, and that the activists practised them in various ways, dependent on context. The article accounts for their capacity to act on the threats they saw in climate changes.

Keywords: Climate change, cosmology, perceptions of nature, activists, nature-culture dichotomy, cycle

Mattias Borg Rasmussen: The Story of a Canal. Climate Change and the Politics of Water in the Peruvian Highland

Climate change increases pressure upon water resources in the Peruvian Andes, and the issue of water scarcity may become even more pertinent. The exploration of the problematic of water is about the relationship between water and social organization, and the impact of climate change upon that relationship. “The story of a canal” traces the course of an irrigation canal in the Peruvian highland province of Recuay in time and space. The history of the canal is followed through different phases of before, under and after the agrarian reform up until the establishment of the present day peasant communities, thus inserting the course of the canal into historical land tenure dynamics. Following the analytical framework set up by Norman Long in *Encounters at the Interface* (2001), a number of interfaces of interaction is located along the course. Through an analysis of the interfaces and the course of the canal it is argued that water scarcity is the result of a complex interplay between ecological and social relations. Finally it is argued, that while climate change increases pressure upon water resources, it also can produce new openings through renewed dialogue between the local population and experts.

Keywords: Climate change, water, local politics, Andes, Peru

Janne Bjerre Christensen: The Politics of Climate: Rumors, Smokescreens, and Relations at COP15

The article focuses on the climate negotiations taking place during COP15 and describes an anthropological approach to “the political”. Based on the relationship between the Danish NGO lobbyists in the 92-group and their relations to the Danish delegation the article discusses both what kind of exchanges the NGOs conducted with state representatives, and what kind of ideas about the political were reflected in the NGOs’ negotiations with the delegation and the UNFCCC. The article also analyzes the row over the leak of the so-called “Danish text”, emphasizing that it is methodologically useful to follow the “social life” of

documents and the “keywords” which these political conflicts centre on.

Keywords: Climate policy, NGOs, the political, COP15, state-society relations, methodology

Lill Rastad Bjørst: Climate as Sila. Local Climate Theories from the Disko Bay Area

Local climate theories are discussed on the basis of empirical material from Greenland and related to the Greenlandic concept of sila as well as the climate theories put forward by the Greenlandic researcher H.C Petersen. These theories differ from and question the climate theories promoted by the natural sciences. In the Disko Bay area, where the author conducted ethnographic fieldwork, the idea of catastrophe is especially placed in a landscape of risk and agency that is quite different from that found in Western climate discourses.

Keywords: Climate change, Greenland, nature-culture, politics, risks, sila

Cecilie Rubow: The Metaphysics of Climate Change. The World as Nature, Environment and Creation

In this paper examples of Christian eco-theology that respond to the prospects of major climate change are reviewed and contrasted with a recent eco-theological experiment launched by Bruno Latour. The aim of the article is to identify how theological and anthropological perspectives are interwoven and, moreover, to discuss how an anthropology of the metaphysics of climate change may develop an explorative repertoire of concepts. Although Latour’s project may fall between too many well established perspectives, it is suggested that the study of the metaphysics of climate change keep an eye open to the new hybrid forms of metaphysics; these forms appear in the many moral, practical and political questions that follow in the wake of the scientific findings of climate change and the experiences of people living in a changing environment.

Key words: Climate change, metaphysics, Christianity, moral issues, nature

Nathalia Brichet & Frida Hastrup: Figures without Ground: Museum Collections and Global Climate Changes

This article has two closely related ambitions. For one thing, it conjures up an exhibition on the basis of an ethnographic collection, the point of which is to display global climate change through artefacts brought home from all around

the world. For another, it explores a specific analytical take on these artefacts in order to discuss how things come to life as objects of anthropological analysis. The article thus addresses the general question of how we might think about the creation of units of analysis in ethnographic museum practice as well as in anthropology. It is suggested that this process can be seen as a dynamic and creative *figuration* of the world, which implies that the objects of any anthropological gaze already have analyses enfolded in them. The overall argument is that objects of anthropological analysis, whether expressed in museums or in texts, never speak for themselves and thereby cannot be seen as natural and given particulars in an equally natural and given system. Figure and ground co-produce each other, whereby any ground can only emerge as yet another figure. This paves the way for understanding analysis as a generative process rather than as deconstruction or representation.

Keywords: Analytical objects, museums, ethnographic artefacts, things, creativity

GAMLE OG KOMMENDE NUMRE

31. METODE Det særlige ved den antropologiske analyse hævdes ofte at være dens fokus på det kvalitative, men det er ikke altid lige klart, hvilke praktiske metoder til dataindsamling, sådanne analytiske tilgange forudsætter eller betjener sig af. Dette nummer fokuserer på konkrete metodiske tilgange, som antropologer benytter sig af i praksis.

32. INDFØDTE behandler emnet indfødte, oprindelige folk eller 4. verdens-folk inden for rammerne af de aktuelle antropologiske interessefelter kulturel identitet og kompleksitet. Indfødte folks vilkår i den moderne verden frembyder spørgsmål af både teoretisk, praktisk og politisk art.

33. DYR tager udgangspunkt i den ganske forbløffende mængde materiale, som den zoologiske verden bidrager med til vores kategoriseringer af omverdenen. I dette nummer bringes eksempler på, hvordan vi tænker, bruger, fremstiller og forestiller os dyr.

34. AIDS-forskningen i antropologien har udviklet sig fra en hjælpedisciplin for epidemiologien til kritiske analyser af videnskabelige og politiske „sandheder“ om hiv/aids og konstruktive undersøgelser af lokale forudsætninger for forebyggelse og omsorg.

35-36. FELTER er et festskrift med artikler om sjæleanliggender, etnografer, pornografi, repræsentation, rationalitet, identitet, kunst og verden, rum, metaforik, ceremonielle dialoger, ånder, kroppe og performance, halve mennesker, myter og kosmologi, objekter, totemisme, fysikkens erkendelseslære og menneskekulturerne mv.

37. MELLE MØSTEN Udsolgt.

38. BØRN har kun sjældent været del af det antropologiske genstandsfelt. Her belyses antropologiske perspektiver på børn og unge: Hvordan opfattes børn, hvad indebærer socialisering, og hvilke perspektiver og erfaringer har børn i forhold til deres omgivelser forskellige steder i verden?

39. MAD OG DRIKKE viser nye vinkler på de symbolske betydninger og sociale normer, som regulerer, hvad der indtages, hvornår, hvordan, sammen med hvem og i hvilke mængder.

40. OVERGANG ser på den antropologiske videnskab og den videnskabelige antropologi anno 2000. Hvilke erkendelser har overlevet 1980'ernes faglige selv-ransagelse, og hvilke epistemer hører fortiden til? Hvilke klassiske antropologiske dyder kan dårligt undværes, og hvad er forholdet mellem anvendt antropologi og grundforskning?

41. ILLUSION har ofte negative konnotationer i retning af indbildning og forvrænget virkelighedsopfattelse. Her fokuseres på illusion som et empirisk forhold, dets kreative element i sociale og kulturelle sammenhænge samt dets virkemidler og konsekvenser.

42. DANSKHED Mens antropologer og andre analytikere dekonstruerer nationale fællesskaber, egenskaber og identiteter, polemiserer dette nummer ved at undersøge, hvordan og hvorvidt danskheden faktisk *er*: danske dufte, toner, omgangsformer, filmskatten og højskolesangbogen med mere. Er der tale om særligt danske forhold eller blot om forhold i Danmark?

43-44. SAMLING undersøger samlinger og samlere og overvejer begrebernes betydning for antropologien. Kategorier bringes sammen i nye konstellationer: museale dyrekategoriseringer, frimærkesamlinger, etnografiske samlinger, komplette samlinger, plane-spottere, klunsere, jæger-samlere og kunstsamlere.

45. KRITIK sætter fokus på den engagerede videnskab og videnskabsmand. Kritisk antropologi er ikke ny, men øget forskning og deltagelse i løsning af samfundsproblemer synes at skærpe den kritiske bevidsthed og kravet om stilling-tagen. Hvad betyder det for den videnskabelige erkendelse og metode?

46. VOLD undersøger, hvorledes vold indgår i menneskers forestillinger og dagligliv. Temaet præsenterer et kontinuum af vold – mellem enkelte individer til vold omfattende en hel befolkning og afspejles i artikler om vold mod kvinder, overgreb på indfødte folk, civile lynchninger, borgerkrig, befrielseskrig og statsterror.

47. BYER I undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Abomey, Hanoi, Hby, Honolulu, København, København, Marseille, Máskat, Montreal og Mumbai.

48. BYER II undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Nuuk, Paris, Rio de Janeiro, Sarajevo, Shanghai, Skopje, Sun City, Sun City, Teheran og Århus.

49. PENGE handler om fjer, muslingeskaller, medaljoner, jetoner, betalingskort, bankoverførsler, mønter, sedler og andre værdier, som vises frem, gemmes væk, øremærkes og udveksles. Penge påvirker relationer og samfund og er derfor anledning til moralske og politiske problemstillinger om fællesskab og individualitet, magt og afmagt, ulighed og hierarki, følelse og marked.

50. SLÆGTSKAB er som antropologisk forskningsfelt i de sidste årtier blevet kraftigt udfordret. Nye betingelser forårsaget af udviklingen inden for den lægevidenskabelige forplantnings- og genteknologi samt presset fra ændrede globale forhold, gamle og nye krige og sygdomsepidemier skaber rum for helt nye kreative tankegange og praksis i slægtssammenhæng.

51. ARBEJDE er et „institutionaliseret“ begreb, i den forstand at betydningen af ordet ikke er noget, vi almindeligvis tænker over, men nærmere noget, vi tænker *med*. Det giver anledning til overvejelser om og perspektiver på, hvordan arbejde skal begribes, samt hvordan begrebet tillægges mening i forskellige sociale og kulturelle sammenhænge – i en tid, hvor arbejdet synes at fylde stadig mere i vores liv og bevidsthed.

52. HUKOMMELSE er et socialt fænomen med et vigtigt politisk aspekt. Udtrykt i repræsentationer af fortiden danner hukommelse, social og kollektiv, udgangspunktet for et samfunds selvforståelse og legitimering. Et samfunds „hukommelse“ refererer ikke nødvendigvis til et verificerbart fænomen i fortiden. Den kollektive hukommelse er kreativt skabende og udtrykker sig ud over i samfundsformer i materiel kultur og i kroppe.

53. KOGNITION tager bestik af den „kognitive revolutions“ betydning for aktuel antropologisk forskning. Værdien af dette nye teoretiske paradigme demonstreres og diskuteres i antropologiske analyser af religion, sprogtilegnelse, drømme, videnskabelig viden m.m.

54. LYD Også i samfund, der vurderer synssansen som den primære, spiller håndteringen af lyd en væsentlig rolle. Både seende og blinde færdes i landskaber af lyd, i lydskaber. Men hvad gør lydene ved os? Og hvad gør vi med lyde? Hvordan er forholdet mellem sproglyde og skrifttegn? Hvornår er lyd musik? Hvad sker der, når lyd bliver til larm, og støj bliver til stress, når stilhed bliver en luksus? Hvad er akustisk komfort? Og hvad betyder det, når hørelsen hæmmes eller lyden forsvinder helt?

55. PERSON er ikke i sig selv antropologiens centrale omdrejningspunkt, det er derimod *relationen* mellem mennesker. Felten er fuld af mennesker, som vi umiddelbart identificerer som særskilte personer med egne livshistorier og -mål. Men hvad er egentlig en person? Hvordan skal vi forstå forholdet mellem individet og

det sociale? Eksisterer der et „vi“ før et „jeg“ – eller forholder det sig omvendt? Hvorledes håndterer antropologien møder mellem forskellige personopfattelser? Nummeret undersøger sådanne spørgsmål og de metodiske, teoretiske og politiske udfordringer, der følger heraf.

56. KULTURMØDE bruges i stigende grad til at beskrive og forklare, hvordan personer med forskellig etnisk, kulturel eller national baggrund bringes sammen og undertiden støder sammen. Begrebet „kulturmøde“ blev fundet analytisk ufrugtbar og derfor opgivet i antropologien i 1960'erne. I de senere år har ikke-antropologiske kulturstudiefag været med til at sætte nye dagsordener for, hvilke temaer og angrebsvinkler der kan være relevante for at forstå det mudrede felt, som man – i mangel af bedre? – på ny betegner kulturmøder.

57. LOV OG RET Krav og ønsker fra individer og hele befolkningsgrupper formuleres i stigende grad inden for rammerne af et rettighedssprog, og en retlig forståelseshorisont spiller en stadig større rolle. Hvordan påvirker denne udvikling antropologiske studier af lov og ret? Dominerer rettighedsdiskursen i lige så høj grad på det empiriske plan som på det ideologiske? Er rettigheder mere tale end handling? Og hvordan spiller andre, ikke-legale forestillinger om retfærdighed sammen med retssamfundets juridiske univers?

59/60. HUS OG HJEM Hjemmet udtrykker et forhold mellem mennesker og mellem mennesker og materialitet, her især huset, som er ladet med betydning i form af bl.a. tilhørsforhold og ejendomsret. Det understøtter identitet og fællesskaber i form af familieliv, men er også platform for differentieringer mellem køn og generationer. Hjemmet er kort sagt et socialt og kulturelt fænomen, som udfoldes i form af forskellige praktikker – det er noget, man gør.

61 MAGI spillede en vigtig rolle i den klassiske antropologi som en indfaldsvinkel til forståelsen af de indfødtes særlige symbolske og rituelle handlinger for at nå ønskede mål. Siden er det blevet almindeligt at betragte magi mere bredt som et af mange forsøg på at håndtere usikkerhed i det moderne samfund. Magi kan således betegnes som en særlig form for menneskelig handling, hvor bestemte ord, genstande eller fænomener tillægges en indflydelse eller kraft, som ligger ud over ordene, genstanden eller fænomenet i sig selv. Magi er det kreative felt, hvor ønsker og håb kan udtrykkes og måske lede til eftertragtede mål.

62. SKOLE Skolen vil altid være et udtryk for et bestemt samfund med dets særlige værdier og strukturer. Den vil have til hensigt at bidrage til formationen af dette samfund ved at søge at skabe gode borgere. Derfor udgør skolen en arena, hvor der dagligt kæmpes om, hvilke kulturelle værdier, hvilken fortolkning af historien og hvilke samfundsmæssige normer der skal være gældende. Skolen

bidrager dermed til komplicerede eksklusions- og inklusionsprocesser både i materiel, social og kulturel forstand og dermed til konstruktionen af forskellige former for medborgerskab.

63. FREMTID. Orienteringen mod fremtiden er en orientering mod verden med konkrete udtryk. Forholdet til fremtiden kan ses som et udgangspunkt for handling. Samtidig er uvished og mangel på kontrol over fremtiden en realitet for store dele af verdens befolkning. Ideen om fremtiden kan derfor også være præget af desillusion, magtesløshed og håbløshed.

65. TAVSHED Det kan undertiden være svært at identificere tavsheder i en aktuel, dominerende tradition, fordi vi typisk er en del af den. Men man kan uforvarende komme til at tale om det usigelige, og andres reaktioner vil snart gøre en opmærksom på, at man er ude i noget farligt. Man vil måske blive tiet ihjel eller disciplineret på anden vis. Tavsheder er ofte foruroligende og sigende. Men hvad siger de? Hvad dækker de over?

Antropologforeningen i Danmark

www.antropologforeningen.dk

VIL DU VÆRE MED?

Antropologforeningen i Danmark er en forening for færdiguddannede antropologer, kandidater fra beslægtede fag samt studerende ved disse fag. Som medlem af foreningen modtager du **Tidsskriftet Antropologi** to gange om året. I Antropologforeningen arrangerer vi derudover workshops og foredrag for vores medlemmer.

Antropologforeningens formål er at arbejde for udbredelsen og anvendelsen af antropologisk viden og at skabe faglig intern debat mellem antropologer. Foreningen tilbyder derfor medlemmerne at deltage i foredrag, debatseminarer og workshops, der dels har til formål at formidle ny forskning og tendenser i faget og dels at skabe kontakt mellem de enkelte medlemmer.

Når du er medlem af Antropologforeningen, er du en aktiv del af det antropologiske miljø i Danmark.

VIL DU VÆRE MEDLEM?

LÆS MERE PÅ WWW.ANTROPOLOGFORENINGEN.DK

ELLER SEND EN MAIL TIL:

ANTROPOLOGFORENINGEN@ANTHRO.KU.DK

Indkaldelse af artikelforslag

Verden(er)

Tidsskriftet Antropologi

Med afsæt i udsagnet „Vi bebor mangfoldige verdener” sætter *Tidsskriftet Antropologi* fokus på en af tidens centrale teoretiske og metodologiske antropologiske debatter.

Som beskrevet af Henare og andre i *Thinking through Things* fra 2007 har nogle antropologer i forlængelse af den såkaldte „ontologiske vending” inden for antropologien gjort sig til fortalere for, hvad der synes at være en radikal ændring af fagets metodiske og videnskabsteoretiske standpunkt. Kritikken tager afsæt i, hvad der karakteriseres som en blandt antropologer fundamental antagelse om, at vi mennesker lever i én verden, der repræsenteres, opfattes og forestilles forskelligt hos forskellige grupper, hvilket kan forklare kulturel mangfoldighed.

Den ontologiske vendings modsvar er, at vi lever i ikke én verden, men i mangfoldige *verdener*, og at begreber, antropologen støder på i felten, derfor ikke bør opfattes som repræsentationer eller fortolkninger af en given virkelighed, men som eksisterende i blot én ud af en mangfoldighed af ontologier.

En metodisk konsekvens af dette er, at når antropologen møder begreber, der umiddelbart vækker til undren og udfordrer fornuften – det være sig magtfuldt pulver eller heksedoktorer, der fortæller, at verdens udstrækning er lig med, hvad forfædrene lader os se – er disse begreber i stand til at „diktere deres egen analyse”. Antropologens opgave bliver dermed at tage informanternes udsagn helt for pålydende og dermed lade feltens begreber udvide vor egen konceptuelle værktøjskasse. En sådan position rejser uvægerligt spørgsmål af metodisk, teoretisk, etisk og politisk karakter.

Tidsskriftet Antropologi indkalder hermed til artikler, der med teoretiske og etnografiske bidrag kan tage del i debatten om, hvorvidt vi lever i én eller mangfoldige verdener.

Artikelforslag (maks. én A4-side) bedes sendt til tidsskrift.antropologi@anthro.ku.dk senest den 12. januar 2012.

Ønskes der indblik i den forudgående debat om udsagnet „Vi bebor mangfoldige verdener”, som blev afholdt på Institut for Antropologi på Københavns Universitet i maj 2011, bedes man rette henvendelse til tidsskrift.antropologi@anthro.ku.dk.

BESTILLINGSKUPON

INDIVIDUELT ABONNEMENT
INSTITUTIONSABONNEMENT

310 kr.
 400 kr.

Nr. 64, Klima, 184 sider

TILBUD	☐	52:	Hukommelse, 65 kr.
	☐	53:	Kognition, 65 kr.
	☐	54:	Lyd, 65 kr.
	☐	55:	Person, 115 kr.
	☐	56:	Kulturmøde, 115 kr.
	☐	57:	Lov og ret, 115 kr.
	☐	58:	Sygdom, 115 kr.
	☐	59/60:	Hus og hjem, 300 kr
	☐	61:	Magi, 175 kr.
	☐	62:	Skole, 175 kr.
	☐	63:	Fremtid, 175 kr.
	☐	64:	Klima, 175 kr.

NAVN OG ADRESSE

Frankeres
som
brev

TIDSSKRIFTET ANTROPOLOGI
Københavns Universitet
Øster Farimagsgade 5, opg. I
1353 København K